

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра соціології

Кваліфікаційна робота
освітньо-кваліфікаційний рівень – магістр

на тему:
**«СПРИЙНЯТТЯ МОЛОДИМИ ПАРАМИ ШЛЮБУ ТА СІМ'Ї В
КОНТЕКСТІ ЇХ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ»**

Виконала: студентка 2-го року навчання
напряму підготовки
054 – Соціологія

Коваленко Карина Володимирівна

Науковий керівник:
Злобіна Олена Геннадіївна,
доктор соціологічних наук, професор

Рецензент:
Шевченко Світлана Леонідівна
кандидат соціологічних наук,
старший науковий співробітник

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ДЕК: _____
«_____» червня 2020 р.

Київ – 2020

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ У СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ, ОСНОВНІ.....	5
ПОНЯТТЯ І ДОСЛІДНИЦЬКІ ПІДХОДИ.....	5
1.1 Життєвий шлях як дослідницька перспектива	5
1.2. Основні поняття та підходи у вивченні життєвого шляху	11
РОЗДІЛ ІІ. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СІМ'Ї ТМ ШЛЮБУ В СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ	22
2.1. Ключові теоретичні підходи до вивчення сім'ї та шлюбу	22
2.2 Соціально-демографічні характеристики шлюбності та дітородних орієнтацій в Україні.....	29
2.3 Вивчення життєвого шляху, сім'ї та шлюбу у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях	34
РОЗДІЛ ІІІ.....	44
СПРИЙНЯТТЯ ШЛЮБУ ТА СІМ'Ї МОЛОДИМИ ПАРАМИ ЯК ЧАСТИНИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ	44
3.1 Методологія та дизайн дослідження.....	44
3.1.1. Загальна інформація про дослідження.....	44
3.1.2 Визначення принципів аналізу	54
3.2 Сприйняття молодими парами співжиття та сім'ї у їх життєвому шляху....	59
3.3 Сприйняття молодими парами весілля як перехідного моменту між.....	72
життєвими етапами та розуміння шлюбності.....	72
3.4 Народження дітей у контексті життєвого шляху	88
3.5 Роль сім'ї і дітей у плануванні майбутнього.....	101
ВИСНОВКИ.....	111
Список використаних джерел та літератури:.....	115
ДОДАТКИ.....	120

ВСТУП

Молоді люди знаходяться у певному сенсі на початку свого життєвого шляху, вони вже мають деякий досвід і погляди на життя, проте життєві плани молоді, цілісне бачення бажаного майбутнього ще тільки формуються і підлягають постійним змінам. Період визначення із баченням майбутнього може бути досить тривалим і сповненим протиріч, зокрема, щодо бажаної у ньому ролі сім'ї та романтичних стосунків. Особливо важливо, що період визначення щодо подальших планів у житті відносно формування довгострокових стосунків, сім'ї дуже тісно переплітається із професійним становленням молодих людей і їх бажанням виконувати певні поставлені цілі у цій сфері.

Сім'я для більшості людей, в тому числі і молодих, є важливою складовою життєвого шляху і основною або однією з основних цінностей у житті. Тим не менш, згідно статистики, шлюбний вік в Україні і серед жінок, і серед чоловіків щодалі збільшується, а тенденція дітонародження свідчить не лише про підвищення середнього віку народження першої дитини, але і про стійку тенденцію до зменшення середньої кількості народжених дітей у одній сім'ї. Поруч із цими даними ми спостерігаємо збільшення кількості цивільних шлюбів і досить схвальне ставлення населення до такого виду стосунків. Такі дані спонукають до роздумів щодо розуміння і сприйняття молодими людьми сім'ї, шлюбності та народження дітей. Зокрема цікавим, з нашої точки зору, є питання щодо того, у якому вигляді і коли молоді люди планують створення сім'ї і чого очікують від у своєму життєвому шляху із переходом до наступного етапу життя – сім'ї.

Актуальність роботи полягає у тому, що ці зафіксовані тенденції досить стійкі і становлять певну загрозу демографічній ситуації в Україні, проте українськими соціологами іще недостатньо вивчені причини таких змін у

шлюбних і дітородних орієнтаціях у суспільстві. Перспектива життєвого шляху дозволить подивитися на ставлення до шлюбності і народження дітей під іншим кутом, завдяки якому вдасться розкрити ті аспекти сприйняття шлюбу та сім'ї молодими людьми, які наразі можуть бути не виокремлені дослідниками шлюбності та дітородних орієнтацій молоді.

Проблему нашого дослідження становить те, що в контексті складної демографічної ситуації в Україні ми маємо недостатню кількість соціологічного знання про можливі причини підвищення шлюбного та дітородного віку, тенденції до зменшення кількості дітей у сім'ї, а також недослідженим залишається сприйняття та розуміння молодими людьми інститутів сім'ї та шлюбу у їх життєвому шляху, дослідження чого може допомогти виявити та зрозуміти причини демографічних тенденцій щодо шлюбності та дітородних орієнтацій в українському суспільстві.

Мета: визначити бачення молодими людьми сім'ї та шлюбу як частини життєвого шляху.

Завдання:

1. концептуалізувати поняття життєвого шляху;
2. описати основні теоретичні підходи до вивчення сім'ї та шлюбу;
3. виявити основні соціально-демографічні характеристики шлюбності та дітородних орієнтацій в Україні;
4. зробити огляд подібних теоретико-методологічних досліджень;
5. визначити сприйняття молодими парами співжиття та сім'ї у їх життєвому шляху;
6. виявити ставлення молодих пар у цивільному та громадянському шлюбах до реєстрації стосунків, весільної церемонії та шлюбності; 7. визначити сприйняття молодими парами народження дітей;
8. простежити бачення ролі сім'ї та дітей у життєвих планах.

Предмет: особливості сприйняття молодими парами шлюбу і утворення сім'ї як частини життєвого шляху.

Об'єкт: сприйняття шлюбу та сім'ї у сучасному українському суспільстві.

Оскільки у дослідженні ми сполучаємо декілька підходів, зокрема життєвого шляху та інституційний, а також розглядаємо тематику шлюбності та сім'ї загалом, **дослідницька база** роботи є досить різноманітною: Макміллан Росс, Холфместер Хезер, Кохлі Мартін, Леві Рене, Лібанова Елла, Бялковська, Солоніков Володимир та Ірина, Бацилєва Ольга, Бессчетнова Оксана, Бутенко Надія, Безверхня Катерина, Літвін Любов, Мясников Антон, Мещеркіна Олена, Долінчук Ірина, Портницька Наталя.

Емпіричною частиною роботи виступає аналіз 16 напівструктурованих глибинних інтерв'ю із вісьмома молодими парами, які перебувають у шлюбі або співжитті. Відкриті запитання дозволяють глибше розкрити бачення і розуміння сім'ї та шлюбу респондентів у їх життєвому шляху, також такі інтерв'ю допомагають краще зрозуміти причини того чи іншого сприйняття шлюбності молоддю.

РОЗДІЛ І. ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ У СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ, ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ І ДОСЛІДНИЦЬКІ ПІДХОДИ

1.1 Життєвий шлях як дослідницька перспектива

Дослідницька перспектива життєвого шляху не дуже розповсюджена серед пост-радянських соціологів, нею більше зацікавлені психологи, які ще за радянських часів розробляли цей напрям. У західній соціології дослідники приділяють цьому підходу більше уваги і досліджень. Найпривабливішою рисою робіт з позиції життєвого шляху, на нашу думку, є оригінальний кут погляду на життя людини в цілому і на конкретні етапи, події, прийняті рішення і взаємозв'язок людини із соціумом.

Ключове запитання дослідників, які займаються перспективою життєвого шляху – те, як індивід буде життя в межах історичних та соціальних подій та обмежень. Дослідників цікавить, якою мірою людина сама формує свій життєвий шлях, чи життя людини є результатом впливу різноманітних зовнішніх чинників; як у людині поєднуються і дають певний результат різноманітні вміння, цілі, шанси, перешкоди, минулий досвід, вплив інших людей, соціального положення і проживання в певному часі.

(Hofmeister H., 2010, pp. 385)

Введення в обіг поняття життєвого шляху мало на меті продекламувати лінійне сприйняття часу на відміну від попередньо використовуваного поняття життєвого циклу. Цьому рішення конференції Американської соціологічної асоціації 1975 року (Мещеркіна, 2002, с. 61) сприяли певні чинники. Насамперед, це перехід від циклічного сприйняття часу, зокрема історії, до лінійного. Тут важливо зазначити, що процес переходу до лінійного відліку часу потягнув за собою хронологізацію (Мещеркіна, 2002, с. 61) і часове структурування життя людини і збільшення ролі віку у визначенні її статусу.

Це може стосуватися категоризації діти-молодь-люди середнього віку-люди похилого віку або, скажімо, коли ми говоримо щодо людини «студент» чи «пенсіонер», маємо на увазі людину визначеної вікової категорії. Важливим чинником уваги до життєвого шляху є також зміщення зацікавленості науковців з глобальних явищ та історичних процесів до дослідження «малих життєвих світів» та повсякдення, завдяки вивченню якого відкрився цілий пласт недослідженого раніше. Зокрема, у фокусі дослідницької уваги опинилися пересічні люди і їх життєві вибори, не лише визначні особи – політичні діячі, науковці тощо. Відповідно, перехід від циклічного відліку часу, досить узагальненого по своїй суті, до лінійного торкнувся і життя окремого індивіда, його власної історії.

Виокремлення життєвого шляху як дослідницької перспективи у соціології відбулося не одразу, поступово відокремлюючись від біографічного дискурсу. В деяких випадках біографію і життєвий шлях дослідники вживають як синоніми (Мясников, 2014, с. 2). Втім, оскільки в пострадянській соціологічній літературі, на відміну від західної, все ще немає сформованого узгодженого погляду, тут варто зупинитися детальніше.

Для біографічних досліджень характерною є описовість життєвого процесу індивіда, який, в даному випадку, є самоцінністю. Тобто з дослідницької позиції нас цікавитимуть рішення, які індивід приймає протягом життя, певні тематичні особливості чи практики, захоплення, види діяльності, які стабільно простежуватимуться. Чи, скажімо, певні життєві звершення і особисті чинники, що сприяли здійсненню тих чи інших вчинків. У біографічному дискурсі життя людини можна впорядкувати за часом, тематичними, часовими блоками та участю у практиках різних соціальних інститутів (Мясников, 2014).

Життєвий шлях як дослідницький підхід можна визначити як досить структурований завдяки закладеним у нього соціологічним перспективам. Зокрема, він покликаний аналізувати життя індивіда невід’ємно від соціуму, в

якому той перебуває і простежувати закономірності або відхилення від них з позиції вибору і оцінки індивідом конкретних життєвих стратегій. Це не означає, що дослідники розглядають життєвий шлях індивіда виключно в контексті характерних для суспільства, в якому той перебуває, процесів. Можуть досліджуватися і різні аспекти життєвого шляху, конкретні етапи життя людини, її погляди на роль і функцію тих чи інших етапів, інститутів і життєвих подій на формування бачення індивідом певного ідеального шляху для себе і/або інших людей. Тим не менш, ці закономірності і процеси є значущими для цього підходу, адже великою мірою формують можливі варіації сценаріїв життєвого шляху кожного окремого індивіда. У разі ізольованості історії життя людини від контексту, самоцінності життєвого досвіду індивіда ми матимемо на увазі скоріше біографічний метод, в той час як концепція життєвого шляху передбачає певну соціальну обумовленість і до певної міри обмежену варіативність рішень індивіда.

Ми не можемо безапеляційно розмежовувати біографічний підхід до вивчення перебігу життя людини та підхід життєвого шляху, адже серед дослідників все ще не сформувалося узгодженої думки щодо цього, і деякі якості притаманні для обох типів досліджень. Безперечно, біографічний підхід виник раніше, і на основі перегляду особливостей і сфер зацікавлення цього підходу в подальшому сформувалося бачення такого підходу як життєвий шлях.

Якщо розглядати життя людини з погляду біографів, акцент дослідження, найімовірніше буде зміщений у бік особливостей її життя, якихось рис самої особистості чи певних подій у її житті, які привели до певного результату, скажімо стилю у творчості або ролі в ході історії тощо. Безперечно, це не єдиний спосіб використання біографічного підходу, проте важливо підмітити, що для нього однією з характерних ознак є певне споглядання людського життя. Під спогляданням тут маємо на увазі, що тут важливі окремі історії життів, досить ізольовані від контексту часу і соціуму,

без спроби визначити ключові чинники тих чи інших подій і рішень. Тут головна мета – встановити послідовність подій і їх зв'язок із результатом, адже для біографічного підходу дуже характерна ретроспектива. Також, людина у цьому підході не висвітлюється як така, яка приймає певні рішення, які впливають на її долю.

У випадку концепції життєвого шляху ми маємо значне різноманіття дослідницьких зацікавлень, які так чи інакше суміжні з біографічним підходом, адже в обох випадках мова про перебіг життя конкретних людей. У фокусі досліджень життєвого шляху можуть бути різні аспекти: те, як людина сама формує своє життя; вплив на формування і бачення життєвого шляху у зв'язку з попередніми поколіннями; бачення майбутнього людиною, у відповідності до якого вона робитиме певні вибори у теперішньому та інші. Тут так само мова про життя конкретної людини, лишень у центрі уваги, залежно від об'єкту дослідження, не самоцінність біографії індивіда, а етапи його життя, закономірність побудови і оцінка та вибір сценарію його життєвого шляху.

Тобто існує важливе розрізнення цих підходів, яке ми вважаємо доцільним тут зазначити – це зосередженість біографічного підходу на ретроспективному спогляданні, в той час як підхід життєвого шляху не обмежується ретроспективою, скоріше навіть зосереджуючись на майбутньому. Тобто для досліджень з позиції життєвого шляху цікавими будуть, скажімо, не те, як саме минало життя тих чи інших людей, а чому їхні життя минали чи минають саме так і якого розвитку їх життєвих шляхів очікувати в подальшому. А також, скажімо, на відміну від одиничних, унікальних кар'єр, які досліджувалися в минулому біографічним способом, життєвий шлях дозволяє вивчати розвиток безлічі взаємопов'язаних траєкторій.

Якщо біографічний підхід запитує, яким був перебіг життя людини, що видав певний результат (наприклад, у вигляді її творчого доробку), то з позиції

життєвого шляху питання полягатиме у тому, чому людина на певному етапі свого життя робила деякі вибори, які привели її до нинішнього етапу її життя, а також до певного бачення того, як воно має минати в подальшому. Для життєвого шляху також характерною є спроба розібратися, які чинники у житті людини вплинули на її вибори і певна типізація таких чинників і виборів задля подальшого можливого прогнозування типових життєвих шляхів.

Використання підходу життєвого шляху у дослідженні не зобов'язує дослідника використовувати односторонній аналіз, використовуючи тільки один підхід. Життєвий шлях великою мірою виступає в дослідженнях орієнтовною стратегією, яка скеровує дослідника у рішеннях щодо важливості і взяття до уваги певної інформації. Орієнтовна стратегія – це своєрідний посібник щодо того, як обробляти інформацію, яку ми визначили як важливу. Орієнтовна стратегія має на меті спрямовувати дослідника у досліджуваному явищі, даючи визначення поняттям, що стосуються об'єкту дослідження і встановлюючи між ними взаємозв'язок. У результаті, вона пропонує концептуальну схему використання цих визначень та взаємозв'язків для побудови гіпотез і теорій. Основна перевага використання орієнтовної стратегії у тому, що на відміну від парадигми її можна комбінувати із іншими стратегіями. (Hofmeister H., 2010, pp. 386). Тобто обравши як орієнтовну стратегію цього дослідження життєвий шлях, ми можемо не обмежуватися лише цим підходом і планувати дослідження більш різностороннім, тобто застосувати ще один або декілька підходів, які допоможуть нам краще розібратися у досліджуваному, при цьому використовуючи поняття і взаємозв'язки, визначені орієнтовною стратегією як об'єднуючим узагальнюючим керівним принципом.

Загалом поняття «життєвий шлях» вперше вжили у психологічному дослідженні у 30-х роках. Головною ідеєю визначення життєвого шляху дослідницею Шарлоттою Бюллер став поділ життєвого шляху на етапи, кожен з яких є закономірним (а не випадковим) і передбачає зміну вектора розвитку

індивіда. Бюлер також вважала, на основі своїх досліджень, що існують різні типи життєвого шляху – сценарії. Загалом, можна сказати, що Бюлер стала основоположницею підходу до вивчення життєвого шляху, давши йому перше визначення і характеристики, які використовуються і нині. Проте для Бюлер життєвий шлях – це проєкт, закладений в дитинстві як точна інструкція до дій і відхід від якої не виявляється можливим (Мясников, 2014, с. 2). Ідея Бюлер щодо багатоетапності життєвого шляху стала в основі розвитку досліджень життєвого шляху з різних точок зору, в тому числі згодом дослідники сперечалися з Бюлер щодо неможливості зміни життєвого сценарію індивідом. Тим не менш, ідея щодо етапів життєвого шляху і нині є ключовою у цьому підході.

Російська дослідниця Бессчетнова в одній із своїх робіт зробила досить цікаву підбірку визначень життєвого шляху різними дослідниками. Деякі з них доречно навести тут: 1. соціально визначена, співвіднесена з віком послідовність стадій життя індивіда від народження до смерті, пов'язана з віковими змінами (дорослішанням), організацією соціальних ролей і соціальним відтворенням – D.P. Hogan; 2. соціальний процес, який розгортається в часі і просторі, полягає в безперервному, індивідуальному порядку постійно змінюваних типових подій, що мають певну цінність для індивіда і є результатом його взаємодії з природним і соціальним середовищем – Долгов Ю.Н.; послідовність рольових можливостей, обставин і подій, які формують біографію людини від народження до смерті у віковій градації – Shanahan M.J., Macmillan R. (Бессчетнова, 2016, с. 73). Кожне із цих визначень у межах підходу їх авторів, безперечно, влучне, проте не може бути застосоване для нашого дослідження.

Найкраще у цій роботі, на наш погляд, застосувати визначення життєвого шляху, яке належить американській соціологині Філіс Моен. Саме його ми візьмемо за основу і вживатимемо поняття життєвого шляху Філіс Моен. Вона вважає, що дослідження життєвого шляху означає дослідження

життєвого перебігу, зв'язків між етапами, фазами життя і супроводжуючими їх обставинами з ціллю пояснити як динамічний світ змінює людину і як людина обирає і конструює своє середовище (Hofmeister H., 2010, pp. 385).

Тобто приймаючи унікальні рішення щодо власної життєвої стратегії людина зрештою впливає на соціум у якому перебуває, формуючи нову варіацію до відтворення іншими індивідами. Наприклад, у соціумі де не є нормою жити як подружжя до офіційної реєстрації стосунків, пара, яка це порушує, до певної міри впливає на думку оточуючих та своїх майбутніх дітей. Таким чином ця пара або пари впливають на формування нового виду взаємодії, який згодом ми можемо спостерігати деякою мірою розповсюдженим для усього соціуму.

1.2. Основні поняття та підходи у вивченні життєвого шляху

Ми вже впорядкували інформацію щодо узагальнених характеристик підходу життєвого шляху і його відмінності від звичного біографічного підходу. Наступна частина тексту присвячена основним поняттям цього дослідницького підходу, його складовим елементам та ключовим принципам, таким як: часова перспектива та транспектива, принцип взаємопов'язаних життів, самоефективність життєвого шляху, життєва стратегія, життєві плани, етапи життєвого шляху.

Серед психологів-дослідників є декілька цікавих поглядів на життєвий шлях. Один із них стосується організації індивідом свого життєвого шляху і базується на понятті часової перспективи, а саме, на баченні індивідом свого майбутнього і організації свого нинішнього життя і прийняття рішень відповідно до цього бачення. Ставицька С. у своєму огляді напрацювань психологів-дослідників життєвого шляху говорить, що для деяких науковців часова перспектива є ключовою у їх баченні життєвого шляху і залежно від поглядів дослідника визначається як: часовий вимір поведінкового світу

людини (Ньюттен Ж.); сукупність суб'єктивних уявлень особистості стосовно майбутнього, які впорядковані у відповідності до часової осі (Мандрікова О.). Цікавим щодо розуміння людиною часу є ще одне поняття – транспектива, суть якої полягає у властивості людської свідомості поєднувати минуле, теперішнє і майбутнє. Таке поєднання з погляду Ковальова І. дозволяє особистості робити певну рефлексію щодо минулого і можливого майбутнього (Ставицька, Пилипенко, 2014, с. 316-318). Так чи інакше, у фокусі дослідників життєвого шляху невід'ємно з'являється бачення індивідом власного майбутнього відповідно до певних чинників і його планування, нинішні дії і вибори, які в подальшому вплинуть на життя індивіда в цілому і в окремих його сферах.

У контексті вивчення життєвого шляху досить вживаним є поняття стратегії життя, яке передбачає індивідуальне бачення особистістю способів вирішення певних життєвих завдань і проблем, яке регулюється людиною протягом життя в залежності від її життєвих пріоритетів, цінностей (Perun, Bielby, 2019, pp. 101; Одінцева, 2013, с. 21).

Життєва перспектива – це можливість втілення індивідом бажаних життєвих сценаріїв за життєвих умов і обставин, які сприяють оптимальному життєвому просуванню (Одінцева, 2013, с. 21).

Дослідження, зосереджені на взаємозв'язку життєвого шляху і перебігу часу можна поділити на ті, які займаються поколіннями і віковими періодами. Плин і розуміння часу дуже важливі для підходу життєвого шляху загалом. Скажімо, хронологічному віку людини щодалі менше надають значення за рахунок того, що чим старшими стають люди, тим більша кількість варіацій властива їхнім життям, які важко прив'язати лише до хронологічного віку. Відповідно до потреби аналізу різноманіття життєвих особливостей у відповідності до певного часу виник життєво-подієвий підхід (Ежов, 2005, с. 27-29). Суть його полягає у аналізі у певному сенсі часового таймінгу, розкладу життя і відповідних до нього очікувань (Levy, 1996, pp. 8). Тобто

існує певний набір найважливіших життєвих подій і того, коли ці події мають статися (Perun, Bielby, 2019, pp. 99). Наприклад, подія одруження і час, коли шлюб має взяти чоловік чи жінка у тому чи іншому суспільстві. Скажімо, в Україні очікуваний час одруження, як і у багатьох інших країнах, різниться для чоловіків і жінок. Виходить, що життєво-подієвий підхід зосереджується на етапах життя і тісно пов'язаний із культурними особливостями, в яких існує досліджувана група індивідів.

Для досліджень, зацікавлених у взаємозв'язку перебігу життя і часових відрізків, етапів у житті людини з акцентом на поколіннях є іще один важливий аспект у вивченні життєвого шляху – це принцип взаємопов'язаних життів. Єжов О. пише, що «принцип взаємозпов'язаних життів відображає взаємодію між соціальними світами окремих людей протягом усього життя» (Єжов, 2005, с. 28). Суть цього принципу полягає у тому, що соціальні зв'язки людини з сім'єю і друзями, колегами протягом життя постійно впливають на її бачення власного життєвого шляху, важливості тих чи інших сфер та етапів життя, їх бачення і відтворення у своєму житті. Кожне покоління великою мірою пов'язане із попередніми у важливих подіях (тих, які індивід визначає як важливі) і прийнятті важливих рішень. Таким чином кожне покоління до певної міри схильне відтворювати життєвий розклад попередніх.

Босфельд і Х'юнінг зробили цікавий висновок стосовно того, що закономірності, які простежуються в послідовності та частоті подій, характеристик і позицій у житті людини значною мірою зумовлені суспільними структурами. Відповідно до цього, зміни в окремих біографіях відображають певні зрушення або передумови до них у соціальних інститутах і соціальній структурі суспільства (Босфельд, Х'юнінг, 15). Тобто на формування проєкту життєвого шляху людиною впливають чинники, задіяні не лише в дитинстві, а й у дорослому віці. Більше того, поодинокі «збої» у відтворенні структури попередніх поколінь їх наступниками впливають на зміну структури в подальшому, породжуючи продовження тенденції зміни

структури за рахунок відтворюваності поколінь. Таким чином, зважаючи навіть на незначене підняття шлюбного та дітородного віку, зменшення середньостатистичної кількості дітей у сім'ї та навіть на невеликий відсоток тих, хто живе у незареєстрованому шлюбі, на такі тенденції з позиції життєвого шляху варто звертати увагу, адже вони можуть бути маркерами певних зрушень або передумов до них у соціальних структурах та інститутах.

Самоефективність в контексті життєвого шляху, судячи зі слів Бессчетної О., яка опирається на теорію Бандури А., базується на тому, як індивід сприймає свій попередній досвід, як інтерпретує його результати і так само у відповідності до спостережень за оточуючими, прогнозуванні індивідом їх поведінки та їх словесної підтримки (Бессчетнова, 2016, с. 76). Самоефективність – це про бачення людиною власного життєвого шляху у співвідношенні з її уявленням про правильність життєвого шляху загалом. Тобто людина оцінює свою особисту ефективність виходячи з того, які життєві етапи, повороти і події, які людина хотіла б мати з деяких причин (залежно від підходу вони можуть різнитися), у її житті насправді відбулися або не відбулися. Скажімо, якщо для людини маркером ефективності буде створення сім'ї і народження дітей, а виявиться, що з певних причин щось із цього буде неможливим, в її баченні ідеального життєвого шляху вона не почуватиметься ефективною, інакшими словами реалізованою або успішною. Прикладом орієнтації на успішність життєвого шляху може бути також прийняття людиною рішення одружитися з певною людиною, зважаючи на її відповідність до уявлень першої про статусні, престижні стосунки. Прикладом такої орієнтації на успішність шлюбних стосунків в контексті життєвого шляху може слугувати бажання деяких людей одружитися з іноземцями, як це у своїй статті зазначає Корнійчук Р. (Корнійчук, 2016, с. 236)

Варто зазначити, що тут ми не претендуємо описати усі способи дослідження життєвих шляхів — їх досить багато у соціології, психології, історії та інших науках. Тут ми вважаємо доречним виокремити ключові

дослідницькі бачення життєвого шляху, основні їх особливості та змістовну різницю. Тож зважаючи на нашу сферу зацікавлень, тут ми зосередимося на таких напрямках всередині узагальненої концепції життєвого шляху: акторномережевому та інституційному.

На противагу першопочатковому переконанню щодо незмінності можливих життєвих сценаріїв, відсутності впливу індивіда на соціум – лише навпаки, деякі сучасні дослідники життєвого шляху (Ежов, 2005; Курьшева, Змиевская, 2014; Macmillan, 2005) нині у своїх дослідницьких зацікавленнях відійшли від ідеї чітких життєвих траєкторій – відтворюваних сценаріїв. Вони відстоюють думку, що межі нормативної поведінки зміщуються та до певної міри розмиваються її кордони, в тому числі зміщення йде в бік відходу від стандартів попередніх поколінь до унікальних життєвих траєкторій. Таку тенденцію серед дослідників помітила також російська соціологиня Бессчетнова (Бессчетнова, 2016, с. 74).

Однією з ключових ідей життєвого шляху є те, що людина виступає актором у своєму житті, і сама формує світ, який її оточує, зважаючи на власні цілі, здібності, відчуття себе. Тобто рішення, які індивід може прийняти у тій чи іншій ситуації спричинені її попереднім досвідом і прийнятими раніше рішеннями. Життєвий контекст і людина взаємно впливають одне на одного і так само як ми можемо досліджувати шляхи і способи, якими місце і час формують людину, так само можемо вивчати шляхи, якими сама людина формує її власні час і місце, тобто впливає на контекст, у якому живе (Hofmeister H., 2010, pp. 385). На акторно-мережевий підхід вивчення життєвого шляху людини можна подивитися і під іншим кутом, скажімо, Річард Майер у 1987 році досліджував життєвий шлях з позиції відтворюваності біографій у соціальній структурі (Босфельд, Х'юнінг, 16).

У баченні індивіда свого реального і бажаного життя, формуванні планів на майбутнє, а також у тому, що і які сфери життя чи події людина вважатиме для себе важливими, впливовим є досвід людини у кожній із сфер та етапів її

життя. Цей досвід спрямовуватиме життєвий шлях індивіда в певне русло, буде розширювати чи зменшувати варіативність можливих виборів і преференцій. (Босфельд, Х'юнінг, 17).

За рахунок того, що життєвий шлях людини має досить багато сфер які накладаються одна на одну і одна з одною конкурують (наприклад, побудова кар'єри і сім'я), їх важливість у житті респондентів можуть мати різне значення. Тобто водночас і сім'я, і кар'єра навряд матимуть однакоє значення для однієї людини. Босфельд і Х'юнінг ще у 1995 році висловили припущення, що приватне життя, зокрема вступ до шлюбу, перехід до стадії батьківства відходять на другий план порівняно з іншими сферами життя. (Босфельд, Х'юнінг, 18). Підтвердженням цьому може слугувати зміна віку, який індивіди сприймають як прийнятний для взяття шлюбу та їх мотиви до створення сім'ї. Інституційний підхід є досить зручним у використанні у багатьох дослідницьких сферах: освітнього рівня і професійних кар'єр обох партнерів на час їхніх стосунків, нерівності, професійного статусу і трудової зайнятості, змін домашнього господарства і структур сім'ї (розуміння складу сім'ї і розподілу ролей всередині неї), часу старіння (розуміння індивідами, коли наступає старість) (Кузьминых, 2008, с. 38). Цікаво, що спочатку інституційному підходу у життєвому шляху не була притаманна увага до безпосередньої ролі індивіда у обранні життєвого шляху – його шлях був наперед визначеним.

Важливо зазначити, що інституційний підхід в рамках життєвого шляху практично не розглядає безпосередньо сім'ю і її роль і вплив на інші сфери життя і подальшого його бачення людиною як етапу у житті дорослого індивіда. Поширенішими є дослідження, зацікавлені у кар'єрі та іноді її співвідношенню і залежності від сімейного положення людини) (Halpern, 2013; Lewis, 2009). Адже такі дослідження часто є орієнтованими на взаємодію індивіда з різноманітними соціальними інститутами. Натомість з часом акцент змістився у бік суб'єктів – індивідів – які підтримують або змінюють інститути

(Кузьминых, 2008, с. 38-39). На наш погляд, в контексті нашого дослідження можливий вплив індивідів (за рахунок зміни бачення свого життєвого шляху через певні зміни у суспільстві – у цьому випадку, в «дозволеності» позашлюбних стосунків) на інститути, зокрема вплив на інститут сім'ї є ключовим у розумінні підвищення шлюбного і дітородного віку населення, поступового збільшення кількості незареєстрованих шлюбів.

Інституційний підхід базується на хронологічності життя людини і баченні життєвого шляху людини як проєкту. Важливу роль тут відіграють послідовність позицій і етапів та біографічні орієнтації людини. Досвіди – тобто набуті знання про певні сфери життя, біографічні орієнтації – те, чого може прагнути людина, зважаючи, скажімо, на вибудовані друзями, батьками (Дорошенко), іншою значущою частиною оточення людини життєві шляхи (Levy, 1996, pp. 4-5). Біографічні орієнтації і досвіди людина може використовувати для побудови власних досвідів (хочу пережити подібну ситуацію, наприклад, народження дітей) і планів (тепер людина плануватиме своє життя відповідно до того, що хоче пережити). (Kohli, 2007, pp. 255; Levy, 1996, pp. 5)

В інституційному підході життєвий шлях є впорядкованим завдяки «проведенню» людини крізь соціальну структуру та проговоренню варіативності її дій у різних формах: 1 - неформальних нормах і переконаннях; 2 - формалізованих і правових нормах (наприклад, споживання алкоголю чи сигарет як атрибутика статусу дорослого); 3 - впроваджених структурних організаціях (освітні, робочі установи тощо) (Kohli, 2007, pp. 255).

Відповідно до соціальних передумов формується і передбачуваність життєвого шляху – його *горизонт* – самоочевидна система відліку для орієнтації та планування життя індивідом (Kohli, 2007, pp. 256). Власне, ми можемо говорити про вплив на формування свого життєвого шляху індивідом під впливом його власного уявлення про те, якими мають бути етапи його життя, про успішність перебування на тих чи інших позиціях і статусах, які

зумовлені соціальним контекстом індивіда. Зокрема, його походженням, освітою, оточенням, а також моделями життєвого шляху близьких (Levy, 1996, pp. 3-5).

Для нас такий кут огляду цікавий зокрема можливістю проаналізувати причини конкретного ставлення респондента до сім'ї як життєвого етапу та перехідного церемоніалу до цього етапу – одруження. Власне, цей підхід видається найдоцільнішим з точки зору аналізу причин певного ставлення індивіда до свого життєвого шляху і його подальшого формування, як на бачення індивідом свого майбутнього - його сім'я, шлюбний статус, наявність дітей. Тобто, у роздумах про своє потенційне майбутнє ми очікуємо від індивіда певного відтворення свого попереднього соціального досвіду, освіти, поглядів друзів та сім'ї на формування їхніх життєвих шляхів, які вплинули на формування життєвих планів, життєвого горизонту самого індивіда.

Оскільки, зважаючи на мету і завдання дослідження, у роботі нас цікавить не внутрішня організація взаємодії індивідів, а бачення кожного із пари сім'ї з позиції її функцій у суспільстві і в житті безпосередньо респондентів, місце сім'ї в організації власного життєвого шляху індивідами, найдоцільнішим, на наш погляд, використати в роботі інституційний підхід. Життєвий шлях з інституційної точки зору зумовлений не лише зовнішніми чинниками, але й внутрішніми. Тим не менш, відхід від стандартизованого (зумовленого соціальним) інституціонального бачення життєвого шляху – системи правил, яка передбачає стабільні конструкції для хронологічно повторюваних послідовностей діяльності – створює певну нестабільність (Kohli, 2007, pp. 257). Мається на увазі, що індивідуальне вступає у певний конфлікт із соціально зумовленим (Perun, Bielby, 2019, pp. 101), поступово змінюючи певні ланки в послідовності чи зміщуючись у хронології на постійній основі – ніби запроваджує нові опції у стандартному наборі виборів. Тобто одне рішення, яке вибивається із загальноприйнятого бачення шляху життя створює напругу між стандартизованим баченням і індивідуальним

рішенням. Які, в свою чергу, чим далі, тим більше вкорінюються як «легальні» способи життя і життєвого вибору, про що ми дотично згадували наприкінці першого підрозділу.

Для розуміння життєвого шляху важливою є періодизація життя людини і її поділ на етапи. Ми вже зазначали про те, що дослідники все менше надають значення безпосередньо віку людини, без будь-якої прив'язки до соціального контексту, у якому людина перебуває і без розуміння того, на якому етапі життя вона знаходиться, адже числове значення віку не дає вичерпної інформації про певний період життя людини. Скажімо, чим старшою людина стає, тим більше варіацій розвитку подальших і перебігу попередніх подій у своєму житті вона має, які можуть зовсім не збігатися із загальними тенденціями, притаманними віковій групі, до якої вона належить. Тобто з нашаруванням досвіду і соціального контексту протягом зміни життєвих етапів людини з поточними змінами життєвих планів відповідно до пережитого досвіду, життєвий сценарій людини має свої унікальні характеристики, які не обов'язково можливо пояснити лише приналежністю людини до певної вікової групи.

Тим не менш, етапи у житті людини безпосередньо пов'язані із її віком у соціальному контексті. Певною мірою, життєві етапи збігаються з періодизацією стадій розвитку Еріксона, зокрема цікавою для цього дослідження частиною його напрацювань стосовно кризових, перехідних моментів між стадіями. З погляду Еріксона, ці кризові періоди відбуваються в результаті зміни поглядів і життєвих цілей індивіда, коли він вступає у нові соціальні відносини (Солодников, Солодникова, 2018, с. 74-75). На наш погляд, дослідження перехідних періодів у житті респондентів може допомогти краще зрозуміти природу зміни життєвих планів і орієнтацій. Також важливо, що від кожного етапу, стадії життя і розвитку відбувається перехід до наступного (Солодников, Солодникова, 2018, с. 80). У деяких

випадках перехідні моменти закріплені у суспільстві у вигляді церемоній і ритуалів, наприклад, перехід до сімейного життя традиційно відбувається через весільну церемонію. Зокрема, цей перехід до етапу власної сім'ї цікавий нам в рамках обраної тематики дослідження за рахунок тенденції до поширення і прийняття практики цивільних шлюбів (Лібанова, 2009, с. 117), де символізм, певний момент переходу до сімейного життя фактично відсутній, а також за рахунок стабільної тенденції до підвищення шлюбного віку за даними Держкомстату, про що детальніше у наступному розділі. Ми вже звертали увагу на те, що етапи життя зазвичай не розглядаються виключно за віковою ознакою без прив'язки до культурного та соціального контексту і безпосередньо досвіду індивіда, тож вважаємо доцільним розглянути перехідний період до сімейного життя сучасної української молоді саме з акцентом на контексті, у якому перебуває індивід у перехідному періоді від одного до іншого етапів життя.

Використання життєвого шляху як поняття і безпосередньо підходу у дослідженні з'явилося відносно нещодавно у зв'язку із переосмисленням перебігу часу життя людини та появою зацікавленості науковців у вивченні перебігу життя звичайних людей. Життєвий шлях людини залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників, поділяється на взаємопов'язані етапи, має певну кількість варіацій можливих етапів та подій у житті людини. А також, кожен вибір індивіда у життєвому шляху не лише залежить від зумовленого попереднім досвідом і соціальним контекстом, але й безпосередньо може формувати і змінювати середовище, соціум, у якому перебуває індивід.

У роботі ми використовуватимемо життєвий шлях як орієнтовну стратегію дослідження. Це дозволить нам вивчати сприйняття шлюбності та сім'ї молодими людьми досить різносторонньо – в даному випадку, ми зможемо розглянути сприйняття молодими людьми цих явищ як соціальних

інститутів, які мають певні функції. Бачення молоддю цих функцій шлюбу та сім'ї впливатиме на формування індивідами власного життєвого шляху.

Таким чином, інституційний підхід у даному випадку посприяє розгляду шлюбності та сімейності не ізольовано у контексті життя індивідів, але і з погляду функцій, які на їх думку виконують шлюб та сім'я, а також ролі цих функцій у прийнятті індивідами важливих рішень щодо планування власного життєвого шляху.

Одним із основних фокусів нашого дослідження є перехідний період до етапу сім'ї і шлюбності у баченні молоддю життєвому шляху як одного із вирішальних періодів у формуванні планів і цілей на майбутнє, тобто безпосередньо у формуванні власного життєвого сценарію індивідом.

РОЗДІЛ II. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СІМ'Ї ТМ ШЛЮБУ В СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ

2.1. Ключові теоретичні підходи до вивчення сім'ї та шлюбу

Можна виокремити два ключових напрямки у дослідженнях сім'ї та визначенню цього поняття – фактологічний та логічний. Особливість логічного підходу у визначенні сім'ї як соціального інституту та орієнтації на простеження особливостей соціального феномену сім'ї, в основі якого шлюбні відносини та сукупність стійких повторюваних ознак. Фактологічний же підхід визначає сім'ю як малу соціальну групу і найважливішу форму організації особистого побуту, в основі якої шлюбний союз і взаємодія подружжя між собою, з дитиною та іншими родичами, які мають з ними спільний побут. З позиції цього підходу спостерігається загальна тенденція розподілу населення малими соціальними групами, в основі яких лежать шлюб і родинні зв'язки (Филиппова, 2001, с. 196).

Можна різними способами визначати поняття сім'ї, до якої належать індивіди, типізувати їх за складом чи місцем проживання сім'ї, проте найважливішим, що варто зазначити, є те, що науковці у значній частині визначень не розводять поняття шлюбу і сім'ї, таким чином прирівнюючи ці два поняття. Натомість, на нашу думку, їх слід розрізняти, адже: по-перше, сім'я – це часто дещо ширше поняття, ніж шлюбні стосунки – сім'я може включати в себе когось із батьків подружжя, сім'єю може вважатися один із батьків і дитина або декілька дітей тощо, хоча такі форми сім'ї і називатимуться альтернативними (Шумейко, 2011, с. 139); по-друге,

визначення сім'ї як шлюбних стосунків зобов'язує до їх реєстрації, натомість, на нашу думку, незареєстровані шлюбні стосунки також можуть мати характеристики сім'ї і відповідну взаємодію її членів. Із необхідністю розрізнення понять шлюбу та сім'ї також погоджується Філіппова Ю., підсумовуючи визначення поняття сім'ї логічним та фактологічним напрямками досліджень (Філіппова, 2001, с. 196).

Якщо ж за основу брати Сімейний кодекс України, то «сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки», а також «сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства» (Стаття 3. Сім'я, 2002).

Відповідно, якщо розглядати статистичні дані щодо цінності сім'ї, розділяючи шлюбність і цінність сім'ї, отримаємо дещо інший кут зору стосовно даних. Скажімо, для більшості респондентів сім'я залишатиметься однією з найважливіших цінностей, водночас ми спостерігаємо статистику підвищення шлюбного та дітородного віку, відповідно за умови розрізнення взяття шлюбу і поняття сім'ї такі показники вже не суперечитимуть одне одному. Важливою стосовно тенденції до розповсюдження цивільного шлюбу є думка про те, що співжиття у незареєстрованих стосунках є досить прийнятним у суспільстві, тобто цивільний шлюб як форма стосунків не є нетерпимим у суспільстві. Така ж теза застосовна до можливого розлучення пари, того, чи є у неї діти чи дитина, а також стосовно внутрішньої організації сімейної ієрархії – тобто усі ці явища не будуть категорично засуджуваними, до них скоріше поставляться з розумінням (Бугайова, 2012, pp., 499).

Цивільним шлюбом слід вважати шлюб без офіційної реєстрації, тим не менш, зі спільним побутом, обов'язками партнерів одне щодо одного, в тому числі такий шлюб передбачає збереження вірності партнерами, можливість спільних дітей та піклування про них, фінансове піклування одного партнера

про іншого (Бондаренко, 2014, с. 7). У цього визначення неофіційних сімейних стосунків є варіації, скажімо, Міхеєва А. вважає важливим фактор співжиття протягом двох і більше років. Для західних дослідників неофіційний шлюб – це проживання разом чоловіка і жінки як подружньої пари, за єдиної відмінності, а саме відсутності офіційної реєстрації шлюбу. Тобто у такому разі шлюб не реєструється державними органами, проте певний вид реєстрації може бути присутнім, скажімо, церковний. Зустрічається також таке формулювання: «співжиття – це коли двоє людей живуть разом, маючи між собою сексуальні стосунки, але не одружуються» (Бугайова, 2012, рр., 449). Незареєстрований шлюб відомий також під такими назвами: консенсуальний (Слюсар, 2008, с. 36); співжиття; пробний; кохабітаційний; партнерський союз (Медіна, 65-66). Натомість, загальноживане розмовно поняття громадянського шлюбу означає саме офіційно зареєстрований союз. Шлюб вважається суспільно прийнятним союзом двох дорослих людей, тобто легалізує і унормовує взаємини пари. Шлюб як соціальний інститут відтворює певні норми, визначає права та обов'язки пари одне щодо одного, дітей та регулює майнові взаємини (Бугайова, 2012, рр., 449).

На наш погляд, вживаючи поняття сім'ї, яке базується на основі офіційно зареєстрованих шлюбних стосунків, у деяких дослідженнях іще й з уточненням, щодо стосунків чоловіка і жінки, ми можемо ігнорувати деякі тенденції у суспільстві, які, з нашої точки зору, виглядають як певне розмиття поняття сім'ї та шлюбності у суспільстві, зокрема для молоді. На тому, що інститут сім'ї нині переживає період трансформації наголошує також російська дослідниця Філіппова Ю., звертаючи увагу на необхідність дослідження змінюваності розуміння сім'ї у суспільстві шляхом лонгітюдних досліджень (Філіппова, 2001, с. 215). Обмежені форматом, а також методологічними особливостями роботи, ми не можемо запропонувати наразі лонгітюдне дослідження, до того ж ми не певні у яскравості і швидкості вкорінення тенденцій до зміни розуміння інституту сім'ї індивідами. Проте, на

наш погляд, перспектива життєвого шляху дозволяє до певної міри зазирнути у майбутнє інституту сім'ї і його ролі у житті індивідів і формуванні їх потенційних життєвих сценаріїв.

У вивченні сім'ї як соціального інституту важливе її місце у соціальній структурі суспільства. Сім'я розглядається, як зазначає у своїй статті Бутенко Н., як інституційна підсистема суспільства, яка взаємодіє з іншими соціальними інститутами. У аналізі сім'ї з інституційного підходу дослідники звертають увагу на притаманну їй сукупність соціальних ролей і статусів (Бутенко, 2017, с. 17). Не зважаючи на те, що основою сім'ї прийнято вважати шлюб – ці поняття відрізняються за своєю суттю. Сім'я – досить широке поняття, яке не обмежується шлюбними стосунками і народженими у них дітьми (Бугайова, 2012, рр., 449), більше того, цікавим є те, кого люди можуть включати у поняття сім'ї, які зобов'язання приписуватимуть членам сім'ї і якими функціями оперуватиме для індивідів сім'я як соціальний інститут. Тобто, чи завжди до складу сім'ї індивіди включатимуть лише людей, пов'язаних сімейними узами, зокрема офіційним шлюбом, і чи визначення певних майнових зобов'язань буде визначним у розумінні індивідами сім'ї – лишається відкритим запитанням.

Російський соціолог сім'ї Голод С. у кількох своїх роботах, починаючи ще з 1990-х років, стверджував, що традиційний розподіл ролей у сім'ї і субординація, патріархальний устрій поступово відходять у минуле, натомість змінюючись до більш ліберального, множачи альтернативні форми шлюбу і змінюючи розподіл ролей. Також він зазначав, що поступово підвищується цінність приватного життя, в тому числі у партнерів одне щодо одного, а в основі сім'ї все частіше лежать особисті взаємини чоловіка і дружини, які регулюються моральними принципами і цінностями, а не підкорення жінки чоловікові (Голод, 2002). Такі спостереження підтверджуються і іншими дослідженнями (Літвін, 2017, с. 377-378; Каменева, 2018, с. 197). На наш погляд, досить вдало узагальнила і структурувала інформацію щодо ролей

індивіда, їх типізацію і зміст у своїй статті дослідниця Одінцева А., класифікуючи і пояснюючи підходи до визначення ролі. (Одінцева, 2013). Відповідно, перерозподіл ролей від патріархально влаштованої сім'ї до ліберальної впливатиме на бачення сім'ї індивідами і надання значення створенню сім'ї як етапу у житті. В контексті нашого дослідження перерозподіл ролей у сім'ї і зміщення акценту у бік особистих взаємин чоловіка і жінки, на наш погляд, впливатиме на побудову сімейних стосунків, в тому числі на проживання пари неофіційно чи взяття шлюбу, також це впливатиме на вік народження дітей і їх кількість – узгоджену подружжям (Літвін, 2017, с. 378). Втім Слюсар Л. на основі середньої бажаної кількості дітей для зареєстрованих і цивільних шлюбів зазначає, що різниці між подружжями різних типів стосунків не спостерігається (Слюсар, 85).

Тематика весілля, весільних практик і значення для індивідів святкування весілля, зокрема в контексті переходу до шлюбних стосунків серед українських соціологів є зовсім не дослідженою. Уся можлива інформація щодо перебігу весілля і значення цієї соціальної практики взята нами із досліджень науковців інших сфер. Нині ми не можемо говорити про розповсюдженість певних весільних практик і в цілому про розуміння індивідами церемоніалу весілля і надання йому значення як події, яка відбувається у житті більшості людей у країні. Українських соціологічних досліджень цієї або близьких тематик нам розшукати не вдалося. Тим не менш, як традиційне свято і обов'язкова практика реєстрації індивідами стосунків, весілля є важливою соціальною практикою, яка може, на наш погляд, в силу особливостей її проведення і надання їй значення індивідами, свідчити про певну стабільність або зміни у розумінні сім'ї та шлюбності, ступеню важливості переходу до сімейного життя, розділенню або об'єднанню соціального і приватного. На наш погляд, особливості проведення весільних церемоній і ставлення до них, скажімо, певних вікових категорій населення можуть стати інформативним джерелом для дослідження відображення у

певних розповсюджених практиках сприйняття шлюбності та сім'ї, можливого переосмислення соціальних норм і практик тощо.

У цьому дослідженні тематика весілля і його сприйняття важлива, зокрема зважаючи на те, що нас цікавить перехідний етап у стосунках пари і житті індивіда загалом – перехід до шлюбного, сімейного життя. Тут нас цікавить обов'язковість і важливість реєстрації шлюбних стосунків, святкування цієї реєстрації та формат її проведення.

Важливою особливістю весілля є його театралізованість, наповненість елементами перебігу, які відбуваються за певним сценарієм і з конкретними дійовими особами. Як зазначають дослідники весільної обрядовості, порівняно із розповсюдженими раніше передвесільними, весільними та післявесільними практиками (Босик, 2010; Савченко, 2017, с. 27), проведення весілля значно спростилося, втім форма проведення святкування все ще лишається «театрально-ігровою» (Бугайова, 2012, pp., 449; Матушенко, 2010). Великою мірою, на наш погляд, це пов'язано зі зменшенням значення весілля у житті людини, зокрема в результаті можливості розлучення і більшої розповсюженості реєстрації шлюбних стосунків, порівняно із попередніми історичними періодами. Матушенко В. у своїй статті про сучасну весільну обрядовість також зазначає, що святкування весілля хоч і має певну стабільність у формі проведення протягом деякого часу, певної усталеності святкування весілля серед населення України нині немає, і все ще відбувається пошук лімітованої варіативності святкування весілля. Зокрема, такий пошук помітний серед міського населення, у сімейній сфері якого перетворення відбуваються значно швидше, ніж серед населення сільської місцевості (Матушенко, 2010). Більше того, науковці, які займаються дослідженням весілля і весільних практик підмічають не лише спрощення деяких ритуалів, а й говорять про те, що весільні обряди втратили свою актуальність, і з церемоніалу, який має певний сенс для наречених і

гостей перетворився більше на театралізоване дійство, шоу (Бугайова, 450; Сушицька, 2014, с. 245; Савченко, 2017, с. 26).

Як зазначає Каретна О., молодь найчастіше виступає рушієм тих чи інших соціальних перетворень, змін (Каретна, 2009, с. 291), тож спрощення і можливе зменшення надання значення, відкладення однієї із ключових подій у життєвому шляху людини – весілля – може також свідчити про певні зміни у суспільстві, безпосередньо пов'язані із створенням сім'ї і властивому для цього явища періоду життя людини – молодістю.

Якщо раніше церемоніал весілля виконував роль перехідного моменту у стосунках пари до сімейного життя, то зараз його роль поступово втрачається і одруження перестає бути кульмінаційним моментом стосунків, адже наречені і до цього можуть розподіляти ролі, майно і обов'язки як чоловік і дружина і це буде нормально сприйматися соціумом. Скажімо, Бугайова В. вважає, що надання меншого значення і спрощення весільної церемонії впливає на знецінення сім'ї як інституту (Бугайова, 450), натомість на наш погляд поняття сім'ї дещо трансформується, порівняно із традиційним визначенням. Розмиваються межі сім'ї як одиниці, сформованої на основі шлюбних відносин. Весілля важливе для нас як символічний загально визнаний момент переходу від умовного до-сімейного у сімейний період, етап життя. І з нашої точки зору, ставлення індивідів до церемоніалу весілля, його святкування, реєстрації стосунків як таких буде цікавим матеріалом в розрізі співвідношення із розумінням молодими людьми сім'ї та шлюбу загалом.

2.2 Соціально-демографічні характеристики шлюбності та дітородних орієнтацій в Україні

Сім'я залишається важливим етапом життя індивідів – 73% респондентів EVS (European Value Survey) в Україні у 2012 р. вважають, що «шлюб чи тривалі постійні стосунки необхідні, щоб бути щасливим» і 77% категорично не згодні з твердженням, що «сім'я є застарілим способом організації стосунків» (Бондаренко, 2014, с. 9). Тим не менш, в Україні коефіцієнт взяття шлюбу на 1000 од. населення має тенденцію до зменшення, хоч графік шлюбності в цілому не дуже стабільний, і з року в рік показники змінюються (Додаток А).

На фоні загального зменшення офіційної реєстрації шлюбів, останні двадцять років спостерігається тенденція до підвищення середнього віку взяття шлюбу. Зокрема, ця тенденція помітна серед жінок, вік одруження яких з 2000 року з періоду до 20 років поступово збільшився до 25-29 років (Додаток Б), шлюбний вік чоловіків також підвищується, хоч загальна кількість шлюбів зменшується (Додаток В). (Шлюби та розірвання шлюбів, 2009-2020)

Досить стабільна тенденція до підвищення шлюбного віку може бути пов'язана з усе більшою популярністю практики альтернативних форм шлюбу. Зокрема цивільний шлюб, який тут найдоцільніше розглядати як найбільш поширений і, відповідно, згадуваний у роботах дослідників.

Вперше у офіційній статистиці фігурувало поняття незареєстрованого шлюбу в перепису 2001 року. Тоді ж близько 7% населення зазначили свій сімейний стан як перебування у незареєстрованому шлюбі (Слюсар, 2008, с. 36). У опитуванні 2009 року частка населення з неофіційними стосунками становила вже близько 10-12% (Лібанова, 2009, с. 117), тобто за відсутності точної інформації щодо останніх років і за відповідної тенденції у інших

європейських країнах, можна припустити, що частка таких шлюбів і далі матиме тенденцію до зростання. Таке припущення виглядає обґрунтованим також зважаючи на те, що значна частина опитаних вже у 2009 році зазначала, що вважає виправданою (позитивно ставиться) практику незареєстрованого шлюбу за певних умов. Зокрема, найвагомішими стали такі умови: спільне рішення партнерів – 37%; попередній етап перед одруженням, своєрідний «випробувальний термін» – 22%; відсутність дітей у парі – 13%. Тим не менш, негативне ставлення до незареєстрованого шлюбу мала майже чверть аудиторії. Важливо зазначити, що в українській соціології неофіційні стосунки, зокрема альтернативні форми шлюбу, є досить не дослідженими загалом та зокрема у питанні їх ролі у формуванні нового або заміщенні традиційного уявлення про сім'ю. Підхід вивчення сім'ї з позиції життєвого шляху міг би пролити світло на можливі причини стабільного збільшення частки консенсуальних шлюбів. Частково ця тематика є сферою зацікавлень нашого дослідження, і до певної міри буде розкрита в ході аналізу інтерв'ю, адже відсоток людей, які позитивно ставляться до співжиття досить високий – 72%.

Тобто, взяття шлюбу парою залишається важливим елементом побудови сімейних стосунків, адже близько 90% респондентів перебувають саме у зареєстрованому шлюбі, тим не менш, все більш значною виявляється роль неофіційних стосунків і більше 70% респондентів зазначають, що позитивно ставляться до неофіційного шлюбу за певних умов. Це нашо вухує на припущення, що потенційна можливість неофіційного шлюбу серед партнерів є настільки загальноприйнятою, що може практикуватися принаймні як дошлюбне випробування стосунків і не бути засудженою соціумом.

Не зважаючи на те, що значна кількість неофіційних шлюбів припадає на вік 15-19 і 20-24 років, цивільний союз із усіма іншими наявними фактичними ознаками шлюбності є поширеним не лише серед цих вікових груп. Значна кількість незареєстрованих шлюбів припадає також на жінок

2529 років та чоловіків віком 30-34 роки, 25-29 та 40-44 роки. (Слюсар, 2008, с. 100) Відповідно, назвати цивільний шлюб виключно молодіжним явищем ми не можемо. Імовірно, така практика існувала і раніше, поступово закріплюючись у суспільстві як нормативна. Цікавими ж залишаються мотиви до вступу в шлюб після тривалого співжиття, зокрема в контексті уявлення, що для дітей найкраще, якщо батьки перебувають у зареєстрованому шлюбі.

Важливим аспектом сімейного життя вважаються діти. В тому числі, більшість респондентів (близько 90%) вважає, що для дітей найкращою формою сімейних відносин є саме зареєстрований шлюб. Це відповідає цільовій функції сім'ї як інституту, з якою погоджується більша частина дослідників – дітонародженню (Каменева, 2018, с. 196; Филиппова, 2001, с. 203). У опитуванні «Сім'я і сімейні відносини, 2009» одне із запитань до респондентів було щодо ідеальної кількості дітей у сім'ї, згідно з відповідями на яке близько 23% вважали, що сім'ї достатньо мати одну дитину; близько 62% прийнятною кількістю вважали двох дітей; 12,5% опитаних називали кількість у три дитини; і незначна частка респондентів ідеальною сім'єю вважає таку, у якої четверо та більше дітей. Причому, дані різняться для респондентів сільської і міської місцевості, де середня кількість дітей буде складати відповідно 2,08 та 1,85, в той час як середнє значення в Україні становило 1,92 дитини (Лібанова, 2009, с. 136).

За даними Держкомстату, коефіцієнт народжуваності на одну жінку в цілому зменшується. Так, з 2012 року показник у 1,531 до 2018 – останніх внесених даних – зменшився до 1,301. Якщо порівнювати кількість живонароджених дітей вікових категорій матерів з 2012 до 2018 років відповідно одна до одної, очевидно, помітимо стабільне зменшення кількості народжених дітей відносно попередніх років у кожній віковій групі. Тим не менш, якщо подивитися на розподіл народжених в кожній з вікових категорій, помітимо таке: народжуваність серед молодших вікових категорій (15-19 і 20-24 років) порівняно зменшилася до народжуваності серед старших (25-29 і 30-34 років)

у 2018 році, в той час як у 2012 частка народжених була однаковою для вікових груп у 20-24 роки і 25-29 років та значно меншою для віку 30-34 роки (Населення, 1998-2020; Народжуваність і відтворення населення, 2009-2020).

Це перегукується з даними за 2008 рік про те, що попередні 12 років кількість сімей з трьома дітьми в Україні зменшилася на 42%, з чотирма дітьми – на 37%, з п'ятьма і більше дітьми – на 40 % (Слюсар, 2008; Балабух, Осецька, 2009)

У фіксованих тенденціях, простежених серед української молоді присутні також такі цікаві нам особливості: зміна дошлюбної поведінки – а саме, підвищення очікувань щодо партнера, збільшення кількості і продовжуваності «пробних періодів» на зразок перебування у цивільному шлюбі; зміна мотивів вступу до шлюбу загалом – зміщення в бік раціональних та матеріальних розрахунків; різниця установок щодо чоловічої і жіночої ролей у сім'ї – чоловіки більше схильні до патріархальної родини, жінки більше орієнтовані на демократичну сім'ю (Балабух, Осецька, 2009, с. 2).

Мотиви вступу до шлюбу дослідники загалом поділяють на три групи, кожна з яких може бути присутньою при обґрунтуванні рішення. Це такі групи мотивів як: емоційно-етичні, які полягають у емоційній прив'язці, почутті кохання і спільних інтересах; обов'язку, до яких відносять народження дітей, бажання легалізувати інтимний зв'язок, а також орієнтацію на думку близьких, перед якими відчувається обов'язок та інші; третя група мотивів – самореалізація через народження дітей, можливість тривалого спілкування з партнером, його пізнання і самопізнання (Корнійчук, 2016, с. 236; Гусак, Тарановська, 2012, с. 104). За ієрархією мотивів вступу до шлюбу серед неодружених респондентів у 2002 році і у чоловіків, і у жінок у першій трійці опинялися «можливість жити разом з коханою людиною», «життя з людиною, яка поділяє мої погляди, смаки, життєві цінності» та «народження дітей» (Гусак, Тарановська, 2012, с. 104).

Зважаючи на розглянуті вище дані стосовно шлюбної та дітородної орієнтації, а також на наше припущення стосовно можливого продовження тенденції до збільшення кількості незареєстрованих шлюбів, цікавим видається можливість проглянути динаміку сімейних орієнтацій молоді України періоду з 1991 до 2011 року, зібрану Гусак Н. та Тарановською А. (Гусак, Тарановська, 2012, с. 98). На основі їх спостережень динаміки ставлення до шлюбності за результатами опитувань різних років сам факт створення сім'ї є дуже важливим і для чоловіків, і для жінок. Тим не менш, чоловіки найбільшого значення у сім'ї надають прагматичним цінностям, натомість для жінок важливіші емоційний зв'язок членів сім'ї та піклування про них (Гусак, Тарановська, 2012, с. 100-101). Важливою у контексті нашого дослідження є статистика 2000-2010 років щодо шлюбності молоді і бажання випробування стосунків шляхом незареєстрованого шлюбу. А саме, якщо серед групи у 15-24 роки пожити цивільним шлюбом бажали б до реєстрації 41% опитаних, то у 25-29 років цей відсоток становить вже 55%, а у 30-34 роки – 64% (Гусак, Тарановська, 2012, с. 102).

Сім'я досить стабільно залишається однією з найважливіших цінностей для українців, проте протягом досить тривалого часу спостерігається декілька тенденцій, які в контексті важливості сім'ї для населення досить складно пояснити: підвищення віку шлюбності; збільшення відсотку неофіційних шлюбів і досить схвальне ставлення до них у суспільстві; підвищення віку народження першої дитини і загалом зменшення середньої кількості дітей, народжених однією жінкою. Деякі дослідники таке протиріччя оцінюють як кризу інституту сім'ї, проте ми вважаємо доцільним звернути увагу на безпосереднє розуміння сім'ї респондентами.

2.3 Вивчення життєвого шляху, сім'ї та шлюбу у зарубіжних та вітчизняних дослідженнях

Важливо мати на увазі, що ця робота не є першою ані у сфері дослідження життєвого шляху, ані у дослідженнях сім'ї і трансформації уявлень молоді про шлюбно-сімейні стосунки. Часто у дослідженнях присутні один або кілька аспектів, цікавих нам у цій роботі, іноді у поєднанні з деякими іншими.

Скажімо, серед західних досліджень життєвого шляху часто можна зустріти роботи, присвячені співвідношенню кар'єри та сімейного життя (Lewis, 2009; Halpern, 2013), зокрема акцентуючи на гендерних розрізненнях. Скажімо, у значній частці сімей працюючі жінки також виходять на так звану «другу зміну», виконуючи свої домашні обов'язки, а наявність у жінок дітей здатна впливати на бажання роботодавців брати до складу персоналу жінку, яка може народити чи чию увагу від роботи буде забирати сім'я. Стосовно цікавого нам аспекту сімейного життя Льюїс, скажімо, робить висновок про те, що чоловік і жінка у стосунках стають більш фінансово відокремленими, забезпечують себе самостійно, вбачаючи у цьому певну потребу (Lewis, 2009). Іще одним дослідженням дотичності сімейної та робочої сфер життя є робота Діани Халперн та Сюзен Мерфі суть якої полягає у певного роду взаємодії цих двох сфер. Власне, дослідниці акцентують на важливості дефініцій щодо співвідношення і взаємозалежності сімейної та робочої сфер – переходу від work-family balance до work-family interaction, де жодна із умовних сторін не залишається без впливу другої, і де розуміння розмежування цих сфер, балансу між ними не виявляється можливим (Halpern, 2013).

Одним із найвідоміших досліджень, близьких до нашої сфери зацікавлення є робота відносно покоління американців, яке зростало у період Великої депресії та Другої світової війни, де ці події виступали чинником, який суттєво вплинув на соціалізацію цілого покоління, потягнувши за собою ряд

наслідків. Це дослідження «Діти Великої депресії» Глен Елдер було лонгітюдним і стосувалося зміни ролей і стосунків у сім'ї, її значення в житті індивідів (Мясников, 2014, с. 5). Ще одним подібним дослідженням є робота 60-х років Бронфенбреннера Ю. і Коулмена Дж. У, які на основі змін у суспільстві в результаті Другої світової війни змогли простежити і першими виявили взаємозв'язок поколінь бітьків-дітей і їх потенційних життєвих шляхів (Ежов, 2005, 24). Можна припустити, що у випадку наших респондентів – молоді – таким глобальним чинником міг бути розпад Радянського Союзу (який потягнув за собою ряд соціальних перетворень), тим не менш, у нас немає достатньо підстав для того, щоб стверджувати це напевно і особливості нашої роботи не дозволяють нам перевірити подібне припущення, проте дослідницька спроба перевірити таку імовірність виявилася б досить цікавим і корисним матеріалом, на наш погляд, у дослідженні сценаріїв життєвих шляхів і впливу на них глобальних соціальних потрясінь, зокрема це було б перше подібне дослідження у пост-радянському просторі.

Створенню сім'ї молодими людьми передують певні набір умов, зокрема важливою серед них є готовність до шлюбності – їх взаємне бажання бути разом протягом невизначено тривалого часу, готовність виконувати певні обов'язки і ролі у сім'ї, мати взаємну відповідальність, спілкуватися та вирішувати конфлікти, мати емоційний зв'язок із партнером і враховувати його бажання та потреби. Українська дослідниця Бацилева О. наполягає на тому, що перелічені умови є запорукою міцного сімейного союзу, спираючись на ряд дослідників, і на основі цього проводить експериментальне дослідження серед української молоді, метою якого є виявити наявність і розвинутість у індивідів вищеперлічених психологічних аспектів готовності до сімейного життя. Важливо, що значна частина психологічних чинників впливу на міцність подружжя, які виокремила дослідниця, були, в більшості, досить слабо розвинутими у індивідів або були зовсім відсутніми, на основі чого Бацилева О. зробила висновок про психологічну неготовність сучасної

молоді до серйозних стосунків і заснування сім'ї. (Бацилева, Астахов, Пузь, 2019).

Цікавими для нашої роботи є спостереження Бялковської В. у роботі, присвяченій шлюбним та дітородним орієнтаціям студентства Києва. У роботі дослідниця звертає увагу на основні чинники взяття чи не взяття шлюбу, а також бажання мати певну кількість дітей на основі, в більшості, двох кількісних досліджень 2008 року, а саме «Сім'я і діти», респондентами якого були люди 15-49 років (дітородного віку) та «Шлюбні та дітородні орієнтації студентів» вищих навчальних закладів м. Києва у віці 18–20 років, які не перебували у шлюбі і не мали дітей. Цікаво, що опитування проводилися одночасно і друге є розширенням першого. Завдяки подібним дослідженням можна визначити чинники, які спонукають молодь брати шлюб чи народжувати дітей або навпаки, фіксуючи певні особливості розставлення молоддю пріоритетів, порівняно із даними для усієї України і респондентів різних вікових категорій в межах дітородного віку. Скажімо, якщо сім'я як інститут зазначалася респондентами обох досліджень як пріоритет у запитанні про найважливішу цінність у житті, то другим пріоритетом для студентства виступають друзі – 69,9%, а для учасників дослідження «Сім'я і діти» – діти (64,3%) (Бялковська, 2009, с. 164). Ще одним цікавим, на наш погляд, аспектом, який висвітлює спостереження Бялковської є той, що серед студентства існує досить суттєва різниця ставлення до незареєстрованого шлюбу чоловіків і жінок: серед жінок його схвалюють близько 38% опитаних, а серед чоловіків – майже 52% (Бялковська, 2009, с. 160). Також цікаво, що перепонами до народження дітей поруч із «недостатнім рівнем матеріального добробуту більшості населення України», «невирішеністю житлової проблеми» та «труднощами поєднання кар'єри, здобуття освіти з виконанням батьківських обов'язків» четвертим за важливістю чинником для студентства Києва виявилися «нестабільні шлюбно-сімейні відносини», які як причину відкладання народження дітей зазначили 34,7% респондентів, порівняно з

17,9% для дослідження щодо всього населення України у дітородному віці (Бялковська, 2009, с. 165). Одним із висновків авторки статті є те, що незареєстровані сімейні стосунки не є причиною підвищення шлюбного та дітородного віку, натомість на наш погляд, перспектива бачення респондентами власного життєвого шляху дозволила б розширити варіацію чинників підвищення віку шлюбності і дітородності та ролі сім'ї для молоді. Із близької до нашої сфери зацікавлення тематики, варто згадати дослідження, присвячені порівняльному аналізу пар, які живуть цивільним і офіційним шлюбом. Одним із таких досліджень, проведеним і представленим Тарасовою О., є порівняння 50 респондентів у офіційному і 50 – у цивільному шлюбі, по 25 людей чоловічої і жіночої статі у кожному. Загалом результати цього дослідження говорять про різницю між взаєминами пар з незареєстрованими і зареєстрованими стосунками. Якщо для офіційних шлюбних пар одним із найважливіших елементів взаємодії є пріоритетність розуміння партнера і його потреб, то для неофіційних шлюбів це не є такою значущою складовою відносин. Тим не менш, авторка зазначає, що існує залежність між тим, як багато зусиль докладають пари у погодженні спільних інтересів і цілей, спроб враховувати інтереси одне одного та тим, скільки поваги вони проявляють одне відносно одного. Для неофіційних шлюбів важливими складовими елементами побудови стосунків є емоційний зв'язок і задоволеність інтимним життям із партнером, у той час як для офіційно оформлених шлюбних пар інтимна близькість не виступає важливим критерієм. Натомість для таких пар важливим чинником задоволеності стосунками із партнером виступає його бажання будувати подальші стосунки, зумовлене повагою та емоційним зв'язком із партнером (Тарасова, 2015, сс. 296-297). Ці результати, безумовно, є цікавими і вартими уваги. Втім, принаймні це дослідження, не може пояснити природи існування такої різниці, окрім як різницею оформлення шлюбів. Різниця між зареєстрованими і незареєстрованими шлюбами очевидно наявна, в тому числі, і за рахунок формату і цілей стосунків пари.

На наш погляд, це найкраще можна дослідити, зрозумівши, яке місце ці формати шлюбних взаємин займають для індивідів відносно їх життєвого шляху, планів і цілей. Як функції, закладені в основі цих стосунків, можуть допомогти або завадити з позиції індивіда реалізовувати його життєвий сценарій і як з допомогою маніпуляції цими формами відносин індивід може регулювати досягнення життєвих цілей.

Важливим застереженням щодо застосування озвучених у попередньо описаному дослідженні є те, що воно проводилося з російськими шлюбними і незареєстрованими парами. Втім, на наш погляд, деякі характеристики і тенденції, а також ступінь їх вираження цілком можливо застосувати принаймні як приблизні і до українських шлюбних і незареєстрованих пар, зважаючи на деяку подібність ситуації із шлюбно-сімейними відносинами за рахунок історичного контексту, зокрема радянського періоду. Іще одне дослідження із цікавими нам результатами засноване на деяких даних із російського перепису 2010 року. Аналогічно із ситуацією в Україні щодо реєстрації стосунків (нагадаємо, у нас із 2001 по 2010 рік із семи до 10-12% зросла кількість незареєстрованих шлюбів), дані щодо населення сусідньої держави так само свідчать про тенденцію до збільшення незареєстрованих шлюбів (Шляхтенкова, Галстян, 2018). Тим не менш, різниця у задоволеності шлюбом та його окремими аспектами свідчить про те, що подружжя в офіційному шлюбі різною мірою, але, в більшості, задоволеніше своїми стосунками і схильне до більш схожого для чоловіка і жінки очікування щодо ролей одне одного, ніж пари, які не оформили свій шлюб. Тут ми подаємо дуже узагальнені результати, адже вважаємо, що для цього дослідження недоцільним є використання даних, які не стосуються роботи безпосередньо, натомість вартою уваги це порівняння оцінки шлюбу зареєстрованими і незареєстрованими сім'ями є завдяки можливості оцінити приблизну тенденцію. Фактично оцінені характеристики зареєстрованих і цивільних шлюбів спонукають до дослідження причин такої оцінки партнерами одне

одного. В тому числі, для нас важливий збіг і різниця у поглядах чоловіка і дружини. Адже для обох типів шлюбів показник збігу поглядів і очікувань кожного із пари досить високий і різниця не є дуже великою.

Іще одним важливим, на наш погляд, аспектом у дослідженні цивільного та офіційного видів шлюбів є різниця правових статусів подружжя. Як зазначають Паращук Л. та Бенедикт В., для неоформлених державою шлюбних стосунків усі правові процедури, пов'язані із спільністю побуту та дітей є досить проблематичними. Зокрема, за необхідності доведення батьківства чоловіка недостатньою підставою буде факт спільного проживання партнерів, для вирішення подібної суперечки необхідною стороною підтвердження або спростування батьківства дитини виступатиме лабораторне дослідження або ж рішення суду. Так само для визначення спільності набутого майна за умови розлучення пари чи інших причин у випадку оформлення майна на когось одного з партнерів, воно не буде вважатися спільною набутою власністю, як це працює із офіційно зареєстрованими стосунками. Натомість партнеру, на кого не оформлені папери необхідністю буде доводити спільність надбань пари. За таким самим принципом є різниця у отриманні спадку для одного з партнерів. У офіційному шлюбі чоловік або дружина у першій черзі на поділ майна, в той час як у неофіційному – у четвертій, за деяких виключень, для нашої роботи не цікавих (Паращук, Бенедикт, 2018, с. 196-197). Натомість для цього дослідження цікава наявність таких розрізень цивільного і офіційного шлюбів. Позиція держави стосовно визначення батьківства, належності та успадкування майна з нашого погляду є цілком виправданою, адже офіційні шлюбні стосунки спрощують для держави значний ряд механізмів, пов'язаний із прагматичною стороною стосунків. Тим не менш, залишається відкритим питання, як подібні правові особливості офіційного та незареєстрованого шлюбів впливають на рішення пари про одруження або співжиття як постійну форму стосунків. Найближчою до сфери зацікавлення нашого дослідження в аспекті бачення

індивідами весільної церемонії і важливості та значення її проведення, принаймні серед робіт українських науковців, видається праця Хлистун О., яка у своїй роботі аналізує сучасні форми проведення реєстрації шлюбу у РАЦС-ах (органах реєстрації актів цивільного стану). Основною цікавістю у роботі дослідниці, на наш погляд, є виокремлення нею варіантів проведення весільних урочистостей на основі інформації щодо них у обраних авторкою РАЦС-ах міста Києва. Зокрема, Хлистун виокремлює п'ять форматів і стилістики проведення церемонії: класичну – яка мало відрізняється, зі слів авторки, від радянської (очевидно, пізньої радянської церемонії, адже вона неодноразово змінювалася); українську народну – з вкрапленнями елементів на зразок вишитого рушника і короваю; європейську – коли батько проводить наречену до місця розпису; індивідуальну – з можливістю обрання нареченими музичного супроводу та деяких деталей церемонії; також авторка виокремлює «сучасну» (Хлистун, 2015, сс. 192-194) стилістику церемонії, щоправда, лишається незрозумілим, як вона відрізняється від вищевказаної індивідуальної. Авторка статті зосереджується на типізації можливих сценаріїв церемонії розпису та на деталях порядку її проведення. Такий погляд на реєстрацію шлюбних стосунків є досить важливим в контексті поширеності певних весільних практик, проте, на наш погляд, не враховує можливе значення у трансформації цих практик можливої зміни ставлення і надання значення церемонії взяття шлюбу індивідами. Нас же цікавить ширший спектр весільних вподобань, зокрема серед молоді, зважаючи на бачення індивідами сім'ї та шлюбу. Власне, безпосередню цікавість для дослідження складає розуміння молодими парами весілля як перехідного церемоніалу між етапами життя та стосунків.

У статті Портницької Н. і Долінчук І. звертається увага на різницю між сприйняттям романтичних стосунків і сім'ї між молодими жінками та чоловіками, які перебувають у зареєстрованому чи цивільному шлюбі, просто зустрічаються або наразі не мають стосунків. Дослідниці завдяки набору

характеристик, зазначених респондентами в ході асоціативного експерименту, резюмують образ сім'ї у розумінні молодих людей. Нам цікаві безпосередньо цивільний та офіційний шлюби, тож тут ми зосередимося на викладі інформації щодо них, адже для стосунків на різних етапах такий портрет сім'ї буде певною мірою відрізнятися. Оскільки дослідниці розділяють жіноче ставлення у період зустрічання, цивільного та зареєстрованого шлюбів, але не відокремлюють ставлення чоловіків у різних типах стосунків жодним чином це не обґрунтовуючи, ми вважаємо доцільним викласти позиції чоловіків і жінок окремо, втім із узагальненим сприйняттям сім'ї для кожної із статей. Зокрема, Портницька і Долінчук фіксують, що молоді жінки, схильні оцінювати свої стосунки як подружні (навіть якщо не перебувають у офіційному шлюбі) і часто у асоціативному ряді із сім'єю для них є спільність поглядів на життя, побут, час разом, кохання, щастя. У молодих чоловіків дослідниці виокремлюють частоту вживання і таких асоціацій як підтримка, розуміння, кохання, довіра, турбота, і певних зобов'язань, таких як фінансове становище, благополуччя. Портницька і Долінчук акцентують на тому, що чоловіче бачення сімейних стосунків умовно поділяється на два типи: де чоловіки бачать стосунки як спільність рішень і рівноправ'я, і де чоловік розцінює себе як лідера у стосунках, а жінку – як таку, що буде піклуватися про побут. Із важливих розрізень, за словами дослідниць, чоловікам важливіша також інтимна сторона стосунків і важливість задоволення сексуальних потреб (Портницька, Долінчук, 2016, с. 74-76). Цікавими висновками до подібного асоціативного дослідження щодо уявлення молоді про цивільний і офіційний шлюб є спостереження Котлової та Безверхньої, які зазначають, що у молодих жінок цивільний шлюб викликає негативні асоціації, в той час як офіційний – позитивні, а у чоловіків – навпаки (Котлова, Безверхня, 2018, сс. 66-68).

Серед досліджень щодо молоді нині є дослідження-порівняння незареєстрованих і офіційних шлюбів, взаємин пари у різних типах стосунків

і спроби вимірювання готовності молодих людей до створення сім'ї. Є дослідження, присвячені психологічним особливостям молоді, які могли б пояснити деякі із цих тенденцій чи зробити крок до розуміння природи стосунків серед партнерів у офіційних та незареєстрованих шлюбах. Також існують дослідження, метою яких є фіксація певних тенденцій, зокрема кілька спроб виокремити у молоді певні особливі характеристики, які б могли пояснити відкладення до старшого віку одруження та народження дітей. Недослідженими в той же час залишаються погляди на шлюб, сім'ю і народження дітей безпосередньо самої молоді. Зокрема, оскільки вивчення життєвого шляху серед українських дослідників не є досить поширеним, поза увагою залишаються деякі аспекти, які могли б відобразити сприйняття молоддю етапу створення сім'ї у житті, зокрема важливий на наш погляд момент переходу до сімейного життя, весілля, а також бачення молодими людьми свого майбутнього життєвого шляху, зважаючи на потенційну наявність у ньому сімейних відносин.

Статистика останніх років щодо віку взяття шлюбу і загальна тенденція до зменшення кількості зареєстрованих шлюбів в Україні за стійкої цінності інституту сім'ї для індивідів, при цьому тенденція до збільшення і урізноманітнення альтернативних форм шлюбу дає досить цікавий матеріал для аналізу. На наш погляд, перспектива життєвого шляху, зокрема, з інституційного погляду, дозволить подивитися на можливі зміни і їх причини в установках індивідів щодо шлюбності і дітонародження. Також важливими аспектами у баченні молоддю ролі сім'ї відносно свого життєвого шляху ми вважаємо: 1 - церемоніал весілля, як формальний перехід із одного життєвого етапу до іншого, у баченні якого, на наш погляд може також відобразитися, яку роль для індивідів грає цей перехідний момент, а також яке значення індивіди надають безпосередньо формальному оформленню шлюбу і інституту сім'ї загалом; 2 - ставлення до народження дітей, їх бажана кількість

і час народження можуть свідчити про відтворюваність або зміну моделі побудови сім'ї відносно попереднього покоління; 3 - неформальний шлюб, залежно від розуміння неофіційного шлюбу молоддю (як певного випробувального терміну чи періоду до народження дітей тощо), можливим видається зробити оцінку явища неофіційного шлюбу з позиції життєвого шляху як частини етапу сімейного життя або ж до певної міри свідченням про зміну традиційного поняття сім'ї.

РОЗДІЛ III.

СПРИЙНЯТТЯ ШЛЮБУ ТА СІМ'Ї МОЛОДИМИ ПАРАМИ ЯК ЧАСТИНИ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

3.1 Методологія та дизайн дослідження

3.1.1. Загальна інформація про дослідження

Для дослідження стосовно бачення сім'ї молоддю з позиції життєвого шляху як основний спосіб збору інформації ми обрали напівструктуровані інтерв'ю. Оскільки серед чоловіків і жінок статистично спостерігається деяка різниця у віці взяття шлюбу та першого батьківства, а також, зважаючи на те, що відповідні життєві етапи для жінок і чоловіків традиційно для нашого суспільства наставатимуть у різний віковий період і взяття шлюбу та народження дітей по-різному впливатимуть на інші сфери життя чоловіків та жінок, ми вирішили опитувати обох партнерів у парі. Таким чином ми сподіваємося не лише подивитися на варіації бачення інституту сім'ї і ставлення до народження дітей в контексті життєвого шляху і серед чоловіків, і серед жінок, можливо сформувавши окремий набір варіацій для обох статей, але й, можливо, спостерігати градацію поглядів на сім'ю, шлюб та народження дітей в межах однієї сім'ї. Кожен партнер у парі має своє бачення власного життєвого шляху і життєвих планів, сформоване на основі різноманітних факторів: походження, освіти, власного досвіду, впливу оточення тощо. Відповідно, бачення життєвого шляху кожного з партнерів відрізнятимуться за рахунок різного на них впливу цих факторів. Оскільки партнери у парі тісно взаємодіють і планують чи можуть планувати спільне майбутнє, думка одного партнера, а саме, його бачення власних життєвих планів і шляху, неминуче впливатиме на обрані життєвий шлях і плани другого у парі партнера – і

навпаки. Відповідно, розглядаючи індивідів у контексті взаємодії з партнером, ми можемо простежити взаємний вплив на бачення загалом і формування не лише спільного майбутнього, а й індивідуальних життєвих шляхів кожного з партнерів. Підхід, який ми обрали у дослідженні, не передбачає оцінки зовнішнього впливу на формування індивідуальних життєвих шляхів, проте розглядаючи формування сім'ї як тривалий процес взаємодії пари, з нашої точки зору доцільно враховувати вплив партнерів одне на одного у формуванні ними власного життєвого шляху та баченні спільного майбутнього. Так само, зважаючи на те, що формування сімейних стосунків також досить довготривалий процес, який відбувається певною мірою паралельно до професійного становлення, респонденти у також перебувають на різних умовних етапах розвитку стосунків. До певної міри ми охопили певну градацію етапів побудови сім'ї (безумовно, для усіх різну) від тривалості стосунків і співжиття менше одного року – свого роду перших кроків у становленні сім'ї, до чотирнадцяти років пари разом і наявності двох дітей. Це та різні етапи становлення у професійному розвитку та співвідношенні сімейної і професійної сфер життя забезпечують нам варіативно досить цікавий матеріал для аналізу.

Для пошуку респондентів ми використовували метод снігової кулі, вибираючи їх за такими ознаками: вік респондентів від 18 до 35 років, їх перебування у незареєстрованому шлюбі від пів року (тут критерієм був термін проживання пари разом, адже самі респонденти можуть не вважати себе такими, що перебувають у цивільному шлюбі) або у офіційному шлюбі тривалістю від пів року за умови спільного проживання. Ми вже зазначали про те, що процес формування сімейних стосунків досить тривалий і перетинається із іншими сферами життя і етапами у них, зокрема у професійній сфері, про дослідження щодо співвідношення з якою сімейних стосунків протягом усього життєвого шляху ми зазначали раніше. Зважаючи на це, доцільно зауважити, що ми обирали респондентів на умовно різних

етапах професійного розвитку. Це студенти, які періодично працюють і знаходяться все ще у певному професійному пошукові; ті хто вже закінчили навчання або просто протягом декількох років займаються виключно професійною діяльністю; а також ті, хто розпочав кар'єру відносно давно і чие професійне зростання вже має деяку стабільну тенденцію.

Варто зазначити, що це дослідження має певні обмеження, зумовлені методологією та специфікою тематики роботи. Перш за все, оскільки це дослідження є експлораторним, і ми шукаємо ідеї і гіпотези щодо пояснення деяких суспільних тенденцій в рамках обраного нами підходу, результати дослідження можуть бути розповсюджені виключно на самих же респондентів, проте здобуті результати можуть дати цікаве підґрунтя для подальших досліджень, особливо зважаючи на те, що в Україні немає досліджень, які б розглядали сім'ю і шлюб з позиції життєвого шляху. Усі респонденти, не зважаючи на походження із різних регіонів країни нині проживають у Києві, і в подальшому варто розширити коло респондентів, включивши до опитуваних людей із інших регіонів країни, а також сіл, адже бачення життєвого шляху і сім'ї молодими людьми сільської місцевості можуть значно відрізнитися, зважаючи на ряд чинників. Також важливим обмеженням є те, що значна кількість респондентів були знайомі з авторкою роботи особисто і складають досить обмежену варіативність життєвого контексту, який би міг значно урізноманітнити результати дослідження, тим не менш, це обмеження ми намагалися врівноважити пошуком респондентів за певними ознаками і їх різноманіттям, про які зазначали вище. Також, у процесі визначення цікавих для дослідження форм шлюбу, ми обрали два найбільш розповсюджених – офіційний шлюб, і лише одну форму альтернативного шлюбу – цивільний, що виключає можливість залучення до дослідження молодих пар, які живуть у якійсь із інших альтернативних форм шлюбу. І важливим критерієм для нас було проживання пари разом не залежно від реєстрації стосунків, що також накладає свої обмеження.

Інтерв'ювання відбувалося онлайн, адже час, запланований для роботи в полі припав на карантинні обмеження. З організаційного боку, такі заходи позитивно вплинули на доступність респондентів і їх бажання бути учасниками дослідження, проте з іншого – створювало суттєві перешкоди безпосередньо під час інтерв'ю. Респонденти неодноразово переривали розмову з інтерв'юером через побутові причини, зокрема спілкування з маленькими дітьми, їх заспокоєння або короткі перемовини з партнером, щоб залишитися наодинці з інтерв'юером. Також важливо, що іноді інтерв'ю доводилося переривати через проблеми респондентів із налаштуванням мікрофону чи відео, погане інтернет-з'єднання та проблеми спричинені технічними незручностями загалом.

В рамках дослідження ми провели 16 напівструктурованих інтерв'ю тривалістю від 1 години 10 хв до 2 годин 25 хвилин; середня тривалість інтерв'ю складає 1 годину 54 хвилини. У дослідженні взяла участь однакова кількість жінок і чоловіків, тобто ми опитали 8 пар – по чотири офіційно одружених і у цивільному шлюбі.

Два інтерв'ю були проведені як претестові. У результаті претесту до гайду було додане одне запитання і ще одне було переміщене з початку гайду на початок другого блоку запитань. На етапі претесту інструментарій спрямовував респондентів на відповіді саме стосовно того, що цікавить нас у межах цього дослідження, відповідно, вже був готовий до використання. Зважаючи на те, що гайд не потребував значних поправок, ми вважаємо доцільним використати аналіз цих інтерв'ю у роботі.

Більшість інтерв'ю були проведені з допомогою застосунку для аудіо та відео зв'язку Zoom; два інтерв'ю на прохання респондентів були проведені через Skype. З етичних міркувань, а також оскільки тематика дослідження не є сенситивною, тобто такою, що зачіпає чутливі для респондентів запитання, ми попросили у опитуваних дозволу на використання їхніх справжніх імен у дослідженні задля зручності оперування інформацією. Ніхто з респондентів не

заперечував проти використання власного імені. Інші правила конфіденційності були дотримані, тобто не публікувалися у ЗМІ, в тому числі у соціальних мережах і використовувалися і можуть використовуватися у майбутньому лише в цілях дослідження.

Структура гайду побудована таким чином, щоб блоки запитань зачіпали ключові аспекти сфер зацікавлення дослідження, а також, у своєрідному хронологічному порядку відповідних подій у життєвому шляху респондентів. Така логіка побудови гайду, на наш погляд, сприяє цілісному розумінню сприйняття респондентами сім'ї та шлюбності у контексті життєвого шляху, адже таким чином ми можемо розглянути індивідуальну динаміку вибудови життєвих цілей і планів, життєвого шляху молодими людьми загалом. Оскільки серед респондентів є пари і з зареєстрованим шлюбом, і ті, які живуть за усною домовленістю, тобто цивільним шлюбом, гайд сформований у вигляді таблиці, де праворуч відображені відмінні запитання респондентів у незареєстрованому шлюбі від тих, хто оформив стосунки офіційно. Питання, які не ставляться для респондентів у одному типі стосунків, позначені у відповідному стовпчику довгим тире. Запитання, які ставляться опитуваним в обох типах стосунків, відображаються у спільному стовпчику таблиці (див. Додаток Г). Також у блоці, присвяченому запитанням про дітей, розділення логічно відбулося за наявністю чи відсутністю дитини. Деякі запитання цього блоку ставилися лише для респондентів, які мають більше однієї дитини, адже лише вони могли б розповісти про цей досвід. Така організація гайду була обрана зважаючи на значне різноманіття обраних респондентів і їх досвіду побудови стосунків, а також задля зручності інтерв'юера при опитуванні і чіткого представлення різниці між запитаннями для цих двох типів шлюбу.

У першому блоці ми зібрали основну коротку інформацію про тривалість і тип стосунків пари – зареєстрований чи цивільний шлюб, наявність попередніх стосунків із спільним проживанням або одруженням тощо, за допомогою якої ми могли б скерувати подальше інтерв'ю. Також

важливою частиною цього блоку є попередній досвід респондентів у побудові серйозних стосунків та їх бачення основних життєвих подій на деякий наступний період часу, адже ці аспекти мають безпосередній вплив на те, як саме індивід формує свій подальший життєвий шлях.

Другий блок спрямований виявити особливості сприйняття молоддю дошлюбних відносин як етапу перед одруженням, випробувальним терміном та можливими іншими мотивами до співжиття, а також безпосереднє розуміння та сприйняття сім'ї молодими людьми. Тут нас цікавили причини певного сприйняття індивідами початку спільного проживання і те, яке місце респонденти надають співжиттю у своєму життєвому шляху і безпосередньо періоді формування власної сім'ї.

Оскільки церемоніал весілля ми розглядаємо у дослідженні як ключовий момент переходу респондентами від одного етапу життя до іншого, у третьому блоці ми помістили запитання, націлені дізнатися, наскільки змінюється, яким чином і чому уявлення респондентів про необхідність реєстрації власного шлюбу, а також про важливість церемоніалу шлюбу в контексті переходу респондентів до нового етапу життя, безпосередньо значущості цих етапу та церемоніалу.

Четвертий блок покликаний спрямувати респондента на роздуми щодо того, що таке сім'я і сімейні та безпосередньо шлюбні стосунки, яка їх роль у житті індивіда. Тут для нас важливо зрозуміти бачення людини свого шлюбного статусу, яка його роль у їх житті, а також те, як індивіди визначають вплив їх сімейного статусу на інші сфери їх життя, як їх сімейне життя співвідноситься із соціальним і впливає на життєвий шлях у цілому.

Запитання п'ятого блоку спрямовані дізнатися можливі глибинні причини підвищення дітородного віку і зменшення кількості дітей у сім'ї, пов'язані із баченням респондентів власного життєвого шляху, важливості сім'ї у ньому, а також порівняно з іншими сферами життя і у відповідності до відчуття самоефективності респондента – його бачення того, як має минати

життя і тим, наскільки народження дітей посідає важливе місце у їх ієрархії життєвих подій, які сприяють відчуттю успішності (самореалізації, самоефективності) людини.

Шостий блок запитань покликаний розкрити уявлення респондентів щодо майбутнього власного життєвого шляху, місця і ролі у ньому сім'ї, шлюбу та дітонародження, також цей блок запитань стосується бажання і бачення респондентів можливості самореалізуватися у майбутньому і тому, яку роль у цьому грають сім'я та народження дітей.

Заключний сьомий блок гайду – загальна соціально-демографічна інформація про респондентів.

Важливо, що у кожному змістовному блоці ми помістили запитання, які прямо або опосередковано торкаються близьких людей респондентів, колег, адже з інституційної точки зору, в тому числі і з позиції життєвого шляху, інститути, до яких людина залучена протягом тривалого періоду часу, люди, з якими спілкується індивід, впливають на бачення людиною власного життєвого шляху, його етапів, пріоритетності тих чи інших сфер життя і функцій певних інститутів і етапів у житті людини.

Важливою складовою аналізу ставлення молоді до сім'ї та шлюбності, на нашу думку, є бачення церемонії весілля і надання значення цьому дійству в контексті переходу до нового етапу життя. Те, як респонденти бачать весільну церемонію, яке значення надають їй у своєму житті, для чого на їх погляд оформлення стосунків і святкування цієї події в цілому, допоможе нам розібратися із значенням і визначенням сім'ї, початку шлюбного і сімейного життя, відношенням до приватної і умовно публічної сфер життя. Створення сім'ї – важлива подія і початок нового життєвого етапу у життєвому шляху людини, тож весілля – ключова подія-символ утворення нової сім'ї, безпосередній момент переходу до сімейного життя – для нас є одним із важливих аспектів аналізу бачення молоді сім'ї у своєму у життєвому шляху загалом і очікувань щодо сімейного життя в цілому.

Аналізуючи інтерв'ю із відкритими запитаннями, на які респонденти давали розгорнуті відповіді, ми свідомі того, що такий спосіб викладу інформації опитаними має в собі деякі особливості, які спонукають дослідника бути обережним у висновках стосовно розказаного в інтерв'ю. Задля того, аби усвідомленіше і уважніше підходити до особливостей викладу і можливого викривлення респондентами інформації у аналізі розповідей респондентів, ми вважаємо доцільним окреслити коло цих особливостей і можливого їх опрацювання в роботі. Задля цього ми опрацювали статті Брокмейер Й. і Харре Р., а також роботу Євстигнєєвої М. та Оберемко О. (Брокмейер, Харре, 2000; Евстигнєєва, Оберемко, 2007, с.) про наратив, його структуру і особливості опрацювання, тож нижчевикладені роздуми стосовно важливих моментів подальшої аналітики інтерв'ю засновані на цих двох роботах, які, на наш погляд, досить ґрунтовно резюмували можливі підходи до аналітики наративної оповіді.

Перш за все варто зазначити, що відповіді респондентів перш за все відображають не безпосередньо реальність, а те, як її сприймає конкретний індивід. Для нас, як дослідників життєвого шляху це великою мірою слугує перевагою, адже бачення життєвого шляху індивідом якраз і слугує найкращим відображенням сприйняття людиною реальності, у якій вона перебуває і тут не може йти мова про фактологічний матеріал, який нас, власне, і не цікавить, зважаючи на специфіку досліджуваного. Важливою частиною аналізу для нас слугуватиме саме те, як оповідач (респондент) буде свій текст, що для нього важливо у його викладі інформації, як він у процесі оповіді рефлексує свій певний досвід і у якій формі викладає його інтерв'юєру. Спосіб розповіді тієї чи іншої історії, є певним рівнем осмислення людиною пережитого, реальності.

Завдяки усній розповіді як способу викладу інформації респондентом, дослідник отримує доступ до багатогранної інформації, складних контекстів і інтерпретацій досвіду індивідами, які можуть слугувати стимулом до

переосмислення певних суспільних явищ і можуть виявляти неочевидні мотиви або, скажімо, чинники певних перетворень у суспільстві. Перш за все завдяки тому, що наратив як спосіб викладу досить гнучкий і відкритий, тож респондент вільний акцентувати на важливих для нього аспектах і контекстах. Для, скажімо, ще неусвідомлених або не досить поширених чи проговорюваних суспільних явищ і перетворень, наратив є найкращим джерелом для аналізу дослідником, адже є частиною реальності, у якій перебуває і мислить респондент, і може розкривати ті аспекти, які ігноруватимуть чи не зможуть зафіксувати інші способи отримання інформації.

Перевагою використання наративної оповіді як джерела інформації в контексті цієї роботи є також те, що наратив виступає результатом, відображенням засвоєних індивідами культурних, психологічних і соціальних конструктів, тобто певне уявлення людини про її життя і певна оцінка нею свого досвіду зумовлена особливостями культурного, історичного, соціального контексту, у якому вона перебуває або перебувала у минулому. Відповідно, аналізуючи суб'єктивну розповідь і оцінку людиною певного досвіду, ми можемо робити дещо ширші висновки, які будуть розповсюджуватися і на контекст, у якому перебуває людина, не лише на неї саму. Тим не менш, важливо, що те, як саме людина розповідає історії значно обмежується її вмінням їх розповідати, комунікативними навиками людини загалом і певними мовними конструктами, які для неї (і її середовища і/або культурного контексту) характерні. Репертуар, тобто можливо розказані історії або навіть те, як розставлені акценти у розповіді і схильність чи бажання розповідати респондента в цілому також залежать від контексту, у якому він перебуває. Скажімо, деякі пари, до яких ми зверталися, аргументували свою відмову взяти участь у дослідженні тим, що чоловік у парі відмовлявся говорити і надавати розгорнуті відповіді. На наш погляд, така поведінка може бути спричиненою тим, що розповідь історій і тривалі розмови

загалом не відповідають уявленню цих чоловіків щодо можливих для них моделей поведінки у відповідності до домінуючої серед їх оточення думки щодо ролі/образу чоловіка і того, яким він має бути. Безперечно, це лише один із можливих варіантів пояснення відмови від інтерв'ю, проте головна теза у тому, що важливим аспектом аналізу має бути також і те, хто, як саме, кому і чому розповідає конкретну історію, тобто те, які чинники впливатимуть на опитуваного під час інтерв'ю і як це може відобразитися на змісті і формі сказаного.

Аналізуючи розповіді респондентів, ми розуміємо, що їх бажання взяти участь у дослідженні, розповідати про свою сім'ю і стосунки може бути викликане мотивацією, яку дослідник не завжди може оцінити. Це може бути, скажімо, переконання респондента, що його сім'я відповідає певному загальноприйнятому ідеалу або ж бажання переконати у цьому дослідника; може бути бажання догодити або сподобатися досліднику; стати учасником чогось значущого та інші. Тут варто зазначити, що охочих дати інтерв'ю було значно більше, ніж ми мали необхідність опитати у цьому дослідженні, тільки от не усі охочі підходили нам за вищезазначеними критеріями відбору. Оскільки охочих було досить багато, людям очевидно хочеться говорити про свою сім'ю і стосунки. Проте тут варто звертати увагу і бути обережними у висновках щодо сказаного, адже ми не завжди можемо визначити, наскільки розповідь респондента буде відповідати його власним думкам. Як ми вже зазначили, деякі елементи переживань, думок, опису ситуацій можуть респондентом замовчуватися або викривлюватися у розповіді, адже сказане буде залежати від мотиву респондента розповідати загалом, довіри до інтерв'юера, навиків оповіді, того, наскільки певні теми прийнято обговорювати в оточенні людини тощо.

Важливо для аналізу інтерв'ю мати на увазі, що в усній розповіді респонденти проговорюють, в більшості, не готовий результат своїх роздумів, їх резюме, а розповідь і є частиною процесу осмислення і надання сенсів певним подіям,

послідовностям, акцентам – все це набуває конкретної форми доступної досліднику для аналізу лише проговорюючись і можливо осмислюється респондентами вперше або є часто вживаними шаблонами обговорення конкретної теми для них самих або серед їх оточення.

Усі вищепераховані особливості аналізу наративу як способу викладу інформації ми беремо до уваги і намагаємося враховувати при подальшому викладі аналітики дослідження.

3.1.2 Визначення принципів аналізу

У результаті попереднього прослуховування інтерв'ю, ми виявили деякі спільні характеристики у формуванні респондентами власної думки щодо життєвого шляху і бачення у ньому сім'ї та шлюбу. На основі виокремлених характеристик і логіки побудови аргументів респондентів цього дослідження, ми сформувавши схему аналізу, яку вважаємо доцільним покласти в основу інтерпретації зібраної нами інформації.

Відправною точкою аналізу ставлення респондентами до сім'ї в контексті життєвого шляху ми виокремили орієнтацію респондента у прийнятті рішень щодо життєвих подій і планів на важливість фактору, що впливає. Ми обрали цю ознаку на основі попередньої організації отриманої з інтерв'ю інформації, адже вона торкається усіх важливих аспектів життєвого шляху людини, які ми обговорювали в інтерв'ю. Цю ознаку ми простежили у логіці побудови респондентами своїх відповідей на запитання інтерв'ю і розділили її на складові чинники, ієрархізовані за важливістю для опитаних. У формуванні трьох основних чинників ми зважали на риторику респондентів; те, наскільки у своїй розповіді про стосунки і сім'ю опитувані згадували перераховані нами нижче потреби і очікування; а також зважали на контекст, у якому згадувалися виокремлені нами чинники і потреби.

Першим – найважливішим – чинником у прийнятті рішень респондентами ми вважаємо орієнтацію людини на свої власні потреби; другим – орієнтацію на спільні потреби з партнером; третій важливий чинник у побудові життєвого шляху і прийнятті важливих рішень щодо життєвих подій і планів – орієнтація на суспільну думку, на те, як респондент бачить, що від нього очікується у суспільстві. Безперечно, ці чинники будуть перетинатися і накладатися одне на одного, і ми не завжди зможемо їх відокремлювати, адже часом складно розмежувати, наприклад, де межа виключно власної потреби, і початок спільної з партнером. Більше того, ці потреби можуть залежати одна від одної і спонукати до появи чи усвідомлення інших потреб. Потреби, які ми виокремлюємо, базуються на прямо або побічно проговорених респондентами у своїх відповідях на запитання гайду.

Власними потребами молодих людей, які впливають на прийняття рішень стосовно життєвого шляху, ми узагальнено визначили: самореалізацію – досягнення життєвих цілей, здійснення планів, бажання розвитку, динаміки; спокій або впевненість – у житті, фінансах, роботі; свободу – особистий простір, прийняття рішень, планування життя, відчуття готовності до певної події чи етапу; задоволення – спілкування, побут, комфорт, відпочинок, інші потреби.

Потребами спільними з партнером ми виокремили: турботу – бажання відчувати її щодо себе і турбуватися про іншого; підтримку – аналогічно до турботи; спільне бачення – узгодженість позицій щодо певних сфер життя – побуту, розподілу ролей, майбутнього, дітей, їх кількості і часу народження тощо; упевненість – у партнері, міцності союзу і спільному майбутньому; розуміння.

Очікуваними суспільством від людини кроками ми виокремили: від стосунків загалом – кульмінацію у вигляді весілля і утворення сім'ї; від весілля – видовищності, задоволення потреб близьких, позиціонування у суспільстві,

стійкого союзу; від надійного союзу – народження дітей, закріплення певних ролей у сім'ї, виконання зобов'язань одне перед одним тощо.

Таким чином, в основу схеми аналізу наративу ми поклали три види потреб, сформованих за тим, яке значення надавали їм респонденти у своїх розповідях про життєвий шлях і бачення у ньому сім'ї та шлюбу. Власні потреби у розповідях респондентів звучали як базові умови, на яких вони будують у своєму житті все і проговорювалися досить часто. Скажімо, від стосунків у сім'ї респонденти очікували комфорту, розвитку, довіри, сприяння досягненню життєвих цілей і планів, прийняття, розуміння, підтримки. Мова про отримання певних речей, які респондент вважає базовими для комфортного свого існування. У своїх висловлюваннях щодо життя інших людей можна було також часто помітити певну відстороненість, свого роду байдужу повагу до рішень і потреб інших людей, що також говорить про важливість для респондентів задоволення власних потреб, які вони можуть розпізнати і зрозуміти стосовно інших.

Але при цьому – на другому плані, але досить важливими є спільні із членами сім'ї потреби, які задовольняються респондентами в її межах і при цьому є важливими для усіх її членів, адже ці люди для респондентів найближчі, і сім'ю респонденти оцінювали як більш стале утворення, ніж коло друзів чи колег, тож, відповідно, більше цінують їх думку і надають значення у житті. Тут велику роль, на наш погляд, грає також та відповідальність, яку респонденти на себе беруть (проговорюючи це), коли створюють сім'ю. Тобто частиною обов'язків, які респонденти самі виокремлювали у поясненні значення сім'ї у їх житті, для опитаних виступає врахування і орієнтація на потреби членів сім'ї і їх задоволення – і особистих і спільних потреб.

Третім чинником, який впливає на бачення досліджуваними молодими парами свого життєвого шляху, сім'ї, шлюбності, весілля і дітей у ньому ми виокремили соціально очікуване. Ми вже зазначали, що вважаємо його таким, який найменше з зазначених впливає на респондентів, і на наш погляд важливо

прокоментувати таке рішення. У гайді (Додаток Г) ми виокремлювали запитання стосовно того, що респонденти думають про життя інших людей і як опитувані ставляться до певних явищ в цілому (наприклад, до цивільного і зареєстрованого шлюбу), коли вони вважають, люди мають брати шлюб, народжувати дітей та інші, і отримали досить цікаві, на наш погляд, відповіді. Конкретних відповідей щодо ставлення до того, як мають чинити інші, ми не отримали. Практично ніхто з опитуваних не назвав навіть орієнтовного віку, коли варто одружуватися або стосовно співжиття і одруження – респонденти не хотіли говорити про такий собі «єдиний стандарт», вважаючи кожную ситуацію такою, яку, по-перше, варто розглядати окремо, у контексті, а подруге, такою, яка стосується виключно її учасників: «для мене у цьому особливого сенсу немає, але я поважаю потребу інших у цьому і бажання інших робити це» – Сергій. Тобто певних рекомендаційних, правильних на їх погляд життєвих сценаріїв ми не отримали. Це складно назвати байдужістю до чужих життів, скоріше навпаки – це така собі усвідомлена політика невтручання, яка базується на повазі чужого вибору, простору і думки. За тим самим принципом респонденти говорили про власні життя і сім'ю, ставлення інших людей щодо цього. Звісно, респонденти усвідомлювали певні очікувані від них із партнером вчинки з боку родичів або когось іще, проте для них особисто не було принциповим задоволення цього очікування. Для когось це було важливо з поваги до потреб і бажань родичів, проте у розрізі певного позиціонування у суспільстві або що для респондентів це, в більшості, не грало ключової ролі.

Цікаво також, що ці соціально очікувані кроки від людей навколо для респондентів є ніби певним подразником, якого вони часто намагаються уникнути, аби запобігти втручання сторонніх людей у своє особисте життя, іноді навіть коли це родичі: «я зараз онлайн тренінг проводжу, вот, і коли я розповідала приклад із свого життя з Сергієм про вирішення конфліктів, я його назвала чоловіком, тому що вирішила, що так типу простіше всім пояснити,

ніж хлопець, бо це там вчителі, директори шкіл, я думала так краще, і в нього те саме» – Ліза. Загалом досить яскравим сюжетом в оповідях респондентів виступало розмежування соціального і приватного, де перше не має залежати від другого і навпаки.

Іще одним принципом нашого аналізу є виокремлення особливостей життєвого шляху обох статей у тих елементах його побудови, які нас цікавлять. Оскільки ми маємо можливість аналізувати сприйняття шлюбу та сім'ї в контексті життєвого шляху кожного з пари – і чоловіків, і жінок, виходячи з того, що для чоловіків і жінок життєвий шлях і певною мірою бачення сім'ї, шлюбу, та супроводжуваних елементів буде відрізнятися, зважаючи на те, що прийнятні у нашому суспільстві часові межі певних етапів для жінок і чоловіків будуть відрізнятися, а також на те, що досить значною є різниця ролей чоловіка і жінки у сім'ї. Ми вважаємо доцільним зазначати про різницю у баченні жінками і чоловіками життєвого шляху там, де вона є і ігнорувати різницю статей, де вона не впливає на сприйняття сім'ї, шлюбу та супроводжуваних елементів у контексті життєвого шляху.

На наш погляд, бачення сім'ї у своєму життєвому шляху і прийняття рішень щодо важливих подій і планів опитані формують значною мірою зважаючи на перераховані потреби і очікування. Нижче представлений детальніший аналіз інтерв'ю, зосереджений на сприйнятті респондентами незареєстрованого спільного проживання, розумінню і сприйняттю сім'ї, шлюбності та народження дітей загалом та в контексті життєвого шляху, в тому числі у майбутніх життєвих планах.

3.2 Сприйняття молодими парами співжиття та сім'ї у їх життєвому шляху

Розпочинаючи аналізувати бачення сім'ї та шлюбу молодими парами у перспективі життєвого шляху в першу чергу необхідно розібратися у тому, як респонденти визначають сім'ю і чим для них у життєвому шляху виступають незареєстровані стосунки з партнером. Варто акцентувати на тому, що респонденти, окреслюючи своє з партнером проживання зі спільним побутом і взаємними обов'язками, не усвідомлюють свого перебування у так званому цивільному шлюбі. Більше того, для них це не завжди є зрозумілим конструктом, який вони самі воліли б не вживати: *«ми хлопець і дівчина, нам добре разом, ми одне одного любимо, і ми разом живемо, я б не називала це цивільним шлюбом, тому що шлюб – це коли ви одружуєтесь»* (Настя, 20 р., цив. шл.). Двоє респондентів згадували слова своїх родичів про те, що з моменту, коли вони почали жити разом із своєю парою, у них почався цивільний шлюб. Самі ж респонденти досить скептично висловлювалися щодо подібних висновків родичів, при цьому розуміючи, що рідні вкладали у назву цивільний шлюб те ж саме, що і самі респонденти, говорячи про життя разом.

Більшість респондентів зазначали, що початок спільного проживання був для них природнім розвитком стосунків (*«коли ти просто розумієш, що з людиною коли вона є краще, ніж коли її немає поруч»* (Марія, 32 р., оф. шл.)) і вони не надавали цьому особливого значення, коли це відбувалося (*«я спокійно до цього відношуся, ну з'їхались, і з'їхались, не з'їхались би – ну теж нормально»* (Софія, 20 р., цив. шл.)). Так само респондентам часто важко було виокремити чи пригадати, що для них на початку життя разом було важливим у стосунках з партнером. Навпаки, деякі з опитаних відзначали, що тоді прагнули зберегти свій особистий простір і остерігалися, що побутові проблеми можуть полонити їх цілком, тобто зменшити ступінь романтичності стосунків (наприклад, *«для мене було важливо, щоб наші стосунки не*

змінилися в гіршу сторону» (Павло, 32 р., оф. шл.). В той же час, для більшості початок спільного життя був вмотивований бажанням проводити більше часу разом з партнером («з дня народження ідеш – не в різні сторони роз'їжджаєтесь пізно ввечері» (Марія, 32 р., оф. шл.)).

Деякі респонденти висловлювалися про початок спільного життя подібно одне до одного, наприклад: *«можливо з'їхалися б ми на пів року пізніше, можливо були б трошки інші відносини, але це б не змінило особливо ситуації, просто тоді це реально б територіально дуже заважало»* (Софія, 20 р., цив. шл.); *«перше питання виникло тому що ми дуже далеко одне від одного – я жила на Палаці Спорту, а він на Академмістечку, і через це нам було складно проводити час разом, тобто ми це робили, але купу часу на дорогу там...»* (Ліза, 24 р., цив. шл.); *«як тільки у вас із кимось нормальні стосунки і ви достатньо дорослі – ви з'їжджаєтесь, все»* (Наталя, 31 р., оф. шл.). Лише одна пара зазначила про те, що для них було важливо одружитися перед початком відокремленого від батьків життя разом. Тут важливо акцентувати саме на відокремленому від батьків спільному житті, адже до одруження майже від початку стосунків пара по черзі залишалася на кілька днів-тиждень у когось із них вдома, не надаючи особливого значення такому перебігу подій і не визначившись, чи вважати це спільним проживанням.

Загалом, спільне проживання з партнером у частини респондентів асоціюється із самостійністю, умовною дорослістю, коли респонденти брали на себе відповідальність за своє життя загалом, забезпечення і прийняття певних рішень якщо не самостійно, то принаймні з партнером, якого обирали добровільно: *«коли батьки вже навіть не питають, чи дати тобі гроші або ще щось, коли відчула більше якусь таку фінансову незалежність, самостійність, і те, що ми тільки вдвох»* (Дарина, 22 р., цив. шл.); *«ми спробували, ми навіть зняли квартиру окремо, але зрозуміли, що мабуть іще ми не готові, і ми знову роз'їхалися»* (Аня, 33 р., оф. шл.). Тобто спільне проживання для респондентів було маркером готовності до чогось у житті і

стосунках – відповідальності за фінанси, умови проживання, комфорт тощо не лише свій, а й партнера. Вже тут до певної міри виявляється вплив партнера на бажане іншим, розставлення пріоритетів, тут, як ми можемо простежити частково формується нова потреба індивіда – турбуватися не лише про задоволення власних потреб, але й партнера. І хоч респонденти часто говорили про те, що початок спільного життя відбувався для них невимушено і був логічним кроком у стосунках, вони відчували стосовно цього вчинку деяку відповідальність, певний значний крок, який виявить подальшу долю стосунків.

Цивільний шлюб, із наших спостережень за наративом респондентів, відчувається ними як спосіб м'якшого переходу до сімейного життя. Тобто починаючи жити разом людина має шлях до відступу через відсутність оформлення і жорстких зобов'язань: *«якщо стосунки не оформлюють це навіть краще, тому що це краще перевіряє, наскільки люди одне одному підходять, наскільки вони можуть триматися одне одного»* (Павло, 32 р., оф. шл.); *«це не розвага спробувати щось нове і розійтися, у вас є якісь плани на майбутнє»* (Настя, 20 р., цив. шл.). Таким чином людина може дозволити собі спробувати стосунки у співжитті із одним чи кількома партнерами у пошуках того, який би задовольнив. Задоволення це стосуватиметься не лише власних потреб, але й значною мірою потреб партнера, досить багато респондентів акцентували на важливості прийняття і задоволення потреб одне одного, їх розуміння. Таким чином, респонденти були готові приймати і задовольняти певний спектр потреб партнера – який би значною мірою збігався з їх власними. У той же час, ті відмінності, які у партнерів наявні на момент початку стосунків і будуть досить зрозумілими для другого партнера, можуть поступово впливати на його власні погляди і потреби, які, зрештою, впливатимуть на формування життєвого шляху. При цьому, в більшості із зазначеного опитаними, спільне життя не завжди сприймається як серйозний крок. Проте на момент початку спільного життя, наскільки ми могли

зрозуміти, респонденти були впевнені у стабільності стосунків і мали певне бачення стосовно майбутнього із людиною, з якою починали разом жити. Тобто з одного боку ми спостерігаємо певну легкість у прийнятті рішення про спільне життя, втім досить спокійне сприйняття молодими людьми цивільного шлюбу дає їм можливість зблизитися і краще зрозуміти одне одного і власне ставлення до подальшого сімейного життя. Одружуючись із людиною після певного часу співжиття, пара мала досвід узгоджування певних побутових питань та вирішення проблем, тож мала можливість навчитися прислухатися до потреб партнера. Це сприяло кращому усвідомленню рішення про одруження. Ми вважаємо, що останнє особливо важливо, адже на запитання про значення сім'ї респонденти досить часто зазначали про підтримку, турботу, прийняття і розуміння щодо себе і готовність надавати таку підтримку тим, кого вони вважають сім'єю. Більше того, в більшості ці характеристики респонденти виокремлювали як головні у їх розумінні сім'ї, її функцій і того, якою на їх думку має бути сім'я. Тож попередній досвід співжиття перед одруженням слугував для них певною мірою гарантією, що вони зможуть задовольняти свої потреби у спілкуванні, турботі, взаєморозумінні, підтримці та інших індивідуальних потребах у подальших стосунках з людиною. Так само у цьому пробному періоді респонденти могли чи можуть вирішити певні побутові питання, які для них важливі і чого хотілося б уникнути тощо: *«я, скажімо, не люблю мити підлогу, але не проти там помити туалет, і ми це спокійно розділяємо, ми не сваримось на тему побуту»* (Настя, 20 р, цив. шл.). Спільний побут і розподіл обов'язків із партнером важливі нам у контексті ознак цивільного шлюбу, а загальне ставлення до виконання певних ролей у стосунках і взаємних обов'язків свідчить про сприйняття співжиття як певного природнього процесу у стосунках, однієї із стадій їх розвитку

Згадуючи попередні стосунки, коли респонденти жили разом з

партнером (якщо такі були), вони посилалися на них як на досвід, який допоміг їм або зрозуміти свої бажання і очікування щодо стосунків, або краще проговорювати свої потреби і очікування у нинішніх стосунках із партнером, в тому числі щодо побуту: *«це [попередній досвід співжиття/стосунків] задає чіткіше русло стосунків вже як чоловіка і дружини. І у мене, і у Лени, скажімо так, без трати часу і взаємоенергії на згладжування кутів, на якісь звороти, які були вже пройдені у минулому житті, попередніх стосунках»* (Антон, 25 р., оф. шл.); *«це була одна з причин, чому ми розсталися з попереднім хлопцем, тому що він дуже хотів там серйозних отаких стосунків, а я для мене розвиток в плані заміжжя там дітей це не було те ж саме що мій розвиток особистий»* (Ліза, 24 р., цив. шл.). Розглядаючи, останню ситуацію, важливо звернути увагу на те, що колишній партнер респондентки мав таке розуміння власного життєвого шляху і бачення розвитку у ньому стосунків, яке відрізнялося від сприйняття стосунків і їх розвитку у життєвому шляху безпосередньо самої респондентки, для якої на той момент були важливими інші сфери життя, а не побудова власної сім'ї. Тим не менш, ми тут розуміємо, що важливим елементом у виборі формату стосунків є подібність поглядів на роль і розвиток у життєвому шляху їх партнерів. Скажімо, якби партнери не вважали обов'язковою реєстрацію шлюбу, ці стосунки могли б продовжуватися, відтворюючи при цьому значну частину ознак сім'ї як інституту.

Загалом досить часто респонденти говорили про розвиток стосунків і свій власний розвиток, іноді акцентуючи на їх взаємозалежності: *«і ми разом, поки нам по дорозі, поки ми можемо розвиватися разом і є у нас щось спільне»* (Ліза, 24 р., цив. шл.); *«будь-які стосунки, щоб вони не припинилися, вони повинні якісно розвиватися, окрім того, що люди самі розвиваються там індивідуально, як люди, як особистості, щоб не набриднути одне одному, але і самі ці стосунки повинні якось розвиватися, до чогось іти»* (Дмитро, 31 р., оф. шл.). Тематика розвитку себе, партнера і стосунків була присутня

практично у всіх респондентів у різних формулюваннях і на різних рівнях свідомого артикулювання її як важливого чиннику у прийнятті рішень респондентами щодо стосунків із поточним партнером і у оцінці потенційного сімейного майбутнього.

У розмові респонденти часто звертали увагу на те, що до певних рішень вони з партнером приходили одночасно або одночасно відчували, що готові до наступного етапу у стосунках, наприклад до початку життя разом чи усвідомлення бажання мати разом дітей: *«в цих стосунках з Сергієм ми вперше почали задумуватися якимось одночасно про це, про тип життя разом, дітей і так далі, і не те що задумуватися, але я відчула, що це не є чимось, що мене лякає чи що я заперечую як це було раніше»* (Ліза, 24 р., цив. шл.). З нашої точки зору, важливість для респондентів одночасного прийняття деяких рішень чи думок про них перегукується з їх потребою у власному і спільному з партнером розвитку і баченні майбутнього. Таке спільне бачення і готовність до певних подій у житті загалом і стосунках у той самий час із партнером є маркером зближення траєкторій двох різних життєвих шляхів і утворення спільного простору руху, на якому перетинаються до того самостійні лінії життя партнерів. Досягнення такої згоди значно впливає на прийняття парою рішень щодо продовження стосунків, можливості бути сім'єю в принципі і свідчить про відповідність темпів розвитку і прийняття рішень. Неодноразово від респондентів ми чули історії про їх попередні стосунки, де один з партнерів очікував більшого від другого, а другий ще не був готовий до пропонувананих змін у житті. Або інша ситуація: *«в цілому не було ніякого сенсу продовжувати стосунки, бо чувак був без амбіцій яких-небудь, хотів грати в компютер постійно, що тут говорити»* (Настя, 20 р., цив. шл.). Тобто, знову ж таки, партнери мали різні пріоритети, бажання розвитку і бачення майбутнього (або його відсутність). Навіть сам цивільний шлюб (і готовність його розпочати, тобто почати жити разом) є певним маркером готовності людини і її упевненості у партнері і стосунках із ним протягом майбутнього

невизначеного, але за очікуваннями тривалого часу. Сама по собі готовність до певних кроків у стосунках для респондентів була своєрідним маркером визначення стабільності стосунків із партнером, їх потенційного майбутнього і, відповідно, орієнтиром у коригуванні власних життєвих планів відносно стабільного або нестабільного, який не має майбутнього, союзу.

У рішенні щодо початку спільного життя незалежно від того, наскільки серйозним вважають самі респонденти цей крок, значна частина опитаних так чи інакше зазначала про важливість можливості і бажання розвиватися у певних сферах. Якщо зупинитися на інших сферах життя і їх взаємодії із приватним, можна чітко виокремити, що для респондентів була важливою підтримка, розуміння і допомога їх близьких у їх розвитку у цих сферах. Скажімо одна з респонденток зазначала *«я зрозуміла, що стосунки не заважають займатися якимись там іншими справами, якимись хобі, роботою і так далі, що стосунки навпаки можуть навіть допомагати у цьому»* (Дарина, 22 р., цив. шл.). Респонденти сприймали моральну і фінансову підтримку партнерів як критерій сімейних стосунків незалежно від форми шлюбу. Для них це було знаком, що вони можуть розраховувати одне на одного. Цікаво, що для респондентів часто важливі окремо їх особисте життя, і окремо – їх реалізація у інших сферах. При цьому, свою реалізацію у цих сферах респонденти прив'язують до взаємодії з партнером. Таким чином, наявність партнера, ступінь його підтримки, ставлення до розвитку індивіда у інших сферах так само як і власні переконання партнера щодо важливості тих чи інших сфер є досить важливим для респондентів, свій життєвий шлях, плани і певні амбіції респонденти будують у відповідності до не лише власних потреб і планів, але й залежно від підтримки, безпосереднього впливу партнера.

Стосунки, власне сім'я, і професійна сфера у життєвому шляху людини тісно пов'язані і переплітаються. Важливість для респондентів підтримки їх партнерів у розвитку у професійній сфері, на наш погляд, частково свідчить

про важливість і вагомість думки партнера у побудові власного життєвого шляху вже на етапі співжиття. Тобто по суті, сприйняття партнера як постійного супутника, досить значущого, аби впливати на інші сфери життя, відбувається іще до умовного офіційного створення сім'ї, яке, як ми можемо оцінити, до певної міри відходить на другий план.

Спостереження за тим як молоді люди розповідали про свої нинішні та попередні стосунки або згадували себе до одруження (для пар у офіційному шлюбі), підтверджують, що цивільний шлюб для них є певною мірою шляхом до сімейних стосунків і поступовим входженням в ролі чоловіка та дружини. Цей етап життєвого шляху мінімізує для молодих людей стрес від кардинальної зміни ролей, життя, пріоритетів і дозволяє їм поступово брати на себе зобов'язання відносно партнера і водночас не відмовлятися від власних життєвих цілей, планів і пріоритетів, які, як ми з'ясували, для молодих людей дуже важливі. Наразі складно прогнозувати, як це вплине на майбутнє життя пари у шлюбі і народження дітей, втім співжиття спонукає молодь брати шлюб усвідомлено, вже переконавшись у міцності союзу із партнером і розуміючи, яка взаємодія, ролі і побут очікують їх у майбутньому. Цивільний шлюб – це певне тестування готовності партнерів до зобов'язань перед собою і одне перед одним, а також того, наскільки партнери підходять одне одному у їх баченні майбутнього, певних життєвих пріоритетів і життєвого шляху загалом. Наратив респондентів свідчить, що в більшості, вони бачать співжиття як природний крок у стосунках із партнером, а також як певний період, під час якого відбувається до певної міри пошук подальших варіацій життєвого сценарію. Скажімо, за умови кардинально різного сприйняття, порівняно із поточним партнером, майбутнього життєвого шляху, пара вирішить розійтися або ж, якщо бачення збігається, продовжити стосунки і будувати власні життєві шляхи спільно, з урахуванням потреб і бажань одне одного.

Із баченням молодими людьми цивільного шлюбу тісно переплітається їх розуміння того, що таке сім'я, що вона для них означає і яку роль виконує у їх житті. Перш за все, важливо, що для багатьох респондентів відчуття себе з партнером як сім'ї почалося на етапі спільного життя, деякі з них в процесі обговорення приходили до того, що цей крок значною мірою спонукав їх до відчуття себе з партнером сім'єю за рахунок більшого зближення і пізнання одне одного. Тобто для більшості опитаних сімейне життя, ідентифікація себе і партнера як сім'ї відбувається до одруження: *«може бути сім'я без шлюбу, а може бути і просто шлюб – і без сім'ї»* (Дарина, 22 р., цив. шл.); *«мабуть у якійсь значній частині випадків ці поняття просто збігаються, але при цьому вони [сім'я і шлюб] можуть спокійно існувати одне без одного»* (Наталя, 31 р., оф. шл.). Лише один респондент вважав інакше: *«я вважаю, повноцінно це тільки після цього [одруження] може бути, тому що якщо починати без шлюбу будувати сім'ю, це моя особиста думка, це якась недо-сім'я»* (Антон, 25 р., оф. шл.).

Для більшості респондентів розрізнення, скоріше навіть розведення понять шлюбу і сім'ї було досить важливим в контексті її розуміння. Для когось – через важливість включення у поняття сім'ї батьків і власних дітей, друзів; для когось – за рахунок розуміння респондентами сім'ї не обов'язково як оформлених стосунків.

До питання одруження і шлюбності ми ще повернемося, проте тут важливо акцентувати увагу на тому, що практично всі респонденти не пов'язують поняття сім'ї із взяттям шлюбу. Вони чітко розмежовують поняття шлюбності та сім'ї не залежно від типу стосунків зараз і попереднього досвіду не лише за рахунок того, що сім'я є ширшим за шлюб поняттям, до нього входить більша кількість людей і таке інше, але і в контексті необов'язкової шлюбності чи кровних зв'язків для того, аби вважати когось сім'єю. Натомість найважливішими ознаками сім'ї респонденти виокремлюють близькість спілкування, довіру і підтримку, спільне майбутнє і орієнтацію на спільні

потреби із членами сім'ї у визначенні власних пріоритетів і життєвих планів: *«люди можуть не вважати себе сім'єю, коли немає довіри, коли ти припускаєш, що людина може звалити. [...] я розуміла, що щоб хтось із нас пішов, це мало відбутися щось дійсно серйозне»* (Марія, 32 р., оф. шл.); *«сім'я – це коли ви знаєте, що не плануєте розходитися одне з одним»* (Настя, 20 р., цив. шл.); *«наприклад, коли у нас стаються складні випадки, саме це спільне бачення певного потенціалу допомагає нам їх вирішувати»* (Ліза, 24 р., цив. шл.). Вищенаведені цитати, на наш погляд, є досить ілюстративними щодо ставлення до партнера як до члена сім'ї. Не залежно від ставлення до співжиття та шлюбу, усі респонденти зазначали, що вважають і (для пар у офіційному шлюбі) до одруження також вважали себе сім'єю із своїм партнером чи партнеркою (з якими майже всі респонденти жили до одруження постійно протягом півроку і більше, лише одна пара зазначила, що їх спільне життя базувалося на потижневому проживанні вдома у когось із партнерів), до того ж часто акцентуючи на тому, що саме зараз їх сім'я – це їх партнер чи партнерка. Ми схильні оцінювати таке акцентування не як бачення стосунків як тимчасових чи як свідчення можливості зміни сім'ї (тобто партнера), а скоріше як перехід респондента від члена сім'ї своїх батьків до власно створеної з партнером і оцінки його як постійного, що особливо важливо для розуміння незареєстрованих стосунків і характеру взаємодії партнерів у цивільному шлюбі в цілому.

Для більшості респондентів критерії сім'ї були значно ширшими понять, які ми наводили у попередньому розділі. Деякі опитувані, окрім своїх партнерів не залежно від форми шлюбу, включали у поняття сім'ї також своїх друзів (наприклад, *«це ті люди, до яких у мене виникла виникла абсолютна довіра і визнання, яких я приймаю як свою купу, у мене велика сім'я»* (Сергій, 25 р., цив. шл.); *«кілька друзів у моєму житті, вони для мене теж дуже-дуже рідні, прям такі, які мене підтримують, там люблять і все таке, [...] цілком можу побачити, що ми там живемо разом протягом нашого життя, тому*

що ми от такі близькі» (Ліза, 24 р., цив. шл.)), втім для усіх респондентів умовне розуміння сім'ї, на наш погляд мало деякий поділ. Зокрема, у риторичі опитуваних можна було простежити відокремлення своєї із партнером сім'ї (для пар із дітьми – включно з ними) від сім'ї безпосередньо батьків респондента, до якої належить він сам і окремо – батьків партнера. Втім, усі ці три умовні сім'ї входять у одну велику. Цікаво, що респонденти називають усіх цих людей сім'єю, втім із того, як і що вони говорили, ми розуміємо, що тією сім'єю, на яку опитувані орієнтуються у прийнятті важливих рішень щодо життєвих планів і подій, задоволенні своїх і спільних потреб і виконанню взаємних обов'язків, є саме власна із партнером сім'я.

При цьому, рефлексуючи під час інтерв'ю період початку спільного життя, респонденти говорили про те, що воно сприяло близькості, кращому пізнанню одне одного і розумінню одне одного як сім'ї: *«були якісь думки щодо того, що от, спочатку позустрічалися, тепер поживемо разом якийсь час, треба щось далі, напевно тоді і почали з'являтися думки про те, що ми одружимося»* (Дмитро, 31 р., цив. шл.); *«я вважаю, що сім'я – це щось більш неформальне, так коли ви там з людиною визначились, що ви там одне одного любите, вам комфортно, у вас спільні плани на майбутнє, а шлюб це більш як підтвердження цьому, чи що не знаю»* (Настя, 20 р., цив. шл.). Усвідомлення себе з партнером як сім'ї і взаємне бажання спільного майбутнього вже спонукало респондентів до роздумів про одруження і дітей, а саме усвідомлення себе з пратнером сім'єю респонденти часто асоціювали із упевненістю одне в одному і початком спільного проживання із взаємною відповідальністю, побутом і планами.

Не зважаючи на те, що респонденти в більшості досить чітко відокремлювали приватне життя від умовно соціального – роботи, спілкування зі знайомими, хобі, ми не можемо говорити про те, що ці сфери життя не впливають одне на одного. Для багатьох респондентів сім'я буде тими людьми, на кого опитувані орієнтуються у своєму житті при прийнятті певних

рішень, і це впливатиме на те, яку роботу вони шукатимуть або які цілі будуть ставити.

Стосовно того, яке місце у житті респондентів займає сім'я, можна стверджувати, що опитувані поділилися на дві умовні групи – тих, хто упевнено називав сім'ю найважливішим у житті: *«як би я не любила свою роботу, загалом я зможу її змінити і знайти іншу, може в чомусь засмутитися, а може навіть зрадіти. Змінити сім'ю мене засмутить точно, не хотілося б, принаймні на даному життєвому етапі»* (Марія, 32 р., оф. шл.); і тих, які акцентували на тому, що сім'я – не єдина важлива сфера їх життя: *«вона [сім'я] посідає перше місце, але так би мовити з невеликим відривом від решти моїх зацікавленостей, наприклад, коли я кажу про свої інтереси – це дуже широке поняття, і сім'я теж в них входить, я маю на увазі хобі якісь, прагнення саморозвитку та таке інше»* (Євген, 37 р., оф. шл.); *«не можу сказати, що сім'я – це для мене найголовніше в житті, типу саме розвиток цього напрямку, але я й не можу сказати, що вона мені важлива за щось інше, знаєш, тобто я його завжди буду ставити в пріоритет, якщо є потреба там якось чимось допомогти або у цих людей є потреба в мені, але це не є там постійним пріоритетом порівняно з іншими, тобто я більше часу присвячую роботі і саморозвитку, ніж сім'ї»* (Ліза, 24 р., цив. шл.). Важливо звернути увагу на те, що декілька респондентів називали сім'ю обрамленням для усього іншого життя, говорячи про те, що беруть сім'ю за умовну основу у побудові життєвого шляху – своїх життєвих пріоритетів, планів, інших сфер життя. Все, що відбувається у їх житті у інших сферах відбувається, умовно, на фоні сім'ї. Сім'я є і частиною цих сфер для респондентів, і відокремлена водночас. Скажімо, інші сфери життя і що у них відбувається, виходячи з наративу респондентів, не впливає на саму сім'ю, тим не менш, сама наявність сім'ї вже впливає на інші сфери життя і цілі, які у них ставлять собі респонденти. Тим не менш, для багатьох респондентів було важливим розмежування, умовно кажучи, інформаційних сфер, тобто ситуація у сім'ї – сімейний стан, наявність

дітей тощо – щоб це не мало великого значення для людей з-поза неї, наприклад, колег. Принаймні для багатьох було важливо, щоб сім'я не впливала на те, що відбувається на роботі. Також, респонденти часто зазначали, що під потреби і пріоритети сім'ї готові коригувати свої плани і сподівання у інших сферах життя, тим не менш вважаючи їх розмежованими.

Важливо зазначити, що коли респонденти в контексті сім'ї говорили про власні потреби і бажання, певною центральною думкою часто виступало те, що взаємні обов'язки, народження дітей у подальшому (або вже зараз для тих, у кого вони є) впливають на реалізацію планів і деяких бажань, скажімо, стосовно роботи, на яку влаштовуватися. Тим не менш, респонденти сприймають ці обмеження як добровільні, ті, які не обтяжують, і готові до них заради щасливого сімейного життя. Але при цьому для деяких респондентів дуже важливою лишається їх самореалізація у кар'єрі, скажімо, чи ціль досягти просвітлення у однієї респондентки. І у створенні сім'ї опитані, які говорили про самореалізацію, воліли б почекати до того, як вони у чомусь важливішому принаймні частково самореалізуються і виконають певні цілі, перш ніж утворювати сім'ю. Можна сказати, що створення сім'ї респонденти хочуть бачити як певний усвідомлений крок, до якого вони готові. Важливою частиною цієї готовності, відчуття не обтяжливості обмежень у стосунках, на наш погляд, є врахування і бажання враховувати думку партнера: *«ти думаєш, як це [рішення] вплине на нас, чи буде це добре для нас двох, тому що не завжди те що добре для однієї людини, добре для двох людей, тобто для вас удвох»* (Максим, 21 р., цив. шл.). Тут у пріоритеті спільні рішення і плани та те, як індивідуальні рішення впливають на учасників сім'ї. Готовність до відповідальності не лише за своє життя і його подальший розвиток, на наш погляд, один із найважливіших для опитаної молоді критеріїв потенційного утворення сім'ї.

Важливим є також такий елемент сімейного життя як сприйняття респондентами того, як мають розподілятися ролі між партнерами і якою є різниця сприйняття цього та сімейного життя загалом чоловіками і жінками.

Усі респонденти акцентували на тому, що їм важливо розподіляти з партнером домашні обов'язки, в тому числі чоловіки, для обох статей важливо розвиватися у інших сферах і отримувати підтримку від партнера, проте цікавим є те, як респонденти бачили ініціативність себе і партнера. З одного боку ми маємо те, що у п'ятьох із восьми пар саме партнерка проявила ініціативу стосовно початку спільного життя. В деяких випадках це було зумовлено до певної міри об'єктивними причинами, такими як наявність власного житла (або того, де наразі можливо жити разом), на відміну від партнера, проте деякі з них при цьому вважали, що правильніше, коли ініціативу проявляє чоловік. Для чоловіків же, наскільки ми могли оцінити їх оповіді, не початок спільного життя, проте утворення сім'ї відчувалося як значна відповідальність, і декілька разів протягом інтерв'ю ми могли спостерігати ніяковість стосовно запитань про шлюб і готовність чи не готовність до нього чоловіків у стосунках. Усі опитані чоловіки були упевнені у своєму бажанні продовжувати стосунки, проте у випадку неодружених пар, скажімо, чоловіки говорили часом досить ніяково про те, що відклали би це запитання, адже до того як утворювати сім'ю воліли б упевненіше почуватися щодо фінансових питань і можливості турбуватися про сім'ю.

3.3 Сприйняття молодими парами весілля як перехідного моменту між життєвими етапами та розуміння шлюбності

Весілля і шлюбність певною мірою нерозривні, адже разом із укладанням шлюбу традиційно святкують весілля. Проте важливість весілля,

безпосередньо весільної церемонії, викликає у нас деякі запитання в контексті розуміння респондентами початку і перебігу сімейного життя і життєвого шляху в цілому. Розуміння респондентами весілля, весільної церемонії і самого шлюбу, на наш погляд, тісно взаємопов'язані – ставлення до шлюбності відобразатиметься на ставленні до весілля, адже прийнято вважати, що весілля – це свого роду кульмінація романтичних стосунків, момент переходу до сімейного життя у життєвому шляху людини.

Виходячи з розуміння сім'ї і того, коли, з якого моменту людей можна вважати сім'єю на думку респондентів, логічно зауважити, що весілля – не завжди момент переходу до сімейного життя. Принаймні, практично для усіх наших респондентів одруження, оформлення стосунків не означає моменту початку сімейного життя. Тим не менш, у тій чи іншій формі і різних причин, але для деяких респондентів оформлення стосунків і шлюбність лишаються важливими, і на наш погляд доцільно детально зупинитися на баченні весільної церемонії, святкуванні взяття шлюбу і ставленні респондентів і до святкування, і до шлюбу як такого.

Якщо співжиття для багатьох респондентів означало упевненість у спільному майбутньому, то одруження – саме реєстрація стосунків – для частини респондентів означає документальну декларацію цієї упевненості, обіцянку і надалі мати такі ж стосунки і принципи їх побудови, які були до цього: *«це як більш офіційне оголошення того, що ти хочеш жити з людиною довго»* (Максим, 21 р., цив. шл.). А сім'я вже існувала до цього – на цьому акцентували усі респонденти: *«шлюб – це похідна від сім'ї, я вважаю, що сім'я має формуватися до шлюбу, а шлюб це вже як результат»* (Павло, 32 р., оф. шл.). Відповідно, якщо сім'я існувала до весілля, то питанням залишається, чи є якась цінність весілля і весільної церемонії для респондентів і у чому вона для них полягає. Вважаючи себе із партнером сім'єю і до взяття шлюбу, офіційне оформлення стосунків втрачає для них таку цінність, яку могло би мати, якби респонденти бачили весілля саме як момент переходу від

досімейного життя у сімейне. Відповідно змінюється і сприйняття шлюбності в цілому.

Частина респондентів наголошувала на тому, що оформлення стосунків загалом для них особисто не є важливим, втім має певні прагматичні переваги. Дехто з респондентів говорив про взяття шлюбу як спосіб спрощення юридичних процедур стосовно батьківства і виїзду з дітьми закордон, хтось – про зручність укладеного шлюбу на випадок екстрених медичних ситуацій із кимось із партнерів, кілька разів згадували про спадок і оформлення документації на рухоме і нерухоме майно. Практично усі розмови респондентів про прагматичні функції шлюбу ми можемо об'єднати спільним мотивом – турботою про партнера і спільні з ним чи з нею життєві плани.

Проте на наш погляд важливо розглядати шлюбність як таку не ізольовано від самого моменту оформлення стосунків – весілля. Бажання респондентів подальшим життям у шлюбі забезпечити певну упевненість, безпеку для себе, свого партнера і майбутніх дітей – загалом, з риторики респондентів, ціль, яку можна досягти кількома підписами у документах, проте три із чотирьох одружених пар опитаних святкували свій розпис, і по своєму це обґрунтовували.

Першою важливою рисою, яка об'єднує респондентів і у шлюбі, і у співжитті щодо весілля – це бажання святкувати весілля, по-перше, у задоволення для самої пари – щоб це не стало приводом для переживань і втоми, навпаки – щоб пара могла відпочити і при цьому відчувати увагу до себе як пари, святкування, яке будуть відчувати саме як присвячене їх союзу, а подруге – у вузькому колі найближчих рідних і друзів, таким чином запрошуючи на весілля людей, які важливі самим нареченим і для кого їх особисте свято також буде радістю.

На наш погляд, доцільно звернути увагу на те, що деякі пари не планували спочатку святкувати весілля, не маючи у цьому особистої потреби, втім змінили думку, і, як часто самі проговорювали, вирішили зробити свято для батьків: *«ми збиралися піти просто розписатися, потім подумали, що не*

ввічливо буде не позвати батьків» (Марія, 32 р., оф. шл.); «для родичів, особливо для старшого покоління це архі важливо, для них це день, коли мої діти одружуються, це [святкування] певне визнання, це досягнення їхнє, от, в тому, що це переважно для них робиться» (Наталя, 31 р., оф. шл.). Отже, вважаючи святкування весілля частково святом для батьків і якоюсь мірою плануючи святкування заради їх задоволення у кількох сферах (факту одруження, який важливий, на думку респондентів для старшого покоління; святкуванню як частині соціального позиціонування, ствердження батьків; розважальній сфері) респонденти зважали на потреби і бажання батьків як частини сім'ї. При цьому усі опитані негативно ставилися до запрошення на весілля сторонніх для себе людей, в тому числі кровних родичів, яких не вважають близькими особисто: «без людей, які намагаються від тебе отримати очікувану поведінку, які хочуть, щоб ти поводився як це вважається правильним» – Наталя. Для респондентів було важливо задовольнити певні потреби своїх близьких, проте вони не хотіли б перетворювати святкування свого весілля на певне соціальне позиціонування і загалом намагалися розмежовувати приватне життя із іншими сферами, в першу чергу орієнтуючись на потреби свої та тих, кого вважають сім'єю. Таке ставлення до весілля серед респондентів цього дослідження є домінуючим, це важлива частина комплексного розуміння змісту і функції весілля респондентами.

Для деяких респондентів було не принциповим оформлення стосунків і святкування весілля, проте вони говорили про те, що якщо для їх партнера чи партнерки це важливо, вони готові це зробити і знайдуть у цьому щось приємне і для себе: *«як відбувається весілля для мене взагалі [не важливо]... Антон хотів, щоб це було гарно. Я така ну якщо Антон хоче, Антон получить, ну тобто, все просто, якщо для людини це важливо, то чому ні» (Олена, 20 р., оф. шл.), «напевне так, я розумів якимось, я розумів що це важливо для Наталі, ось. Я розумів, що я власної позиції якоїсь виваженої, ні за, ні проти на той*

час не мав, як до речі я не маю її й досі, тому це було бажання, тому це було бажання зробити так, щоб моїй жінці було добре, щоб вона могла отримати щось таке, що для неї дуже важливе» (Євген, 37 р., оф. шл.). Як і у випадку із основним мотивом задоволення потреби батьків, поваги і розуміння респондентами цієї потреби, її прийняття, погоджуючись на святкування весілля чи загалом оформлення стосунків за бажання їх партнера чи партнерки, респонденти проявляють готовність проявити повагу до індивідуальних потреб партнера, навіть коли їх не поділяють.

На противагу маємо респондента, для якого особисто важливим було відсвяткувати весілля: *«це маленька можливість прокричати [...] про те, що я люблю цю людину, те що вона моя, не чіпайте [...] не чіпайте ці почуття, які ми плакаємо і будемо плекати»* (Антон, 25 р., оф. шл.). Для цього респондента важливим було умовно публічне засвідчення своїх почуттів, при цьому Антон акцентував на тому, що це засвідчення для нього було не у власницькому плані, проте варто зазначити, що це єдиний респондент, який зазначав про те, що не мав до одруження із партнеркою «чіткого розуміння сім'ї», зокрема за рахунок того, що пара не жила разом постійно і не мала окремого житла від батьків. Тож до певної міри таке бажання повідомити оточенню про одруження було у респондента саме за рахунок того, що для нього весілля зберегло свою функцію кульмінації стосунків – моменту переходу від до-сімейного до сімейного стану. Для респондента важливим було означення шлюбності в контексті розуміння функції святкування весілля – він зазначав про важливість означення свого взаємозв'язку із дружиною і їх статусу як чоловіка і дружини завдяки обручкам, в тому числі у вигляді публічної заяви – святкування весілля. На наш погляд, це до певної міри, принаймні на контрасті із іншими респондентами, свідчить про ставлення респондента до шлюбу як певної гарантії, упевненості у стосунках, а також про важливість певного визнання соціумом.

Цікаве різноманіття вносить пара у цивільному шлюбі, де для обох партнерів важливий церемоніал весілля, але для обох по-різному:

Таблиця 3.3.1

Цитати стосовно сприйняття весільної церемонії однією парою респондентів відповідно до потреб кожного з партнерів

Цитати із інтерв'ю з Дариною, 22 р., цив. шл.:	Цитати із інтерв'ю з Назаром, 22 р., цив. шл.:
<p><i>«хочу на Мальдіви, я не знаю як це організується, но я прям хочу [...]. Я дуже люблю просто море, океан, я дуже люблю воду, я сама водяний знак і я просто плаваю з самогосамого дитинства ...»;</i></p>	<p><i>«в мене тоже є трохи бажання задовольнити бажання інших, но є якась логіка, для чого то робити, і є Даша яка хоче воше друге весілля десь там на островах, на Мальдівах, от і не знаю шо делать»;</i></p>
<p><i>«в нас в плані цього є така суперечка з Назаром, бо він вважає, шо така процедура як вінчання для нього є така прям супер важна, і він вважає прям вінчання це дуже важливо, але для мене це не так»;</i></p>	<p><i>«якшо я відмовлюся від вінчання, це буде великий перелом в мені, я дуже тоді змінюся значить, якщо я цього не зроблю»;</i></p>
<p><i>«мені здається, важливо не мати родичів, які нап'ються і наб'ються»;</i></p>	<p><i>«є в принципі логіка втому, шо Даша хоче отак робити, і це в принципі було би правильно, но-о, мені навіть подобаються в деякому вигляді ті класичні, ну тому шо є люди, [...] і ми зібрали докучі тих всіх людей, і от можна сказати вдячні».</i></p>

У цій ситуації партнерка сприймає весілля як власне свято і важливим у ньому бачить свої комфорті задоволення, у той час як для партнера цінність весілля у близьких людях, задоволення яких є його потребою так само як задоволення від весілля партнерки – тобто у першу чергу партнеру у цій парі важливе задоволення спільних потреб із партнеркою і соціально очікуваного. Для партнера також важливою у весіллі є церемонія вінчання, якою нехтує партнерка, орієнтуючись більше на задоволення власних потреб, ніж спільних чи соціально очікуваних.

Важливо зауважити, що партнер у парі соромиться свого бажання виконати соціально очікуване і говорить спочатку, що не бачить у цьому сенсу, а після – що для нього є сенс у тому, щоб подякувати близьким людям за підтримку у розбудові стосунків. Також важливо, що партнер до певної міри лояльно ставиться до бажання партнерки задовольнити власні потреби, вважаючи, що це певною мірою правильно. Ми не можемо стверджувати, що він сам не визначився зі своїм ставленням до церемоніалу і святкування весілля в цілому, проте наразі респондент перебуває у сумнівах щодо того, що є важливішим відповідно до власного ставлення і бачення та бачення весілля партнеркою. Партнерка ж у своєму баченні життя, шлюбності і, в тому числі, церемонії одруження стійка у своїй позиції орієнтації на власні потреби. Відповідно, вона певною мірою не схвалює і навіть засуджує бачення партнером весілля, як ми можемо оцінити, вважаючи такий формат святкування застарілим принаймні за рахунок значної кількості гостей (партнер називав число у близько сто людей) та церемонію вінчання. Так само партнерка висловлювала частково свої очікування щодо весілля такого формату відповідно до її розуміння бачення весілля партнером: *«мені здається, важливо не мати родичів, які нап'ються і наб'ються»* – це було першим, що сказала Дарина на запитання про те, що є важливим у весіллі. Це було сказано у жартівливій формі, проте ми розуміємо, що це питання

бентежить респондентку. Соціальне позиціонування для неї не важливе зовнішньо, проте за рахунок негативної оцінки можливої присутності такого роду позиціонування у власному весіллі, на наш погляд, для респондентки весілля і формат проведення також свого роду соціальне позиціонування. Тим не менш, воно полягає у схвалюваній орієнтації людини на власні потреби і задоволення в тому числі у формі святкування весілля. Звідси, наскільки ми розуміємо, і досить значне засудження дівчиною партнера у його бажанні задоволення потреб близьких форматом проведення і кількістю запрошених гостей – адже таке ставлення не відповідає соціально очікуваному у колі спілкування партнерки.

Також цікавим для нас є весілля пари, яка не проводила святкування: *«у нас був вибір такий: або ми ці гроші витрачаємо на весілля, або ми ці гроші витрачаємо на подорож. І ми не святкуючи весілля поїхали відпочивати в Чорногорію»; «ми пішли в джинсах, ми пішли в РАЦС...і ми розписалися, пішли відмітили в Макдональдс, от, а літом поїхали відпочивати»* (Аня, 33 р., оф. шл.). У цьому випадку партнери орієнтувалися на власні потреби і пріоритети – їх не цікавили очікування інших членів сім'ї і вони не брали до уваги можливі очікування соціуму щодо реєстрації шлюбу, більше того, вважаючи їх не значущими у прийнятті рішення щодо святкування весілля: *«насправді ми навіть нікому не сказали про те, що ми йдемо розписуватися, це було настільки спон... ну не те що спонтанно, ми просто подали заяву, нам прийшло запрошення, ми пішли розписалися. Навіть батьки, вони не знали, там, звісно потім був великий скандал, чому ми не сказали. Але мені здається, коли люди вже живуть, коли люди так довго, знаєш, це просто формальність, немає якогось такого вау...»* (Аня, 33 р., оф. шл.). Тобто ми бачимо певне байдуже ставлення пари, яка достатньо довго разом на момент реєстрації, до розпису і весільної церемонії загалом. При цьому, ніби за дужками існує думка інших людей, близьких і їх очікувань стосовно одруження пари, проте вона не є вирішальною для цих респондентів. Ретроспективно з риторики дружини,

для них з партнером це було певною авантюрою, втіленням власного бачення і задоволенням своїх потреб замість очікуваного оточуючими. Проте, наскільки ми можемо оцінити з контексту стосунків пари, які тривали на момент укладення шлюбу більше шести років, близько двох з яких у співжитті – партнери не надавали такого значення формальному переходу із досімейного стану у сімейний. Адже за їх розумінням вже були сім'єю, і частково могли навіть не очікувати бурхливої реакції батьків, для яких цей формальний перехід все ще лишається досить значною подією. Натомість і чоловік і дружина зазначали, що хотіли б колись зробити церемонію для себе, близьких та своїх дітей, коли ті підростуть, щоб вони могли побачити засвідчення любові батьків одне перед одним.

Ми вже зазначали, що до цивільного шлюбу у опитаних досить спокійне ставлення, тобто вони, в більшості, не сприймають початок спільного життя як переломний момент у стосунках, і виходить, що сім'я для них формується поступово за рахунок спільних планів, бачення, розподілу ролей та інших аспектів. Натомість ставлення до одруження і початку спільного життя як чоловік і дружина для деяких респондентів виявилось дещо відповідальнішим рішенням, оскільки одруження іноді сприймалося опитаними як певна невідворотність ситуації і відповідальність, яку респонденти готові або не готові на себе узяти: *«мені здається, що спочатку треба це досконально обговорити, щоб розуміти, що для людини сім'я, що для тебе сім'я, яку ви можете спільно сплести, враховуючи ці два моменти, і чи підходить тобі таке майбутнє, чи ти його хочеш»* (Наталя, 31 р., оф. шл.); *«ти уже не хлопець і дівчина, ти вже чоловік – в тебе нова роль чи в суспільстві, чи в стосунках, чи для оточуючих...уже, уже, відповідно ти уже ну, ти мінімально вже трошки вже по-іншому вже маєш себе усвідомлювати, дії приймати вже відповідно трохи інші»* (Іван, 19 р., цив. шл.). Для одних респондентів це певне теоретизування щодо майбутнього, проте воно досить яскраво відображає очікування респондентів щодо власної шлюбності, те, яким вони уявляють

своє майбутнє у шлюбі і які ролі та обов'язки очікують на себе взяти. Частина ж респондентів, які вже у шлюбі, на наш погляд, часом намагаються провести певну аналітику вже зробленого і або акцентувати на приємних моментах, або ж намагатися знайти певну помилку у своїх діях, які на їх думку, можливо були присутні. Тобто у обох випадках ми не говоримо про те, на основі чого насправді респонденти приймали або будуть приймати рішення і що на нього впливатиме, ми можемо лише аналізувати їх ставлення до власного досвіду або очікуваного майбутнього. Втім, так само у обох випадках ми бачимо, що для респондентів важливо: в даному випадку – прийняття рішення на основі певного досвіду стосунків із партнером і прийняття або не прийняття майбутнього, яке вони очікують мати із цим партнером на основі попереднього життя разом і очікувань одне від одного в подальшому.

Деякими респондентами, зокрема тими, що перебувають у співжитті, шлюб часто сприймався як серйозний крок, відповідальність за прийняте рішення, зокрема відповідальність, яку респонденти очікують нести у стосунках відносно іншого партнера, усієї їх сім'ї, і цей крок для них важливо зробити усвідомлено: *«якби у мене були там стосунки чи дистанційні, чи навіть не дистанційні, але живемо ми окремо, я б мабуть навряд наважився, я б усе ж таки хотів пожити з людиною разом, тому що людина, яку ти зустрічаєш хоч щодня біля її дому, і людина вдома – це різні люди, тож мені здається, що щоб одружитися треба знати людину якщо не повністю, то якомога більше»* (Максим, 21 р., цив. шл.). Співжиття у розумінні шлюбу сприймається практично усіма молодими людьми, з якими ми говорили, як важлива умова побудови стосунків і подальшого одруження. Оскільки респонденти очікують довготривалого союзу зі своїм партнером навіть коли починають жити разом, співжиття виступає у ролі додаткової перевірки міцності стосунків і усвідомлення власного бажання їх оформити у зв'язку із спільними намірами, яким оформлення посприяє (наприклад, народження і реєстрація батьківства дитини, купівля рухомого чи нерухомого майна тощо).

Одним із чинників впливу на розуміння такого ставлення респондентів до очікуваного одруження є те, як на думку опитаних, їх шлюбний статус сприймають інші: *«може бути люди почнуть сприймати тебе більш серйозно, в тому сенсі, що тину, ага, відповідальна людина, все ж таки одружився»* (Максим, 21 р., цив. шл.). Серйозніше, на думку респондентів, сприйняття оточуючими того, що людина одружена, у більшості згадок стосується чоловіків.

Респонденти неодноразово згадували про те, що їх рішення одружитися було або буде зроблене, найімовірніше, у емоційному пориві, а не з раціональних мотивів, які вони з нами обговорювали. Стверджували, що за відсутності певної умови у стосунках в уявному списку вони б не змінили власне рішення щодо одруження, проте ми розуміємо, що для більшості респондентів були важливими деякі прагматичні речі, і задоволеність ними також впливає і на емоційний порив, вплив якого респондентам важливо у риторичі зберегти, коли вони говорять про романтичні стосунки. Емоційна складова залишається цінною для них, і нею не можна нехтувати, проте те, що ми чули від респондентів, в більшості, базувалося на задоволенні певних потреб, і вже їх задоволення могло значною мірою впливати на їх емоційний стан і очікування у стосунках.

У баченні молоддю шлюбності в цілому цікавим аспектом є їх ставлення до тривалості стосунків. Зокрема, ми помітили, що і пари, які відносно нещодавно одружилися (близько року), і ті, чий офіційний союз триває від чотирьох років, досить сентиментально згадують про загальний термін своїх стосунків. Деякі респонденти говорили про кількість років союзу з партнером як певний привід для гордості, засвідчення надійності стосунків. Скажімо, пара, яка не робила святкування свого весілля, не святкує його річницю, проте щороку святкує річницю початку стосунків. На наш погляд, сам факт продовження союзу, його тривалість для респондентів важливіші у їх ретроспективній оцінці, ніж шлюбність. Так само, покладаючись на

ретроспективний досвід в оцінці майбутнього, респонденти часто оцінювали не пропозицію від партнера чи свій намір одружитися або шлюбний статус – це не впливало на їх оцінку майбутнього разом, а саме спільний досвід у минулому в цілому. Одна із респонденток так говорила про одруження: *«для мене не важливо, що трапиться – ми одружимося, чи ми піднінемося разом на Еверест [...] [Одруження] це ще один спосіб вираження любові, і хай він буде класним, він не єдиний, тому вот, мені не потрібен саме він»* (Ліза, 24 р., цив. шл.). Тобто взяття шлюбу як центральної події у сімейній сфері життєвого шляху молоді відходить на другий план, порівняно із відчуттям себе сім'єю, яка від шлюбного статусу для більшості респондентів не залежить, скоріше навпаки – бажання взяти шлюб з'являється у респондентів від відчуття партнера як сім'ї. Для деяких опитаних важливо, щоб була певна форма вираження довіри одне до одного і впевненості у спільному майбутньому, проте це засвідчення не обов'язково для них має носити юридичний характер і бути привселюдним. В той же час, для одних сам статус чоловіка і дружини є зручним, і задля спрощення для себе комунікації із людьми, для яких цей статус важливий, респонденти у цивільному шлюбі називають одне одного чоловіком і дружиною. Для деяких інших таке приписування статусів одне одному не є прийнятним, проте цілком зрозумілою і схвалюваною для них є практика співжиття і не завжди бачення одруження як обов'язкової частини стосунків.

Частина респондентів акцентувала на тому, що після одруження у їх взаєминах із партнером нічого не змінилося або (за умови перебування у цивільному шлюбі) очікують, що не зміниться: *«до розпису і після розпису у нас нічого не змінилося, крім того, що в нас з'явився папірець»* (Дмитро, 31 р., цив. шл.); *«в ідеалі, якщо ви там жили... якщо ви настільки добре одне одному підходили, що вирішили одружитися, то весілля не повинне нічого особливо у ваших стосунках змінити»* (Максим, 21 р., цив. шл.). Цікаво, що можливі зміни після оформлення стосунків респонденти в більшості асоціювали із

чимось поганим, пов'язаним часто із невідповідністю очікувань реальності. Іноді таке сприйняття можливих змін і невідповідності очікувань респонденти пов'язували із тим, що одружена пара, у якої щось змінилося після реєстрації шлюбу, не жила до цього разом. Часом респонденти говорили про одруження навіть як про можливу шкоду для тих людей, які сприймають офіційне оформлення стосунків як ціль або підходить до цього досить легковажно на погляд респондента: *«шлюб – це якась відповідальність, звичайно, тому люди дуже часто тягнуть на собі цей тягар відповідальності насправді не маючи міцної сім'ї і любові у цьому шлюбі»* (Павло, 32 р., оф. шл.). В більшості, респонденти в такому контексті говорили про ті випадки, коли шлюб має відчутний вплив на відчуття людиною відповідальності, але коли стосунки всередині сім'ї значною мірою тримаються на відповідальності і формуються без урахування особистих потреб і почуттів обох партнерів або когось одного з них.

Втім, ми не можемо стверджувати, що зміни у стосунках після одруження у респондентів асоціювалися виключно із чимось негативним. Скажімо, один із респондентів вважав, що взяття шлюбу – це привід більше вкладатися у стосунки за рахунок іще більшої, тепер офіційно затвердженої відповідальності одне перед одним. В будь-якому разі, респонденти не оцінювали одруження як певну кінцеву точку у стосунках чи зупинку, скоріше як іще одну сходинку стосунків, частину процесу їх природного розвитку і подальшого руху уперед обох учасників союзу разом.

Для жінок і чоловіків у суспільстві прийнято одружуватися, як ми зазначали раніше, у різний вік, і сприйняття створення сім'ї або одруження порізному впливає на життєвий шлях і його бачення жінками та чоловіками. Так само в деяких речах жінки і чоловіки по-різному сприймають перспективу одруження і шлюбу, а також певні пов'язані із цим процеси: *«прізвище я не змінювала, я розуміла, що я не хочу займатися там зміною своїх документів [...] це мій особистий кордон, мені має залишитися щось моє»* (Аня, 33 р., оф.

шл.); «вона сказала [...] я себе вже по-іншому не уявляю, плюс документи, закордонний паспорт, машина, квартира далі це все переоформлювати типу... було би вісімнадцять-двадцять років не було б питань» (Дмитро, 31 р., цив. шл.). Ми бачимо, що для жінок у шлюбі до певної міри важливе збереження власної ідентичності, одна із респонденток сказала, що «не хотіла б бути повністю поглинута» сім'єю свого чоловіка, і власне прізвище для неї як ознака певної свободи, яку вона за собою зберігає. Тим не менш, ця ж респондентка говорила про те, що не проти, щоб діти мали прізвище сім'ї чоловіка, тобто для респондентки важливе самовідчуття, те як вона сприймає себе саму. Зі зміною прізвища мова з одного боку і про відстоювання власної ідентичності, відчуття себе жінками, але і про певну прагматичність – не обтяження себе юридичними процедурами. Ми розцінюємо згадку жінок про це і їх спосіб розповіді про позбавлення себе певних юридичних незручностей як прояв самоповаги до себе, свого часу і зусиль, які, з риторики цих жінок, вони вважають доцільним направити на важливіші речі. Загалом, респонденти підмічали різні суспільні очікування щодо жінок і чоловіків у сімейному житті, наприклад, що жінка має бути берегинею домашнього вогнища, а про чоловіка як очільника сім'ї. Проте більшість респондентів таке уявлення згадували скоріше іронічно і означали як не актуальне щодо своїх стосунків. Цікаво, що це, в більшості, стосується розуміння жіночої ролі у сім'ї, натомість себе чоловіки, в більшості ідентифікували як главу сім'ї, відповідального за неї, всіх її учасників і їх благополуччя. У жінок же таке сприйняття чоловіка не проявлялося так яскраво і вони часто говорили про власні інші сфери життя і їх важливість. Жінкам важлива самореалізація не лише у шлюбі: «моє весілля не змінило моєї якоїсь такої кінцевої мети, тобто я так само планую відкрити свою справу, я так само планую щось навчатися, розвиватися, мене в цьому підтримують, тому змін якихось не відбулося» (Олена, 20 р., оф. шл.). Кілька разів респондентки говорили про те, що не пов'язують взяття шлюбу із одразу наступним кроком – народженням дітей. Взявши шлюб, вони продовжують

(або очікують, що продовжать – для неодружених) орієнтуватися на свої потреби і цілі, тим не менш, вважаючи важливими і спільні з партнером.

Оглядаючи розуміння шлюбності і впливу шлюбного статусу респондентів на їх життя, зокрема у інших сферах, ми розуміємо, що для частини опитаних це питання значною мірою теоретизоване за рахунок відсутності подібного досвіду. Проте навіть бачення опитаними потенційно можливої зміни сприйняття у ставленні до себе може формувати очікування щодо того, як шлюбність вплине на життя або життєві плани респондента або його партнера. А очікування щодо впливу шлюбності на інші сфери життя, на наш погляд, досить значний чинник у бажанні молоді брати шлюб. Іще одним важливим чинником впливу шлюбного статусу на інші сфери життя виявилася стать респондентів.

Скажімо, деякі з респондентів-чоловіків зазначали про те, що для жінок у професійній сфері може бути важче влаштуватися на роботу за рахунок упереджень стосовно шлюбного статусу жінок. Для жінок часто важливо зберегти робочу і сімейну сфери окремо одна від одної, щоб таких упереджень уникнути: *«у мене якась робота – робота, я таке не практикую»* (Марія, 32 р., оф. шл.). Деякі жінки згадували про можливі запитання від роботодавця стосовно стосунків: *«до речі, так, на пошук нової роботи, особливо для дівчат. Ага, тобі 30 з хвостиком, ти щойно вийшла заміж, отже скоро підеш в декрет – нам такий співробітник не потрібен. Класика. Для чоловіків? Вони в декрет у нашій країні дуже мало йдуть. Впливає хіба, що подарунки на день Святого Миколая тепер дарувати іще й цьому чоловікові»* (Марія, 32 р., оф. шл.); *«коли наприклад я влаштовувалась на роботу журналістом, то мене конкретно питали, а ви заміжня чи ні, а з ким ви живете, а де ви живете, одружені ви чи не одружені, коли ви дітей плануєте?»* (Дарина, 22 р., цив. шл.), і очікували щодо себе скоріше негативного ставлення за умови заміжжя та потенційно можливих дітей найближчим часом. Проте чоловіки очікували стосовно себе (якщо, на їх думку, шлюбний статус впливає на прийняття

рішення роботодавцем) скоріше позитивного ставлення у випадку одруженості за рахунок того, що роботодавець розцінюватиме їх наміри як більш серйозні через покладання на чоловіка відповідальності за забезпечення сім'ї.

Щодо віку одруження, ми зазначали, що респонденти не виокремлювали на їх погляд універсальний вік, коли варто одружуватися або виходити заміж і більше акцентують на тому, що це має відбутися, коли обоє у парі до цього готові, проте ми маємо два приклади прояву ставлення оточення до одружених знайомих: *«прикинь, Андрій уже одружений, а йому там 19 – це дивно, так. Так, це доволі дивно, тому що в наш час зазвичай люди так рано не виходять... не одружуються»* (Максим, 21 р., цив. шл.); *«мене дуже жорстко тролять тим що 20 років, і уже заміжня [...] якимось дізнавалися, і тоді мені писали “ти залетела?” [...], всі думали, що в 20 років можна вийти заміж тільки позальоту»;* *«типу ти ж ще така молода, ти ще ж така мала, ти ще ж типу не нагулялася»* (Олена, 20 р., оф. шл.). Тобто ми спостерігаємо досить яскравий прояв нерозуміння раннього одруження як щодо чоловіка, так і щодо жінки з боку їх оточення. Коли респонденти говорили про вік, який вони для себе вважають прийнятним для одруження, в більшості, якщо звучав конкретний вік, це була позиція «від». Так, скажімо, і чоловіки, і жінки приблизно однаково оцінювали свій можливий вік одруження, в більшості, від 25-27 років (для пари, якій вже по 25 років – від 30 років), вважаючи, що до цього часу встигнуть реалізувати певні цілі або будуть готові до шлюбності і подальших кроків у стосунках (дітей). Певна орієнтація на цілі і самореалізацію у житті у інших сферах – не лише у сім'ї, – на наш погляд, є вагомим чинником сприйняття віку шлюбності. З деяким орієнтовним віком респонденти пов'язували завершеність певних етапів у своєму життєвому шляху і початок наступних. Відповідно, шлюбність раніше орієнтовного для себе завершення певного етапу, пов'язаного із самостійністю і самореалізацією, респонденти схильні оцінювати скоріше негативно за рахунок не відповідності (на погляд

тих, хто не розуміє чи засуджує) цінностей і бачення життєвого шляху в цілому.

3.4 Народження дітей у контексті життєвого шляху

На наш погляд, важливо у дослідженні щодо сім'ї у життєвому шляху виокремити такий аспект сімейного життя як народження дітей. Це важлива, загальноприйнята частина сімейного життя, одна із функцій сім'ї як інституту. Оскільки в українському суспільстві існує тенденція до зниження середньої кількості дітей на сім'ю, як зазначалося у другому розділі нашої роботи, ми вважаємо доцільним спробувати зрозуміти сприйняття, бачення дітей сучасною молоддю у їх власному життєвому шляху, їх стосунках із партнером, у тому, чого очікують молоді пари від народження дітей для себе і сімейного життя в цілому.

Розглядаючи бачення дітей у життєвому шляху пар, у яких вже є власні діти, ми беремо до уваги те, що їх очікування щодо сімейного життя з появою дітей вже справдилися або не справдилися, і у своїх розповідях про досвід батьківства і як це змінило чи не змінило їх життя, вони будуть виходити із того, наскільки ці очікування для них були виправдані чи спростувалися та деяких інших факторів. Скажімо, для двох із трьох пар із дітьми, які брали участь у дослідженні, є спільним те, що у складі сім'ї є немовлята – у однієї пари дві доньки, одній близько двох років, іншій – біля чотирьох місяців на момент опитування; у другій парі син, віком у п'ять місяців. Тобто переживання стосовно народження і змін у житті після цього є досить свіжими, але таким чином можуть бути і деякою мірою гіпертрофованими за рахунок відносно нещодавно пережитого досвіду пологів та можливо все ще процесу звикання до нових ролей і обов'язків, пов'язаних із появою дитини у сім'ї.

Ми можемо говорити про те, що респонденти-батьки мали певне розуміння стосовно змін у їх житті з появою дитини, проте усі вони наголошували на тому, що не очікували, наскільки зміниться їх життя: *«я розуміла, що буде важко, що буде по-іншому, але як – ні»* (Наталя, 31 р., оф. шл.); *«я не була готова до такого обмеження свободи, свободи вибору. Це все одно, що людину невинну здоровомислячу садять до в'язниці – відчуття саме такі перші три місяці»* (Аня, 33 р., оф. шл.). Для нас важливо, що усі респонденти, які вже стали батьками, схильні відкладати народження наступних дітей за власної неготовності повторити такий досвід (*«поживемо побачимо, скоріше так, ніж ні, але занадто свіжі поки спогади [про пологи]... поки ні, треба щоб зовсім там затерлося, знаєш! Про пологи! Та ну нахер!»*) (Марія, 32 р., оф. шл.); *«про це в інфо полі так не дуже люблять згадувати, тобто материнство там батьківство це щастя тири-пири – про це інформації море, а от про те, що це може бути важко аж до повноцінної депресії ну якось не так багато інформації»* (Євген, 37 р., оф. шл.)). Цікаво, що досить обережно до потенційного батьківства, зокрема народження більш ніж однієї дитини ставилися і деякі респонденти, які найближчим часом (періоду від п'яти років) не планували дітей – вони надавали перевагу перш ніж вирішити щодо народження другої дитини, спочатку отримати досвід цього із першою, аби визначитися із власною готовністю (*«хотіла би зараз одну дитину, а там як життя складеться, бо розумію як це важливо і відповідально»*) (Дарина, 22 р., цив. шл.)).

Важливим також для деякого з респондентів став момент (або очікуваний у майбутньому момент) переоцінки певних пріоритетів і цілей, вони говорили про те, що діти до певної міри задають напрямок і темп втілення певних цілей: *«Дитина може позитивно вплинути на формування потрібних дій на той чи інший момент, тобто чи дійсно нам треба буде наприклад квартира, чи на той період можна буде пожити на зйомній, і в цьому не буде нічого поганого»* (Олена, 20 р., оф. шл.); *«відповідно я не зможу навіть відпустку запланувати,*

не підлаштовуючи це під його [сина] канікули» (Марія, 32 р., оф. шл.). Відповідно, респонденти часом говорили про сприйняття дітей як про певний серйозний чинник, який може впливати на життя сім'ї загалом і значною мірою також на фінансове її положення і певні прагматичні цілі батьків дитини і можливість їх втілити за власним баченням і планом. Ми помітили, що респонденти, в більшості, намагалися говорити про такий вплив наявності дитини або дітей як очікуваний і зрозумілий, проте ми не можемо стверджувати, що для усіх респондентів цей вплив є прийнятним і бажаним, зокрема, для молодших пар більш характерний в нашому випадку сумнів щодо власної готовності до такої невідповідності власному баченню комфортного розвитку подій, досягнення певних цілей у житті тощо.

Для значної частини респондентів розмова про дітей часто базувалася на відчутті відповідальності, впливові на особисті потреби, стосунки з партнером та інші сфери життя, певних додаткових зусиллях і досить часто – на обмеженнях, пов'язаних із появою дитини. В більшості, ми розцінюємо риторичку респондентів щодо вищеперерахованого як скоріше негативне сприйняття народження дітей за рахунок очікування внесення серйозних коректив у життя, попри часто їх бажаність. Часто для респондентів у проговоренні потенційних або наявних дітей важливо було акцентувати на хороших змінах у їх житті із появою дітей і своїх почуттях до них: *«...тут обмеження свободи досить жорстке, і все ж таки позитивні є якісь моменти, тобто відчуття безумовної любові, яке є, і це дуже цікаво, класно спостерігати, передавати свої цінності якись людині, робити їй добре, і спостерігати ріст, розвиток, тобто така от магія, оце все» (Наталя, 31 р., оф. шл.).* Важливо, що респонденти очікували чи очікують певних труднощів, ускладнення ведення власного життя, проте для тих, у кого вже є діти це, як ми зазначали, виявлялося часто складніше очікуваного, а для респондентів, які думають про дітей у майбутньому досить сильним є страх відносно потенційних змін у житті, до яких вони не відчують нині готовності. Проте

нелюбов до дітей є соціально неприйнятною, тим більше власних, про це навіть зазначали деякі респонденти, відповідно, коли опитувані розуміли, що перелічують тільки негативні характеристики, починали акцентувати на тому, що як би їм не було складно, вони все одно задоволені – із тих респондентів, у кого вже є власні діти. Для респондентів, у яких іще немає дітей, і вони не планують їх найближчим часом більш характерною є майже виключно негативна характеристика материнства чи батьківства за рахунок того, що для себе респонденти це розцінювали як певну зупинку у кар'єрі або навпаки – необхідність працювати більше. В будь-якому разі, можемо сказати про те, що респонденти без дітей відчують певний дискомфорт у обговоренні цієї теми, якщо іще не упевнені щодо того, скільки і коли б хотіли мати дітей, так само відчуючи необхідність зазначити про важливість дітей у житті і те що діти загалом – це добре, проте часом із поправкою на власні потреби і необхідність їх задовольняти: *«у мене є інші речі, окрім як тільки сім'я і тільки дитина, мені хочеться теж піти працювати»* (Софія, 20 р., цив. шл.). Тим часом невпевненість серед молодших пар породжена ореолом відповідальності, яку наразі не готові взяти на себе опитані, і баченням ними довготривалих наслідків їх власного вибору у різних сферах – від того, якою виросте народжена ними дитина або діти до того, як поява дитини вплине на їх власний життєвий шлях і перспективи у ньому.

Те, скількох дітей би хотіли респонденти і коли вони бачать появу їх у своєму житті безумовно пов'язано із баченням ними власного життєвого шляху, що досить яскраво можна прослідкувати у деяких поясненнях опитаними, чому саме таку кількість дітей би хотіли респонденти, і чому саме у названий ними час: *«я не хочу забивати на себе, і повністю займатися дітьми. Я розумію, що поки дитина ще мала, я хочу бути поруч перші там три роки наприклад, і відповідно це краще робити, поки ти сповнений сил певних, поки ти не те що зелений, поки ти молодий»* (Олена, 20 р., оф. шл.); *«бо мені здається, у мене ще немало потенціалу, який би я мала можливість*

реалізувати так, не маючи дітей, бо коли в тебе з'являється дитина, це означає, що ти досяг вже якоїсь певної планки, якщо ти усвідомлено завів дитину» – Настя. Тобто уявляючи власне майбутнє, пов'язане із поповненням сім'ї респонденти знову ж таки схильні орієнтуватися на власні потреби і бачення того, які умови будуть для них оптимальними при народженні дитини. В результаті, респонденти говорять про народження дітей як в принципі значущу подію у їх житті, проте для них, у більшості, важливо зберегти власне бачення життєвого шляху. Говорячи про час народження респонденти в більшості акцентували на тому, що час народження дитини вони обирають таким чином, щоб це якомога менше негативно вплинуло на інші сфери їх життя, зокрема роботу. Жінки часто говорили про те, що хотіли б мінімізувати своє перебування вдома з дитиною у розрізі саме продовження кар'єрного зростання і взяття участі у забезпеченні сім'ї. Жінки також говорили про відчуття відповідальності на собі за дітей саме у розрізі надання їм певних різноманітних можливостей для їх власної реалізації.

Для жінок, які зараз у декреті, а часом і для їх чоловіків, як вони самі зазначали, зміни виявилися значнішими, ніж вони очікували і їх виявилось складніше подолати більше психологічно: *«ти не можеш заздалегідь зрозуміти, що ти можеш її укачувати і три години серед ночі, і вона дивитиметься на тебе отакими очима, ніби вона кіно дивиться, і ти нічого не зробиш, так що до такого не зовсім був готовий»* (Павло, 32 р., оф. шл.); *«я не думав, що в мене буде виникати бажання придушити свою дитину чисто ось так, тобто я вже потім узнав, що це цілком нормально, більшість з цим стикається, нічого страшного, але коли я це в собі відчув, ну, це було страшно»* (Євген, 37 р., оф. шл.). Таким чином, в більшості, бажаючи появи у сім'ї дітей, респонденти із дітьми схильні відкладати народження наступних дітей, бажаючи перепочити і відновитися після попереднього досвіду не лише фізіологічно, але й психологічно. Деякі респонденти говорили про те, що деякі аспекти материнства чи батьківства виявилися для них несподіваними не

зважаючи на їх підготовку до народження дитини, її планування, усвідомлене бажання її народити, прочитання певної літератури, фінансової готовності та інших підготовчих факторів. Таким чином, ми спостерігаємо бажання респондентами збалансувати власний комфорт і готовність із тим, скількох дітей народжувати і силами та здоров'ям на їх народження та виховання. Для пари, у якої наразі двоє дітей із невеликою різницею у віці – близько півтора роки, друга дитина стала незапланованою за рахунок нещодавнього народження першої і планування зробити перерву перед другою. Відповідно, обоє із партнерів зазначали про значні складнощі психологічні, у організації власного життя, співвідношенні і впливу власного стану та необхідного догляду за дітьми на інші сфери життя, зокрема роботу: *«я зрозуміла, що мені не вистачає онієї людини, яка допоможе мені і працювати, і вчитися, і дітьми займатися, у чомусь покластися, якби у мене була ця людина, то ми з Пашою можливо щось би і придумали»* (Аня, 33 р., оф. шл.). Зараз пара досить категорично говорить про неготовність і небажання найближчим часом точно мати іще дітей, проте у досить далекій перспективі іще думає про це.

Зокрема, якщо говорити про вплив народження дитини або дітей на життя пари і інших сфер життя кожного з подружжя, важливо, що усі жінки відзначали необхідність певного розмежування сфери роботи і догляду за дітьми. Певною ідеальною моделлю вони бачать збалансований розподіл часу та зусиль, щоб мати можливість реалізовуватися у бажаній сфері та, як деякі із респонденток зазначали, не бути дискримінованими роботодавцями відносно наявності дитини. Також для усіх опитаних жінок було важливо встигати приділяти час дітям та їхньому розвитку. Чоловіки в обговоренні потенційного або вже наявного впливу народження дитини на інші сфери їх життя мали певне різноманіття: *«можливо це для якогось роботодавця ознака стабільності, якщо для роботодавця це цінність, що я хочу наймать сім'янинів, які содержать сім'ю»* (Іван, 19 р., цив. шл.); *«ти тричі подумаєш перед тим як звільнитися з роботи, тричі подумаєш перед тим як прийняти*

якусь роботу» (Максим, 21 р., цив. шл.); *«на робочу сферу – що я буду працювати ще більше, не те що більше, але іще старанніше, щоб, зрозуміла справа, примножити якість заробітки і максимально забезпечити свою сім'ю»* (Антон, 25 р., оф. шл.). У баченні цих чоловіків народження дітей і впливу цього на інші сфери до певної міри накладаються деякі функції – вони звертають увагу і на підвищення відповідальності у сфері роботи за рахунок відчуття необхідності забезпечення сім'ї у оновленому складі, і на те, що їм може бути фізично важче за рахунок допомоги дружині або погіршення якості сну, зменшення його кількості, в той же час лунали і вислови про те, що наявність дитини – привід більше вкладатися у роботу, певна мотивація. В такому ракурсі, ми спостерігаємо бачення чоловіками народження дитини як значного тиску і ускладнення виконання вже наявних функцій і ролей всередині сім'ї, в той час як декілька респондентів упевнено говорили про певну зміну статусу чоловіка із появою дітей на стійкіший, який більше цінується за рахунок перерахованого вище, в тому числі, дехто з респондентів говорив про те, що такі якості і роль батька може позитивно впливати на сприйняття їх роботодавцями як надійніших працівників, яким важливий їх стабільний дохід і зростання власного заробітку, відповідно до чого роботодавець розцінюватиме чоловіків із дітьми, за уявленням респондентів, як надійніших і більш зацікавлених у результатах при прийомі на роботу.

Загалом важливою умовою і досить часто першою названою перед народженням у пари дітей, респонденти зазначали безпосереднє бажання обох партнерів їх мати: *«щоб це не було якимось шоком для когось з партнерів»* (Дарина, 22 р., цив. шл.); *«це має бути свідомий крок, а не “О, дитина!”, це має бути дуже серйозно»* (Олена, 20 р., оф. шл.). Таке акцентування на власному бажанні ми безпосередньо пов'язуємо із відчуттям готовності респондентів до народження дітей і їх бажанням зробити цей крок усвідомлено, а за рахунок цього і з мінімальною очікуваною шкодою для стосунків пари і безпосередньо життєвого шляху кожного з партнерів.

Готовність респондентів окрім бачення власного життєвого шляху тісно пов'язана також у риториці респондентів із відповідальністю і новими для себе ролями та функціями у сім'ї та суміжних сферах. Скажімо, деякі респонденти акцентували на важливості взяття до уваги здоров'я обох партнерів, відмови від шкідливих звичок та формуванню корисних, згадувалися і певні прагматичні речі, такі як фінансова та інформаційна підготовка, обговорення методів виховання тощо. При цьому, практично для усіх респондентів, окрім бажання і готовності обох партнерів до появи дитини, виокремлювали саме фінансову складову – тобто забезпеченість сім'ї і певна кількість відкладених грошей, стабільний дохід – як одну із найважливіших умов появи дитини. Лише один респондент так висловився про фінансову стабільність як умову народження дітей: *«грошей ніколи не буде вистачати, тому не треба затягувати це в довгий ящик, годинничок цокає»* (Антон, 25 р., оф. шл.). Щодо обов'язкових умов у стосунках пари перед народженням дітей основною рисою ставлення респондентів є, на наш погляд, певне бажання опитаними контролювати те, що відбувається у їх житті і запобігати певним можливим ризикам, наскільки це можливо. Тобто опитані намагаються досить свідомо, раціонально підійти до таких значних кроків у житті як народження дітей. Так само це відображається у стійкому бажанні запланувати дітей, адже планування, на погляд опитаних, допомагає підготувати усі умови, які пара вважає обов'язковими перед народженням дитини так само як відповідає бажанню респондентів відтворювати власне бачення життєвого шляху. Цікаво, що більшість респондентів зазначають про своє спокійне ставлення до народження дітей у неоформлених стосунках – одна із пар, скажімо, планувала дитину іще до одруження, – проте деякі опитані за наявності озвученого такого ставлення для себе вважають кращим народжувати дітей у шлюбі: *«про дитину ми почали думати раніше, до шлюбу і іти у цьому напрямку»*, *«мені значно комфортніше було б народжувати у шлюбі – якась доля обговорення, вона є, і казати, що я така залізна леді, і не підвладна цьому всьому – це*

булишит» (Марія, 32 р., оф. шл.); *«я б хотіла народити у шлюбі, для мене це як ступіні сім'ї – шлюб, потім народження дітей, якимось так»* (Дарина, 22 р., цив. шл.). Для деяких пар подібне ставлення зумовлене почуттям безпеки, певного страхування (*«у мене є повна впевненість в партнері, все я, почуття відповідно все – це перший етап буде, і наступний, відповідно, після цього вже буде бажання, не знаю, захотілось сказати продовжити рід»* – Іван), деякі називали зручність оформлення документів, пов'язаних з батьківством, для когось народження дітей у шлюбі було частково зумовлене певним соціальним тиском, якого респонденти свідомо хотіли уникнути (*«люди ж люблять пообговорювати зальотний-не зальотний, особливо в бабському колективі, і якимось не хотілося б бути об'єктом такого роду обговорень»* (Марія, 32 р., оф. шл.)). Для одного із респондентів народження дітей у шлюбі важливе з декількох іще причин: *«все ж таки для Лени ця послідовність важлива, але мені здається це правильно»* (Антон, 25 р., оф. шл.). Для цього респондента, попри його власне запевнення у не важливості оформлення стосунків перед народженням дитини, у розповіді про своє ставлення до цивільного шлюбу охарактеризував, як ми вже згадували вище, такі стосунки «недо- сім'єю», втім, очевидно, орієнтуючись на реакції і запитання інтерв'юера, намагався дати таку відповідь, яка задовольнить дослідника або ж висвітлить самого респондента у вигідному світлі. Тож резюмуючи, варто зазначити, що для цього чоловіка одруження є важливою умовою народження дітей за рахунок власного бачення правильної моделі сім'ї та пов'язаних із цим моральних переконань.

Іще одним цікавим аспектом проговорення теми дітей із респондентами виявилось їх досить часте акцентування на тому, що дитина – не власність батьків, а окрема людина із власними бажаннями і потребами: *«діти це такі ж окремі люди як і ти, ти не можеш їх бити, ти не можеш на них зриватися, у них свої якісь там думки, бажання все таки, почитати якісь книжки стосовно виховання дітей»* (Настя, 20 р., цив. шл.). Відповідно до цього, деякі

респонденти акцентували на необхідності усвідомлення цього і власній готовності до того, що дитина не просто буде, умовно кажучи, вирощена – дитина буде мати свої бажання і потреби, які можуть не збігатися з потребами і бажаннями батьків, але які батьки мають бути готові поважати і якимось чином задовольняти. У контексті дітей як індивідуальностей респонденти наголошували на відповідальності, яку на себе беруть батьки, іноді на певних страхах, що пов'язані із такого рівня відповідальністю. Часом респонденти говорили про те, що коли починали задумуватися про дітей, починали усвідомлювати, наскільки це може бути складно, потребувати багато часу, роботи з дитиною, у побуті і власне над собою. На наш погляд, такі очікування респондентів говорять значною мірою про те, що вони намагаються відповідально підійти до народження дітей, зокрема можна говорити про те, що у респондентів є певна у тій чи іншій формі проговорена під час інтерв'ю потреба зробити це (батьківство, народження, виховання, забезпечення та ін..) добре, певна орієнтація на результат, який вони можуть показати. При цьому, респонденти часто говорили про те, що не хотіли б, щоб діти були єдиним сенсом їх життя і щоб (іноді на прикладі власних батьків) їх сосунки із дітьми не будувалися на основі того, що діти для батьків сенс життя і певна самопожертва. Відповідно, наскільки ми можемо виокремлювати із почутого у інтерв'ю, для значної частини респондентів, практично для усіх у ставленні до народження дітей є певна дилема у задоволенні свого бажання зробити усе добре і правильно (іноді на основі власного травматичного досвіду із батьками), показати певний результат, дати певні можливості власним дітям і у тому щоб не відчувати власне життя пожертвуваним заради вирощення іншої людини, нехай потенційно близької і рідної.

Оскільки респонденти асоціюють батьківство із значним підвищенням рівня відповідальності, вони часто акцентують на досягненні певних цілей: *«внести в якийсь план, грубо кажучи, що ти можеш поставити своє життя на автопілот, що у тебе є фінансова подушка, якась плюс-мінус робота, яка*

тобі буде приносити достатньо коштів, щоб ти могла піти в декрет» (Настя, 20 р., цив. шл.); *«як мінімум коли я матеріально і духовно досягну якогось некст, некст, некст левела, тому що зараз мені потрібно працювати над собою»* (Сергій, 25 р., цив. шл.). Очікуючи від дітей певного ускладнення, принаймні можливого часового відкладення певних цілей, діяльності у інших сферах життя, зокрема роботі, яка працює на забезпечення сім'ї, респонденти часто бажали певного відкладення народження дітей до того часу, коли вони самі почуватимуться убезпеченими від певних ризиків, зокрема фінансових і житлових, щоб мати більше, умовно кажучи, гнучкості у вирішенні певних проблем. Наприклад, можливості на деякий час призупинити діяльність у інших сферах так, щоб не відчувати при цьому значних негативних наслідків або ж відкласти народження дитини до того часу, поки не з'явиться впевненість у мінімальній шкоді її народження для власної кар'єри – така проблема досить яскраво відчувається серед жінок-учасниць дослідження. Проте для однієї респондентки, як вона сама проговорила раннє народження дитини є оптимальним: *«чим раніше ти народиш дитину, тим по факту менша у вас різниця у віці, і тим більше ви можете бути на якійсь одній хвилі і плюс ще питання самореалізації професійної, те що раніше почнеш, мені здається в цьому випадку, раніше і вони виростуть. Я не хочу просто спочатку зайнятися кар'єрою, а потім дітьми, мені здається що треба почати з дітей, а потім і кар'єра»* (Олена, 20 р., оф. шл.). Відповідно, вона так само орієнтується на власні потенційні можливості до та після народження дитини, власну відповідальність за їх забезпечення і виховання, необхідність приділення більшої уваги сім'ї, ніж роботі і власній самореалізації у інших сферах, проте обирає іншу стратегію, порівняно з іншими респондентками – почати розбудову кар'єри і бізнесу після народження дітей, вважаючи, що молодшою буде легше повертатися до роботи і для молодшого віку буде більше перспектив у подальшому безперервному вже розвитку.

Цікаво акцентувати на тому, який час і чому респонденти вважають для себе прийнятнішим у народженні дітей: *«мені здається, що років до 27-30 буде стільки ресурсу, щоб якраз його витратити на себе, свою сім'ю в плані я там і мій чоловік, і робота. Мені здається, до цього часу у мене не буде все настільки стабільно і стільки досвіду, щоб у мене з'явилася окрема людина»* (Настя, 20 р., цив. шл.); *«когось там шокувати буде складно, але думаю все одно виникнуть питання, “а чого так рано” і хтось стопудов не буде в курсі, що я до цього вже багато років одружена, і скаже що по зальоту»* (Олена, 20 р., оф. шл.). Розпочати цікаво із респондентки, яка планує вперше народити у 23-24 роки, що загалом є частиною загальної тенденції щодо народження першої дитини, як ми писали у попередньому розділі. Респондентка акцентувала на тому, що у цьому віці очікує негативного ставлення до неї як до тієї, хто рано народжує (тут важливо, що ми виокремлюємо для цієї респондентки це загалом як досить неприємне запитання, адже вона мала негативний досвід реакції ровесників і оточення на її одруження у 19 років). Втім, самою респонденткою народження дитини у 23-24 роки сприймається як раннє, відповідно до очікувань її оточення, проте і у цьому випадку, вона орієнтується на власне бачення життєвого шляху і послідовності реалізації себе у сферах сім'ї та роботи. Іще декілька респондентів у цивільному шлюбі говорили про можливе народження дитини найближчим часом так: *«от якщо це зараз буде – це буде трагедія [...] зараз до цього не готова морально, фінансово, фізично є певні проблеми зі здоров'ям, і не хотілось би»* (Софія, 20 р., цив. шл.); *«дуже погано ставлюся до раннього заведення дітей, ну не прям погано, я б не засуджувала людей цих, просто я б ніколи так сама не зробила, тому що коли ти студент, що ти можеш дати дитині»* (Настя, 20 р., цив. шл.). У цих випадках респонденти у оцінці можливої появи дитини у них або їх ровесників зараз орієнтувалися на власну готовність до появи дітей у житті. Відчуття готовності саме по собі, відповідно, ґрунтується на баченні власного життєвого шляху і очікуваних етапів і подій у ньому. За цим баченням вже

формується ставлення до фактичних подій у житті оточуючих або у сприйнятті їх версії правильного життєвого шляху.

Для інших респондентів розуміння зручної для себе послідовності реалізації у сферах сім'ї та роботи, як ми бачимо, було дещо інакшим. Зокрема, для багатьох важливою умовою відтермінування народження дитини було бачення власної реалізації, забезпеченості, готовності до цього за рахунок досягнення певних життєвих цілей і пройдених етапів, значною мірою у кар'єрі і саморозвитку у тому вигляді і тих сферах, у яких його бачать безпосередньо респонденти. Для них часто важливий саме факт подолання певної межі, яку вони для себе встановили як критерій готовності, проте ця межа не завжди чітко проговорювалася самими респондентами – для когось найважливішим фактором була наявність житла або певної фінансової подушки, для когось – певний власний рівень розвитку тощо – залежно від цілей і пріоритетів і індивідуального бачення життєвого шляху респондентами. Іноді респонденти, говорили про період від якоїсь кількості років, проте ключовою для них залишалася орієнтація на власну готовність до відповідальності та тривалих і значних, за їх очікуваннями, змін у житті.

Сприйняття батьків і друзів, оточення загалом не є для респондентів ключовим у рішенні щодо народження дітей так само як можливу зміну взаємодії або сприйняття іншими людьми респонденти не характеризують як негативну. Тож наскільки ми можемо оцінити вплив соціального на прийняття рішення респондентами щодо народження дітей, найбільше, все ж таки, має вплив сфера роботи, проте в основному навіть не у розрізі сприйняття іншими людьми, колегами (цей вплив, за його відчуття, респонденти намагаються мінімізувати), а скоріше навіть через необхідність забезпечення сім'ї як важливому чиннику її існування.

Важливо, що дітей у цілому респонденти характеризували як чи не найбільш впливовий чинник у формуванні планів на власне майбутнє і майбутнє сім'ї загалом. Зважаючи на вищевикладене, на наш погляд, це є

одним із найважливіших моментів у сприйнятті народження і виховання дітей респондентами. Вони розцінюють їх появу як певну точку неповернення і необхідність підкорювати їх з партнером життя не лише іншому розпорядку, але і іншим життєвим цілям, ніж вони би мали для них двох. У будь-якому разі, практично усі респонденти акцентували на тому, що цей вплив хотіли б мінімізувати, все ще залишатися або відновити свій статус умовно вільних у рішеннях щодо власного життя, принаймні після певного періоду необхідної прив'язки до дитини за рахунок її несаможиттєвості.

Резюмуючи, важливо зазначити, що народження дітей опитана нами молодь сприймає як одну із найважливіших подій у своєму життєвому шляху, тож відповідно до цього, ставиться до їх появи із розумінням серйозності і невідворотності власного рішення про їх народження, намагаючись поєднати власну реалізацію у інших сферах і досягнення певних життєвих цілей із відповідальним підходом до народження дітей – їх плануванням та підготовкою до появи. В той же час, усвідомлений підхід до народження дітей тягне за собою досить багато сумнівів і бажання зробити все вчасно, у відповідності до власних критеріїв і бачення перебігу життєвого шляху, а також у бажанні зберегти певну структуру життєвого шляху із мінімальним втручанням, звідки часом може з'являтися невпевненість у бажанні народжувати більше однієї дитини.

3.5 Роль сім'ї і дітей у плануванні майбутнього

Бачення власного майбутнього прямо впливає на побудову власного життєвого шляху і вказує на те, які сфери життя є для людини пріоритетними і яке значення індивід їм надає. Якщо говорити про період початку навчання у вищих навчальних закладах респондентами, певною спільною рисою для усіх

них виступає те, що на той час вони не перебували у стосунках, або, як деякі зазначали, попередні стосунки закінчилися для них на першому році навчання.

Важливо, що для усіх респондентів розповідь про плани у перші роки навчання в університеті були ретроспективними, що дає нам підставу припускати певну викривленість оповіді респондентами навіть щодо власних уявлень, зважаючи на вплив різних факторів. Зокрема, це нинішні погляди і уявлення про своє майбутнє і минуле, суб'єктивну оцінку себе і своїх цінностей та пріоритетів у минулому, які з часом могли замінитися. Окремо важливий до врахування фактор – це бажання деяких респондентів розповідати інформацію, яка цікавить безпосередньо дослідницю – часом деякі репліки респондентів відверто про це свідчили. Зважаючи на це, ми будемо обережно ставитися до деяких свідчень респондентів, прискіпливіше зіставляти їх спогади із нинішньою позицією.

Бачення майбутнього респондентами у цей час, із їх ретроспективних оповідей, є для нашого дослідження досить цікавим у контексті побудови ними власного життєвого шляху: *«я думала, що буду будувати кар'єру, і робити головний акцент на кар'єру, якимось так. Думала, що я вивчуся, отримаю бакалавра, займуся своїми курсами, і все. А потім уже десь потім колись...»* (Олена, 20 р., оф. шл.); *«не планував якоїсь конкретики, тому що планувати щось у 20 років чи 21 дуже важко, що буде там через десять років, але однозначно має бути сім'я, кар'єра – це основні критерії, основні плани, основні цілі»* (Павло, 32 р., оф. шл.). Для більшості респондентів на той час важливими були їх кар'єра та розвиток, сфера діяльності – це виступало для них пріоритетом серед іншого, і часто нічого, окрім кар'єрного росту, роботи загалом респонденти не згадували; для респондентів, які наймолодші серед опитаних характерним було згадування більш наближених планів, пов'язаних безпосередньо із місцем навчання або першими спробами у сфері діяльності, яку вони обрали.

Значна частина опитаних подібним чином описували своє тодішнє уявлення про власне майбутнє: *«насправді, я не будувала дуже якихось чітких планів на майбутнє, тому що мені здається, що якщо я буду будувати собі конкретні плани, то я буду обмежувати себе»* (Ліза, 24 р., цив. шл.); *«я його [майбутнє] практично не уявляла, у мене було розуміння, що після школи, навчання йде робота»* (Наталя, 31 р., оф. шл.); *«на далеке майбутнє не дуже планую взагалі по житті, в принципі бачу, куди мені зараз рухатись, туди рухаюсь, відчуваю, що мені зараз треба робити саме те, і роблю»* (Назар, 22 р., цив. шл.). Лише двоє респондентів прямо згадали у своїх планах за перші роки навчання в університеті можливих сім'ю та дітей. Іще для одного респондента важливим було його потенційне фінансове становище в контексті залицяння до дівчини у майбутньому та потенційного утримання сім'ї.

Планування респондентів на час початку навчання в університеті часто полягало в оцінці і сподіваннях щодо майбутньої професійної сфери діяльності, в більшості, без конкретизація якихось досягнень або можливого задоволення певних потреб, скоріше сама робота і кар'єрне зростання для респондентів були важливими як такі. Також досить багато про уявлення майбутнього респондентами у період 17-18 років говорить те, що вони, в більшості, не планували нічого конкретного, не ставили собі певні вікові цілі тощо, мислили найближчим майбутнім. Деякі респонденти, очікуючи запитань про сім'ю (адже були проінформовані про загальну тематику обговорення і зважаючи на те, що запитання про перші роки навчання перше у гайді, і ще не розговорившись пам'ятали про спрямування роботи), акцентували на тому, що про можливу сім'ю у той час не думали або що їх роздуми про потенційні романтичні стосунки обмежувалися можливими побаченнями із кимось. Знову ж таки, бачення потенційного майбутнього обмежувалося перспективою на найближчі роки, і респонденти акцентували, що чітких уявлень щодо майбутнього у довгій перспективі не мали.

Лише іноді деякі з опитаних виокремлювали конкретні аспекти: *«я уявляла собі, що 30 років це такий рубіж, після якого в мене багато чого зміниться в свідомості і в житті»* (Ліза, 24 р., цив. шл.); *«на той момент я це [сім'ю] до 30 років віддвинула, я про це думати не буду, мені це просто не цікаво на момент вступу»* (Софія, 20 р., цив. шл.). Про тридцятирічний вік досить часто можна було почути від деяких респондентів протягом усього інтерв'ю – він щоразу звучав як певний рубіж, межа, момент переходу між якимись етапами життя для респондентів. Наскільки ми можемо оцінювати риторику респондентів, для них, у більшості, орієнтовний вік у тридцять років є своєрідним відліком дорослості, готовності до певних речей у житті, усвідомленого ставлення до деяких важливих сфер, зокрема, шлюбності і дітонародження.

Важливою характеристикою частини респондентів є те, що вони не намагаються планувати майбутнє і будувати певні очікування: *«на далеке майбутнє не дуже планую взагалі по житті, в принципі бачу, куди мені зараз рухатись, туди рухаюсь, відчуваю, що мені зараз треба робити саме те, і роблю»* (Назар, 22 р., цив. шл.). Для них певним чином важливо покладатися на власні відчуття щодо можливих подій у найближчому майбутньому і відштовхувалися респонденти, які глобально про майбутнє не думали, значною мірою від власного почуття готовності до певного кроку (наприклад, одруження, народження дітей тощо). Також ті, хто не бачив сенсу у довгостроковому плануванні, говорили про те, що думки про майбутнє, зокрема у контексті створення сім'ї, одруження та народження дітей з'являлися у них у процесі стосунків. Зокрема, щодо відсутності очікувань щодо майбутнього респонденти досить часто посилалися на відсутність досвіду, який би міг допомогти подібні очікування сформулювати: *«я нічого й не очікувала, я не уявляла абсолютно як це може бути, у мене не було досвіду з немовлятами, у мене не було досвіду особливо з дітьми, і в мене ніхто із друзів не мав дитини на той момент, ми були першими взагалі»* (Наталя, 31 р., оф.

шл.). Тобто у будуванні планів і очікувань щодо майбутнього респондентами досить значну роль може грати наявність чи відсутність досвіду, який би людина розцінила як релевантний, так само як і у оцінці потенційних подій.

Деякі респонденти самі досить чітко виокремлюють певні етапи у стосунках і житті загалом: *«у нас прийнято, що ви спочатку ходите на побачення якийсь час, потім на рахунку одне в одного, потім з'їжджається, а потім одружується, а потім заводите дитину – ось є такі сходинки, якими здається, що ти почав іти, і ти йдеши ними далі. І ці сходинки, їх можна від дитячого садка дивитися: дитячий садок, школа, університет, перша робота, зустрічатись, одружуватись, тра-та-та, перша дитина, друга дитина, ну, пенсія»* (Наталя, 31 р., оф. шл.). Таке структурування є певним відображенням етапів життєвого шляху, про які ми зазначали у першому розділі, і на які сама людина безпосередньо може орієнтуватися у виборі життєвого сценарію, прийнятті рішень щодо важливих для неї життєвих подій і, скажімо, оцінці власного перебігу життя. Так одна респондентка зазначає щодо бачення розвитку свого життєвого шляху змін у ньому: *«життя, яке я називаю, це життя до Паши, життя з Пашою, життя до Віри, і життя до Елі, потім починається все по-іншому»* (Аня, 33 р., оф. шл.). Таким чином, респонденти самі намагаються впорядкувати певний життєвий досвід – поділивши його на відрізки. Проте цікавою також є рефлексія однієї з опитаних щодо змінності життєвого шляху, бачення його сценарію: *«от у мене знайомі роки п'ять тому напевно у всіх оточуючих були ці сходинки, якими вони йшли, зараз вже оточення змінилося – це більші, скажімо так, усвідомлені люди, і вони вже усвідомивши ці сходинки почали обирати якісь інші шляхи, і кожен пішов у свій бік»* (Наталя, 31 р., оф. шл.). Тут важливим є те, що респонденткою усвідомлюється певна варіативність, яку можна застосовувати у власному житті. Про це вона говорила із певним схваленням на протиположність одного умовно універсального бачення життєвого шляху і обрання присутніх у ньому подій як єдино правильного. Знову ж таки,

частково акцентувати варто на тому, що це певне схвалення орієнтації на власні потреби значно більше, ніж на очікуване і схвалюване у суспільстві.

Респонденти схильні були оцінювати вплив на майбутнє своїх стосунків і появи у них дітей відповідно до того, яким було їх ставлення загалом до сім'ї, шлюбності, народження дітей і яке значення респонденти приписували кожному із цих етапів, подій у своєму житті, яких наслідків від них очікували: *«як кожному хорошому батьку, мені б хотілося в майбутньому мати таке заняття, яке б мені дозволяло забезпечувати мою сім'ю і одночасно проводити достатню кількість часу зі своєю ж сім'єю»* (Антон, 25 р., оф. шл.); *«хіба якщо я попаду в реанімацію, Наталі буде простіше приймати рішення на правах жінки»* (Євген, 37 р., оф. шл.); *«без сім'ї не може бути нічого, який сенс у кар'єрі, коли немає сім'ї, який сенс у хобі, якщо немає сім'ї, все зводиться рано чи пізно для сім'ї»* (Олена, 20 р., оф. шл.); *«я розумію, що з дітьми можна подорожувати, переїжджати, створювати щось, я даже бачу багато прикладів жінок, які можливо до народження не знали в чому себе реалізувати, але після народження до них приходить якесь тіпа усвідомлення, вони починають відкривати свої власні справи»* (Дарина, 22 р., цив. шл.); *«я думаю, що це змінить пріоритети і в принципі бажання, тобто ті плани, які в мене є зараз, у мене їх не було до народження дитини, і я упевнена, що народження нової дитини мене відповідно змінить, і у мене з'являться нові бажання»* (Наталя, 31 р., оф. шл.). Відповідно, сім'я у сприйнятті респондентів – певний центр того, що відбувається у їх житті і певна точка, від якої вони відштовхуються у плануванні свого майбутнього, з ким радяться стосовно важливих рішень щодо подій у своєму житті. Не залежно від того, що саме респонденти вкладали у поняття сім'ї, вона для них виступає найважливішою складовою у побудові власного життєвого шляху. Тим не менш, саме те, що респонденти вкладають у значення сім'ї, кого і за якими критеріями включають до неї, безпосередньо впливає на те, як людина бачитиме і, відповідно, плануватиме власне майбутнє. Орієнтація на спільні потреби сім'ї

і бачення своєї ролі у ній для респондентів є умовними точками, від яких вони будують власний життєвий шлях і в залежності з якими його коригують, скажімо, порівняно із баченням його до появи сім'ї у їх житті.

Шлюбність як така більшістю респондентів не сприймається як важливий фактор у плануванні власного і спільного з партнером майбутнього. Шлюбність як важливий фактор виокремлювали лише ті респонденти, які надавали значення одруженню як початку сімейного життя, тобто для кого шлюбність була певною характеристикою сім'ї за визначенням. Відповідно, для цих респондентів також важливим фактором впливу на формування життєвих планів і цілей є сім'я, лише однією з основних її характеристик для цих опитаних є офіційне оформлення стосунків. Загалом, зважаючи на те, що практично усі респонденти оцінювали свої стосунки з партнером як сімейні, не зважаючи на одруження і тривалість співжиття (яке для багатьох стало поштовхом до відчуття себе з партнером сім'єю) ми можемо стверджувати, що відчуття себе сім'єю із кимось, по суті, сім'я як інститут починає впливати на молодих людей (принаймні тих, яких ми опитали) і їх життя в цілому значно раніше, ніж це нині прийнято вважати за визначенням сім'ї серед соціологів і в законодавстві України, адже сама сім'я утворюється, в більшості випадків наших респондентів, раніше, ніж реєструється, якщо буде зареєстрована взагалі.

Ми вже частково згадували про планування життя у зв'язку із появою дітей, адже для частини респондентів їх народження можна визначити як одну (або декілька) ключову подію у житті і становленні сімейних стосунків, власної у них реалізації. За рахунок того, що появу дітей більшість респондентів визначають як надзвичайно важливу зміну у своєму житті, до цієї події і, відповідно, її наслідків усі респонденти підходили досить серйозно, намагаючись продумати якомога більше важливих для них аспектів, безпосередньо пов'язаних із народженням дитини і плануванням майбутнього.

Для жінок планування життя з появою дітей дещо відрізняється від чоловіків, зважаючи на різницю ролей сім'ї, від яких, відповідно, залежить формування життєвого шляху кожного з партнерів. Жінки у формуванні планів на майбутнє за (потенційної) наявності дітей, по-перше, планують деякий час перерви у інших сферах життя, у зв'язку з необхідністю доглядати за дитиною, проте окрім цього вони відчують себе рівноцінно відповідальними за забезпечення сім'ї і прагнуть якомога швидше повернутися до роботи. Так само, у баченні майбутнього, жінки часто беруть на себе роль ініціатора певних подій у житті сім'ї загалом, таких як спільний відпочинок чи планування інших важливих подій. Також, для усіх опитаних жінок важливим було знайти певний баланс у майбутньому (якщо дітей іще немає або якщо вони зараз знаходяться у декретній відпустці) між робочою сферою та доглядом за дитиною чи дітьми. Для них важливо мінімізувати вплив появи дитини на власний життєвий шлях і бажання реалізуватися у інших сферах. Також для деяких жінок було важливим не бути дискримінованими у роботі за рахунок наявності дитини або дітей, і це впливає на формування жінками свого життєвого шляху – як спосіб запобігання дискримінації при прийомі на роботу за умови наявності дітей деякі жінки говорили про вже наявну або бажану у майбутньому власну справу. В той же час, чоловіки, хоч і асоціюють появу дитини з певними труднощами, підвищенням відповідальності і необхідністю більше чи старанніше працювати з меншою мобільністю у роботі за рахунок необхідності стабільного прибутку, не завжди бачать у появі дітей певні значні зміни у відношенні до свого життєвого шляху. Принаймні, якщо говорити про досить далеке майбутнє з дітьми для частини респондентів у незареєстрованому шлюбі, чоловікам набагато складніше уявляти як саме може поява дитини у житті вплине на їхнє майбутнє, натомість жінки мають досить чіткі очікування і умовний план дій.

Відчуваючи себе із партнером сім'єю ще на етапі співжиття, відповідно до власного сприйняття сім'ї респонденти будуть схильні узгоджувати із партнером (членом сім'ї) свої та спільні плани на майбутні події та життєвий шлях в цілому. Тобто завдяки сприйняттю співжиття як нормального етапу у стосунках, частини сімейного життя, молоді люди до певної міри впливають на розуміння інституту сім'ї в цілому. Зокрема важливим виявляється перехід до сімейного життя, який відбувається поступово і засновується значною мірою на суб'єктивних відчуттях людини. Втім, важливо, що хоч форма сім'ї як інституту до певної міри змінюється, межі сім'ї як етапу у житті розмиваються, проте це не позначається на ключових функціях сім'ї як інституту, принаймні із розвіданого щодо респондентів безпосередньо цього дослідження. Тим не менш, подібна зміна сприйняття сім'ї безпосередньо впливає на формування молодими парами спільного майбутнього, своїх життєвих шляхів, адже зміщується, скажімо, і розуміння шлюбності в контексті формування сім'ї.

Розглядаючи сприйняття респондентами весілля та шлюбності з огляду на розуміння ними незареєстрованих стосунків і сім'ї загалом у контексті життєвого шляху, важливо акцентувати на тому, що для більшості опитаних навіть за умови важливості для них реєстрації стосунків, весілля перестало бути їх кульмінаційним моментом та значною мірою втратило значення переходу до шлюбності як сімейного етапу у житті за рахунок фактичного існування шлюбних стосунків і ідентифікації себе з партнером як сім'ї іще до розпису. Таким чином, оскільки шлюбність для більшості опитаних не має ключового значення у становленні сім'ї і не є її обов'язковою умовою, респонденти схильні відкладати реєстрацію стосунків, не вважаючи її необхідною у побудові сімейних відносин і плануванні спільного майбутнього.

Діти для практично усіх респондентів виявилися певним кульмінаційним моментом стосунків і загалом у життєвому шляху, тож

більшість респондентів декларували необхідність відповідального підходу до народження дітей, який часто передбачав забезпечення досить багатьох умов перед плануванням дитини. Також народження дитини усі респонденти безпосередньо пов'язували із обов'язковими змінами у плануванні власного життя, тож до певних умов перед народженням дитини накладалося також уявлення респондентів про оптимальний час у їх життєвому шляху для народження дитини відповідно до важливих життєвих планів і цілей респондентів, зокрема у професійній сфері. Планування майбутнього респондентами і надання значення у майбутньому сім'ї загалом, зареєстрованості стосунків та наявності дітей в цілому відповідало тому, як респонденти ставилися до шлюбності та безпосередньо наявності дітей. Респонденти, які вказували на важливість у їх житті взяття шлюбу як частини становлення сімейних стосунків загалом надавали значення впливу шлюбного статусу у майбутньому, проте так само як і для інших респондентів, для кого значення оформлення стосунків було значно меншим, плани на майбутнє будувалися навколо розуміння респондентами сім'ї і її ролі та функцій у житті.

ВИСНОВКИ

У дослідженні ми використовували життєвий шлях у значенні певної послідовності життєвих етапів, які є взаємопов'язаними, а також формують цілісний лінійний перебіг життя. Етапи супроводжуються певними обставинами, які можуть впливати на життєвий шлях та людину в цілому, а також людина своїми виборами, життєвими планами і їх реалізацією певним чином обирає і формує своє середовище. Життєвий шлях ми обрали орієнтовною стратегією дослідження, і сприйняття сім'ї та шлюбу молодими людьми розглядали водночас іще з позиції інституційного підходу.

Сім'ю найчастіше розглядають як соціальну групу та як соціальний інститут. Ми підходимо до розгляду сім'ї як інституту, зважаючи на безпосереднє зацікавлення у функціях сім'ї та розуміння цих функцій респондентами нашого дослідження, їх шлюбних відносин та ознак, характеристик сім'ї як інституту. Шлюбність, у більшості, розглядається дослідниками на основі різниці у стосунках пар у цивільному та громадянському шлюбах.

В українському суспільстві спостерігається кілька достатньо стійких тенденцій відносно шлюбності та дітородних орієнтацій: загальне підвищення шлюбного віку, підвищення віку народження першої дитини, а також значне зменшення середньої кількості дітей, народжених однією жінкою; поширення і прийнятність у суспільстві практики співжиття, тобто цивільного шлюбу. За наявності цих тенденцій деякі дослідники говорили про те, що вони певною мірою суперечать стійкій цінності сім'ї для українського населення загалом і для молоді зокрема. Такі розбіжності частково можуть бути зумовленими різницею розуміння поняття сім'ї, зокрема її ознак та функцій як інституту. Можна виокремити ряд цікавих досліджень у тематиці життєвого шляху та сім'ї, взаємодії приватного життя із професійним, змін між поколіннями у

результаті глобальних потрясінь, різниці взаємодії партнерів у цивільному та громадянському шлюбах, психологічної готовності молоді до взяття шлюбу. Тим не менш, в Україні нерозробленою залишається тематика життєвого шляху, зокрема у вивченні сім'ї як важливого його етапу.

Варто зазначити, що загалом ми виокремили три головні чинники у формуванні респондентами власного життєвого шляху відносно сім'ї та стосунків – це орієнтація молодих у першу чергу на власні потреби, далі – на спільні потреби із партнером, а також, меншою мірою – на соціальні очікування. Такий порядок значущості чинників ми виокремили з риторики респондентів і загалом такі пріоритети у респондентів щодо обрання і формування життєвих планів ми пов'язуємо із індивідуалізацією життєвого шляху, пошуку власного життєвого сценарію, який би задовольнив безпосередньо індивіда.

Для респондентів співжиття виявилось певним природнім кроком у стосунках, якому далеко не всі респонденти надавали великого значення. Втім, початок спільного життя для багатьох пар виступив початком ідентифікації себе як сім'ї і спонукав до роздумів про оформлення стосунків. Важливо, що усі респонденти упевнено зазначали, що зараз або до одруження (у випадку респондентів у шлюбі) відчують себе із партнером однією сім'єю. Важливими ознаками сім'ї для респондентів виявилися бачення спільного майбутнього і готовність до невизначено тривалих стосунків, упевненість одне в одному та взаємна підтримка у важливих для кожного сферах життя. Натомість практично ніхто не зазначив шлюбність обов'язковою ознакою сімейних стосунків. Відповідно, у розумінні опитаних молодих людей етап сімейного життя дещо розмивається, перехід до нього відбувається певною мірою непомітно для респондентів. Визначення сім'ї молодими людьми дещо відрізняється від загальноприйнятих соціологічних визначень, зокрема у питанні шлюбності та членів сім'ї. Натомість загалом розуміння сім'ї як інституту для респондентів зберігає свої основні функції.

Оскільки розуміння сім'ї загалом респондентами дещо відмінне від звичного визначення сім'ї, оформлення стосунків та святкування весілля втрачають для більшості з них свою функцію кульмінації стосунків, перехідного моменту до сімейного життя. Так само, дещо інакше сприйняття сім'ї і її формування для багатьох респондентів значно зменшують важливість оформлення стосунків у цілому, адже молоді пари не поспішають із оформленням стосунків і взяттям на себе соціально очікуваних ролей і зобов'язань. Натомість молодь живе у фактичному шлюбі і його реєстрація відходить на другий план. Для значної частини респондентів взяття шлюбу більше не є новим етапом у житті. Часто шлюб сприймають як певне соціальне та фінансове страхування, спрощення деяких юридичних процесів. У святкуванні весілля, так само як і важливості або не важливості оформлення стосунків загалом, молоді люди в більшості орієнтуються на власні потреби та бажання, власне бачення життєвого шляху і важливості шлюбності для них як етапу у житті, а також на потреби та бажання партнера як члена сім'ї.

Для більшості респондентів народження дитини виступало певним ключовим моментом у стосунках і таким, який потребує найбільшої відповідальності, підготовки і корекції власних життєвих планів під цю подію. Останнє було досить важливим чинником, у відкладенні респондентами народження дітей на певний період – майже в усіх випадках від п'яти років. Маючи деякі життєві плани і цілі, зокрема у професійній сфері, жінки, скажімо, були схильні до думки про відкладення народження дітей до віку мінімум 27-30 років. Цей період вони пов'язували із своєю готовністю призупинити розвиток у кар'єрі, але і з певними досягненнями, такими як фінансовою стабільністю і психологічною готовністю до появи дитини. Для усіх респондентів характерним було бажання за наявності дітей зберегти свої орієнтовні плани на життя, мінімізувати вплив народження дітей на інші сфери життя і реалізацію у них.

Бачення респондентами власного майбутнього є важливим елементом втілення ними орієнтовного життєвого сценарію. Відповідно до того, якими і коли респонденти бачать у своєму житті певні етапи і яке значення їм надають, відповідну роль у своєму майбутньому приписують. Респонденти схильні оцінювати вплив певних етапів життя на власний життєвий шлях, зважаючи на те, яке значення той чи інший етап для них має і яку відіграє функцію. Скажімо, для усіх респондентів важливою у формуванні життєвого шляху є орієнтація на сім'ю і бажання та потреби партнера, спільні з ним цілі тощо, проте безпосередньо шлюбність як важливий чинник у плануванні майбутнього виокремлювали лише ті респонденти, для кого взяття шлюбу виступало важливим етапом стосунків і життєвого шляху в цілому. Оскільки від народження дітей респонденти очікували найбільшого впливу на їх орієнтовний життєвий сценарій, то планування їх кількості і часу народження для респондентів були важливими в контексті збереження орієнтовних планів на життя у інших сферах життя, тобто безпосередньо власного життєвого шляху.

Список використаних джерел та літератури:

- Балабух, І. М., Осецька, Л. В. (2009). Трансформація сімейно-шлюбних орієнтацій сучасної української молоді.
- Бацилева, О., Астахов, В., & Пузь, І. (2019). Дослідження психологічних аспектів готовності до шлюбу сучасної. *Psychological journal*, 5(10), 64-83.
- Бессчетнова, О. В. (2016). Генезис концепции жизненного пути в отечественной и зарубежной науке. *Logos et Praxis*, (4 (34)).
- Бондаренко, А. Б. (2014). Трансформація шлюбно-сімейні орієнтацій сучасної української молоді. Редакційна колегія, 6.
- Босик, З. О. (2010). Родинна обрядовість: трансформація та архетипові мотиви весільної обрядовості Середньої Наддніпряни: монографія.
- Брокмейер, Й. (2000). Й. Брокмейер, Р. Харре. *Вопросы философии*, (3-С), 29-42.
- Бугайова В.О. (2012). Сучасне весілля у системі української обрядової культури. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*, (29), 448-454.
- Бутенко, Н. А. (2017). Трансформация семьи как социального института. *Социосфера*, (2), 16-19.
- Бялковська, В. Г. (2009). Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку.
- Голод, С. И. (2002). Моногамная семья: кризис или эволюция? Райгородский, Д. Я.. *Психология семейных отношений. Психология семьи. Хрестоматия: Учебное пособие для факультетов психологии, социологии, экономики и журналистики*. Режим доступу: <https://studfile.net/preview/7185826/page:15/>
- Гусак, Н., & Тарановська, А. (2012). Молода сім'я та сімейні орієнтації молоді. Дорошенко А.В. Вплив батьківської сім'ї на формування моделі шлюбу у сучасної молоді, 69-71.

- Евстигнеева, Н. В., & Оберемко, О. А. (2007). Модели анализа нарратива. Южно-российский журнал социальных наук, (4).
- Ежов, О. Н. (2005). Парадигма жизненного пути в зарубежной социологии. Журнал социологии и социальной антропологии, 8(3).
- Каменева, Т. Н. (2018). Трансформация семьи как процесс адаптации к новой социокультурной реальности. In Семья в современном обществе (pp. 195-201).
- Каретна, О. О. (2009). Сучасні підходи до визначення поняття "молодь". Halpern, D. F., & Murphy, S. E. (Eds.). (2013). From work-family balance to workfamily interaction: Changing the metaphor. Routledge.
- Hofmeister H. The Life Course Perspective as an Orienting Strategy. Immerfall, S., & Therborn, G. (Eds.). (2010). Handbook of European societies. Springer Science & Business Media.
- Kohli, M. (2007). The institutionalization of the life course: Looking back to look ahead. *Research in human development*, 4(3-4), 253-271.
- Levy, R. (1996). Toward a theory of life course institutionalization. *Society and biography. Interrelationships between social structure, institutions and the life course*, 2-26.
- Lewis, J. (2009). *Work-family balance, gender and policy*. Edward Elgar Publishing.
- Macmillan, R. (Ed.). (2005). *The structure of the life course: Standardized? Individualized? Differentiated?*. Elsevier.
- Perun, P. J., & Bielby, D. D. V. (2019). Structure and dynamics of the individual life course. In *Life Course* (pp. 97-119). Routledge.
- Корнійчук, Р. С. (2016). Мотивація вступу до шлюбу сучасної української молоді. Досліджень особистості та групи в етнічний і крос-культурний психології, 235.
- Котлова, Л. О., Безверхня, К. О. (2018). Уявлення молоді про офіційний та цивільний шлюб: гендерний аспект. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*, 2(3), 64-68.

- Кузьминых, В. Н. (2008). Жизненный путь в контексте эволюции социальной теории. Вестник Нижегородского университета им. НИ Лобачевского. Серия: Социальные науки, (4).
- Курышева, О. В., & Змиевская, А. А. (2014). Временные и событийные нормы жизненного пути: timing. Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 11: Естественные науки, (3).
- Лібанова, Е. М. (2009). Сім'я та сімейні відносини в Україні: сучасний стан і тенденції розвитку: монографія. НАН України, Укр. центр соц. реформ, Фонд народонаселення ООН.
- Літвін, Л. М. (2017). Готовність молоді до шлюбу і сімейного життя. Редакційна колегія: Головний редактор—Шкарлет Сергій Миколайович—доктор економічних наук, 375-378.
- Матушенко В. (2010). Аналіз сучасного стану української весільної обрядовості. Культура і сучасність, (1), 64-67.
- Мещеркина, Е. Ю. (2002). Жизненный путь и биография: преемственность социологических категорий (анализ зарубежных концепций). Социологические исследования, (7), 61-67.
- Мясников, А. А. (2014). К проблеме актуальности исследования жизненного пути в социальных науках. Гуманитарный вестник, (2 (16)).
- Народжуваність і відтворення населення (2009- 2020). Демографічні процеси і відтворення населення. Статистика населення України. Держстат України.
Режим доступу: <https://is.gd/KukV9L>
- Населення. Держкомстат України (1998-2020). Режим доступу: <https://is.gd/QeT7fF>
- Одінцова, А. М. (2013). Типологія життєвих ролей відносно концепції життєвого шляху особистості. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Психологічні науки, (2), 20-23.
- Паращук, Л. Г., & Бенедикт, В. В. (2018). Відносини конкубітату як одна із тенденцій розвитку сучасної української сім'ї . Матеріали, 194.

- Портницька, Н. Ф., & Долінчук, І. (2016). Образ сім'ї у свідомості сучасної молоді. *Особистісне зростання: теорія і практика*, (2), 73-76.
- Савченко, А. (2017). *Зміна українських народних обрядів під впливом глобалізації* (Doctoral dissertation, Сумський державний університет).
- Слюсар, Л. І. (2008). Шлюб, сім'я та дітородні орієнтації в Україні.
- Солодников, В. В., & Солодникова, І. В. (2018). "Средний возраст" и жизненный путь личности. Издательский центр российского гуманитарного университета.
- Ставицька, С. О., & Пилипенко, Н. Г. (2014). Індивідуальні форми організації особистістю життєвого шляху. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*, (19, Вип. 1), 314-323.
- Стаття 3. Сім'я. (16.01.2002). Розділ 1. Сімейний кодекс України. Режим доступу: <https://is.gd/iITsJN>
- Сушицька, І. М. (2014). Сім'я як головний носій українських народних традицій, свят і обрядів. *Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури*, (32), 239-246.
- Тарасова, Е. В. (2015). Специфика супружеских отношений в официальных и гражданских браках. *Вестник университета*, (3).
- Филиппова, Ю. В. (2001). Семейная идентичность и трансформация семейных ценностей в современной России. *Трансформация идентификационных структур в современной России*. М, 192-218.
- Хлисту́н, О. С. (2015). Реєстрація шлюбу: нові церемоніальні традиції сучасного суспільства. *Питання культурології*, (31), 189-195.
- Шлюби та розірвання шлюбів (2009-2020). Демографічні процеси і відтворення населення. *Статистика населення України*. Держстат України. Режим доступу: <https://is.gd/7lvNs7>

Шляхтенкова, О. Д., & Галстян, О. А. (2018). Сравнительное исследование отношений супругов, состоящих и не состоящих в официальном браке. In Студенческая наука Подмосквью (pp. 631-634).

Шумейко, О. В. (2011). Основні підходи до дослідження сім'ї в системі соціально-гуманітарного знання. Філософські та методологічні проблеми права, (1), 135-144.

ДОДАТКИ

Додаток А

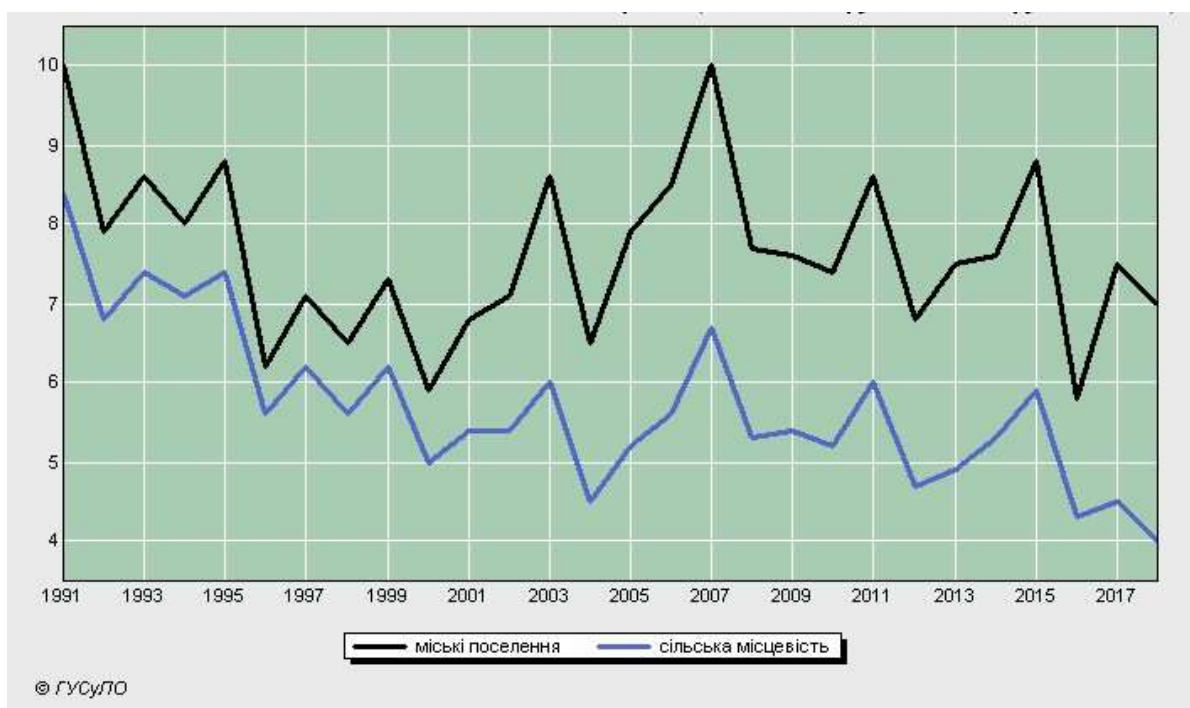

Рис. 2.2.1 Графік шлюбності на 1000 осіб наявного населення, за типом місцевості, Україна, 1991-2017 рр.

Додаток Б

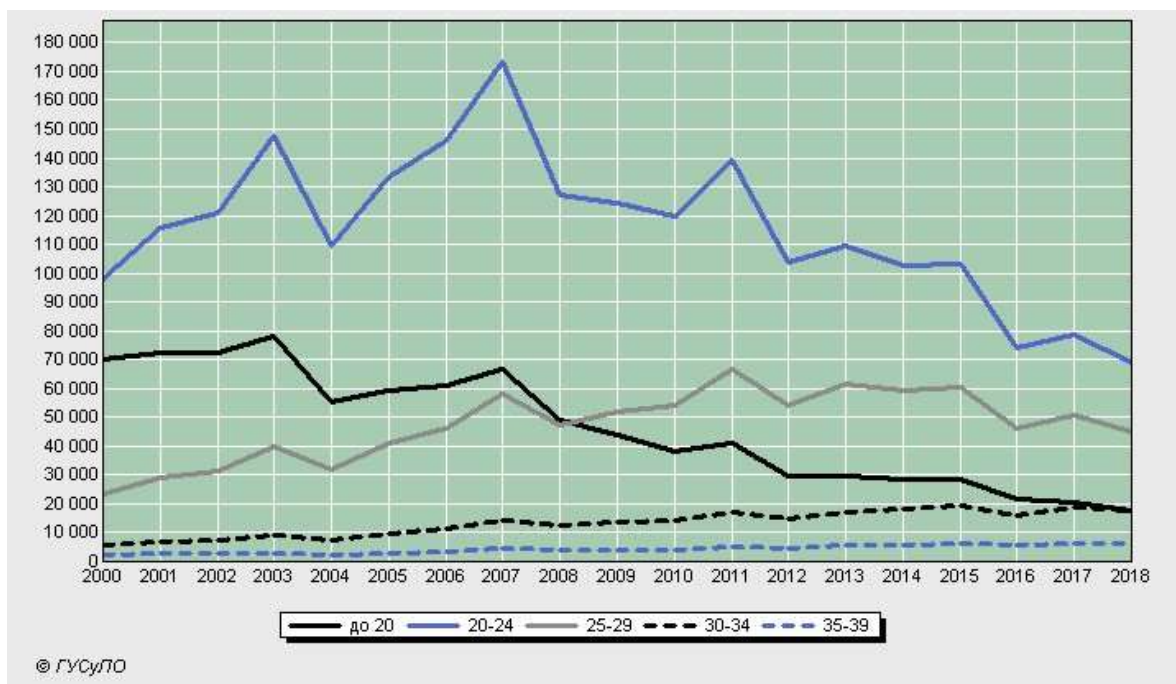

Рис. 2.2.2 Графік одружених за віком та дошлюбним станом осіб, ніколи не перебували у шлюбі, Україна, жінки (осіб), Україна, 2000-2018 рр.

Додаток

Додаток В

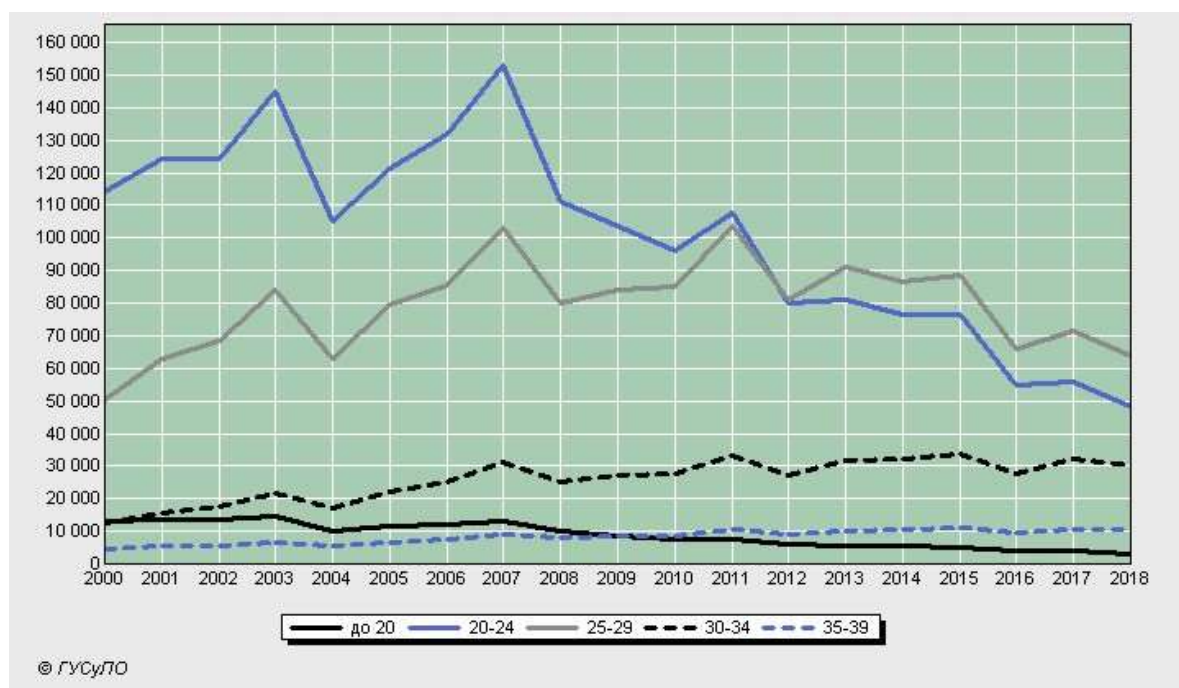

Рис. 2.2.3 Графік розподілу одружених за віком та дошлюбним станом, ніколи не перебували у шлюбі, Україна, чоловіки (осіб), Україна, 2000-2018

рр.

Додаток Г

Табл. 3.3.1 Демографічні дані про респондентів

№ пари	Ім'я	Вік	Стать	Освіта	Тип шлюбних стосунків	Трив. стос. загалом	Трив. прожив. разом	Трив. шлюбу	Вид зайнятості
1	Марія	32	Жін.	повна вища	оф. шлюб	5 років	3 роки	1 рік, 3 міс.	декрет
	Дмитро	31	Чол.	повна вища					повна
2	Максим	21	Чол.	неповна вища	цив. шл.	10 міс.	9 міс.	—	навчання, частк.
	Настя	20	Жін.	неповна вища					навчання
3	Анна	33	Жін.	повна вища	оф. шлюб	14 років	9 років	8 років	декрет, повна
	Павло	32	Чол.	повна вища					повна
4	Наталя	31	Жін.	повна вища	оф. шлюб	6 років	5 років, 6 міс.	5 років	часткова
	Євген	37	Чол.	повна вища					повна
5	Іван	19	Чол.	неповна вища	цив. шл.	2 роки, 6 міс.	1 рік, 6 мі.	—	навчання
	Софія	20	Жін.	неповна вища					навчання

Додаток

Табл. 3.3.1 Демографічні дані про респондентів (продовження)

6	Олена	20	Жін.	неповна вища	оф. шлюб	1 рік, 6 міс.	1 рік	1 рік	навчання
	Антон	25	Чол.	повна вища					повна
7	Дарина	22	Жін.	базова вища	цив. шл.	4 роки, 6 міс.	1 рік	—	—
	Назар	22	Чол.	базова вища					часткова
8	Ліза	24	Жін.	неповна вища	цив. шл.	2 роки	1 рік	—	повна
	Сергій	25	Чол.	повна вища					повна

Доброго дня! Мене звати Карина, зараз я розповім про те чим займаюся і **правила нашої взаємодії** під час розмови.

Я запросила вас на інтерв'ю задля роботи над дослідженням для магістерської кваліфікаційної роботи, яка присвячена вашим романтичним стосункам, сім'ї загалом. Усе Вами сказане буде використовуватися **лише задля аналізу** у цілях дослідження. Якщо Ви не хочете, щоб Ваше справжнє ім'я вживалося і в межах дослідження, скажіть про це, і ми зможемо його замінити. Задля зручності подальшого аналізу наша **розмова буде записана**. Там, де це можливо, прошу Вас надавати **розгорнуту відповідь** на запитання, завдяки цьому моє дослідження буде ще кращим! У разі вичерпної відповіді, я скеровуватиму нашу розмову до наступного цікавого для дослідження пункту. **Якщо щось буде не зрозуміло** – ви завжди можете попросити переформулювати запитання.

Також прохання обговорювати з **ім'я** ваші відповіді на запитання і інтерв'ю в цілому лише **після того, як я поспілкуюся з вами обома** – те, що ви не знаєте і не обговорюєте запитання і відповіді завчасно, дуже важливо для дослідження.

Чи є якісь запитання зараз?

БЛОК 1.

Для одружених офіційно респондентів:	Запитання, що відрізняються для респондентів у цивільному шлюбі:
<p>1. Розкажіть, як ви уявляли своє майбутнє життя, що планували, коли тільки починали вчитися в університеті/під час навчання в університеті?</p>	

Додаток

2. Коли ви з _ім'я_ одружилися?	—
Розкажіть, як довго ви вже разом з _ім'я_ ?	
А на якому етапі стосунків ви почали жити разом? Коли і як це відбулося?	
3. Розкажіть про свій попередній досвід побудови стосунків. Ви мали раніше стосунки, коли жили разом з людиною?	
4. Скільки вам було років, коли ви вперше почали жити разом з людиною, з якою перебували у стосунках?	
—	5. Чи плануєте ви колись взяти шлюб?

БЛОК 2. Незареєстровані стосунки

Для одружених офіційно респондентів:	Запитання, що відрізняються для респондентів у цивільному шлюбі:
1. Що для вас означає сім'я?	
2. Як ви думаєте, сім'я і шлюб – те ж саме, чи є якась різниця? Якщо є, то у чому вона полягає? Чи важливо оформлювати стосунки?	
3. Яке ваше ставлення до цивільного шлюбу загалом?	
4. Розкажіть, чому ви з _ім'я_ вирішили жити разом?	
5. Як ви думаєте, що іще спонукає пари до початку спільного життя?	
6. Розкажіть, що було для вас важливо, коли ви починали жити разом?	
7. Чи вважали ви себе сім'єю до того, як одружилися?	Розкажіть, будь ласка, чи вважаєте ви себе із _ім'я_ сім'єю?

8. Чи думали ви про потенційне одруження, коли починали жити разом?	Яке ваше ставлення до шлюбу як такого?
—	9. Як ви вважаєте, наскільки факт взяття шлюбу загалом впливає на взаємини пари?

БЛОК 3. ВЕСІЛЛЯ

Для одружених офіційно респондентів:	Запитання, що відрізняються для респондентів у цивільному шлюбі:
1. Тепер поговоримо про весілля. Як вважаєте, для чого весілля в цілому?	
2. З вашого погляду, коли найкраще брати шлюб?	
3. Чому ви з <u>ім'я</u> вирішили одружитися?	Як думаєте, якби в майбутньому ви вирішили одружитися, що б вас спонукало до того, щоб це зробити?
4. Розкажіть про те, яким було ваше весілля?	Якби ви вирішили одружитися, яке весілля ви б хотіли?
5. Як ви думаєте, що важливого у церемоніалі святкування весілля?	
6. Що у святкуванні весілля, на ваш погляд, має бути обов'язково? Чому ви так вважаєте?	
7. Ви колись були на весіллі своїх друзів? Скажіть, чи були ці святкування чимось подібні до вашого весілля?	Ви колись були на весіллі своїх друзів? Скажіть, чи були ці святкування чимось подібні до весілля, яке б ви собі хотіли?

БЛОК 4. СІМ'Я

Для одружених офіційно респондентів:	Запитання, що відрізняються для респондентів у цивільному шлюбі:
1. Як ви вважаєте, яке значення має власна сім'я (вами створена) у вашому житті?	
2. Розкажіть, чи змінилося щось у ваших з <u>ім'я</u> взаєминах після одруження?	Як думаєте, чи зміняться ваші взаємини з коханою людиною після одруження?

3. Як вважаєте, якими чинниками спричинені ці зміни?	Як вважаєте, що саме б могло спричинити ці зміни у ваших стосунках?
4. Як думаєте, які є іще чинники, які можуть впливати на зміну взаємин пари після одруження?	
5. Як Ви гадаєте, яким чином Ваше сімейний стан впливає на інші сфери Вашого життя?	
6. Як ви гадаєте, як іще сімейний стан людини може впливати на інші сфери її життя загалом?	
1. Як думаєте, як впливає ваш сімейний статус на те, як вас сприймають інші люди: друзі, знайомі, близькі, колеги? (чи було б чиєсь ставлення до вас інакше, якби ви були не одружені – і навпаки)	
<p>А) Як думаєте, інші люди у будіванні робочих стосунків із вами звертають увагу на те, чи ви одружені?</p> <p>Б) Як думаєте, інші люди у будіванні дружніх стосунків із вами звертають увагу на те, чи ви одружені?</p>	<p>А) Як думаєте, чи звертали б інші люди увагу на те, чи ви одружені, у будіванні робочих стосунків із вами?</p> <p>Б) Як думаєте, чи звертали б інші люди увагу на те, чи ви одружені, у будіванні дружніх стосунків із вами?</p>
7. Як би ви описали ідеальну сім'ю? Можливо серед ваших знайомих є пара, яку б ви описали як ідеальну? Чому?	

БЛОК 5. ДІТИ

Для респондентів із дитиною/дітьми:	Для респондентів без дітей:
-------------------------------------	-----------------------------

1. Розкажіть, чи є якісь обов'язкові, на ваш погляд, умови у стосунках перед тим як пара вирішить запланувати дитину?	
2. Як ви вважаєте, чи є якась різниця у тому, народиться дитина у офіційному шлюбі чи у незареєстрованих державою стосунках?	
3. Чи маєте ви дітей?	
—	4. Чи хотіли б ви колись мати дитину/дітей? Скількох, коли, чому?
5. Розкажіть, ви планували їх народження?	Як ви вважаєте, чи потрібно планувати народження дітей? Чому?
6. Як народження дитини вплинуло на ваше життя?	Як ви вважаєте, як народження дитини вплине на ваше життя загалом?
А) Як ви вважаєте, яка різниця між однією або двома і більше дітьми у сім'ї? Б) Як змінилося ваше життя від народження другої дитини?	—
7. Чи хотіли б ви іще дітей? Скількох, коли, чому?	—
8. Як ви гадаєте, яким чином наявність дітей впливає на вашу діяльність у інших важливих сферах вашого життя?	Як ви гадаєте, яким чином наявність дітей буде впливати на вашу діяльність у інших важливих сферах вашого життя?

9. Як думаєте, наскільки інші люди у будівництві робочих стосунків із вами звертають увагу на те, чи є у вас діти?	Як думаєте, чи звертали б і наскільки інші люди увагу на те, чи є у вас діти, у будівництві робочих стосунків із вами?
10. Як думаєте, наскільки інші люди у будівництві дружніх стосунків із вами звертають увагу на те, чи є у вас діти?	Як думаєте, наскільки звертали б інші люди увагу на те, чи є у вас діти, у будівництві дружніх стосунків із вами?
11. Як думаєте, як впливає наявність дітей на те, як вас сприймають інші люди: друзі, знайомі, близькі, колеги?	
12. А чи змінилися ваші взаємини з друзями після того, як у них з'явилися діти?	

БЛОК 6. ПЛАНУВАННЯ ПОДАЛЬШОГО ЖИТТЯ

Для одружених офіційно респондентів:	Запитання, що відрізняються для респондентів у цивільному шлюбі:
1. Коли ви думаєте про своє майбутнє, яку роль у своєму житті ви приписуєте вашій сім'ї?	
2. Які важливі події у вашому житті ви б хотіли, щоб сталися протягом найближчих десяти років?	
3. Яку роль у цих подіях, на вашу думку, гратиме ваша сім'я?	
4. Як думаєте, як на ваше життя загалом впливатиме ваш шлюбний статус?	
5. Яку роль, на вашу думку, у цих подіях гратиме наявність дитини/дітей?	
6. Як, на вашу думку, як наявність дітей впливатиме на ваші життєві плани в подальшому?	

БЛОК 7. СОЦ-ДЕМ

1. Вкажіть Вашу повну кількість років

2. Вкажіть рівень Вашої освіти:

- неповна середня
- повна загальна середня
- середня спеціальна
- незакінчена вища
- базова вища
- повна вища
- науковий ступінь

3. Вкажіть, будь ласка, повну кількість років на момент взяття шлюбу

4. Вкажіть свій основний вид зайнятості:

- навчання
- часткова зайнятість
- повна зайнятість
- декретна відпустка
- безробітність

5. Яке твердження найбільше відповідає фінансовому становищу вашої родини?

- Нам не вистачає грошей навіть на їжу.
- Нам вистачає грошей на їжу, але ми не завжди можемо купити одяг. - У нас завжди є гроші на їжу та одяг, але ми не завжди можемо купити побутову техніку або інші дорогі товари.
- Нам вистачає грошей на побутову техніку та інші дорогі товари, можемо частину грошей відкладати.

- За потреби, ми можемо купити автомобіль або інші потрібні речі подібної вартості.

Таблиця цитат:

Ставлення до незареєстрованих стосунків:

«для мене було важливо, щоб наші стосунки не змінилися в гіршу сторону» (Павло, 32 р., оф. шл.);

«ми спробували, ми навіть зняли квартиру окремо, але зрозуміли, що мабуть іще мине готові, і ми знову роз'їхалися» (Аня, 33 р., оф. шл.);

«я вважаю, що пожити до весілля разом це правильне рішення, такий пробний період, демо версія» (Дмитро, 31 р., оф. шл.);

«насправді у мене всі стосунки були, коли я жила разом з людьми» (Ліза, 24 р., цив. шл.);

«ми хлопець і дівчина, нам добре разом, ми одне одного любимо, і ми разом живемо, я б не називала це цивільним шлюбом, тому що шлюб – це коли ви одружуєтесь» (Настя, 20 р., цив. шл.);

Ставлення до сім'ї:

«я вважаю, що це особиста справа кожної пари, все що відбувається у будь-якій парі, поки це влаштовує двох, чи якщо їх там більше, то всіх учасників процесу, то на здоров'я» (Марія, 32 р., оф. шл.);

«невзираючи на те, що вона посідає перше місце, але так би мовити з невеликим відривом від решти моїх зацікавленостей, наприклад, коли я кажу про свої інтереси – це дуже широке поняття, і сім'я теж в них входить, я маю на увазі хобі якісь, прагнення саморозвитку та таке інше» (Євген, 37 р., оф. шл.);

«це [бачення сім'ї] не стосується якихось там кровних зв'язків чи шлюбних зв'язків, це про людину поряд з якою я отак себе почуваю» (Ліза, 24 р., цив. шл.);

«сім'я – це коли ви знаєте, що не плануєте розходитися одне з одним» (Настя, 20 р., цив. шл.)

« я вважаю, що сім'я – це щось більш неформальне, так коли ви там з людиною визначились, що ви там одне одного любите, вам комфортно, у вас спільні плани на майбутнє, а шлюб це більш як підтвердження цьому, чи що не знаю» (Настя, 20 р., цив. шл.);

«для мене не в пріоритеті оці визначення, я знаю, Соня знає, що ми рідні люди, і поки про це, і про це, ну це основні речі які в усвідомленні оцьому стосунків можливо» (Іван, 19 р., цив. шл.);

«А от сім'я – це вже більш комплексно, більш з дитиною, конкретними, чіткими, спільними намірами. Вони не ототожнюються» (Софія, 20 р., цив. шл.)

Ставлення до весілля:

«я взагалі думала, що ми у джинсах підемо... Діма мені сказав фразу «я хочу красивих фоточок», тут коли мужик каже, що хоче красивих фоточок, тобі доводиться іти і яюсь...» (Марія, 32 р., оф. шл.);

«для родичів, особливо для старшого покоління це архі важливо, для них це день, коли мої діти одружуються, це певне визнання, це досягнення їхнє, от, в тому, що це переважно для них робиться» (Наталя, 31 р., оф. шл.); «це маленька можливість прокричати [...] про те, що я люблю цю людину, те що вона моя, не чіпайте [...] не чіпайте ці почуття, які ми плекаємо і будемо плекати» (Антон, 25 р., оф. шл.);

«Зараз у нас з Сергієм є дуже багато всього спільного, рідного, типу я відчуваю нас як сім'ю, і тому зараз це вже причина для всього цього, всього, що може трапитися, і для мене не важливо, що трапиться – ми одружимося, чи ми піднімося на Еверест, і це буде доказом наших почуттів, чи не знаю, чи ми переїдемо жити кудись там на Гаваї – не важливо. Тобто для мене це все однакове. Головне – внутрішні відчуття» (Ліза, 24 р., цив. шл.);

«для мене у цьому особливого сенсу немає, але я поважаю потребу інших у цьому і бажання інших робити це» (Сергій, 25 р., цив. шл.);

«я почала про це [одруження] думати, тільки коли ми переїхали з Назаром на цю квартиру, тільки коли ми почали жити окремо від всіх» (Дарина, 22 р., цив. шл.);

«ми якісь соціальні штуки завжди прирівнюєм як до поганих, так а чого всі вони мають бути поганими, може шось є і добре» (Назар, 22 р., оф. шл.)

Сприйняття шлюбності:

«якщо люди не скріплені до шлюбу, то вони не будуть скріплені після» (Павло, 32 р., оф. шл.);

«шлюб – це похідна від сім'ї, я вважаю, що сім'я має формуватися до шлюбу, а шлюб це вже як результат» (Павло, 32 р., оф. шл.);

«шлюб – скоріше юридичне поняття, це спосіб означити для держави і оточуючих якийсь характер відносин, щоб усім було зрозуміло як з вами спілкуватися і у кого які права і обов'язки» (Наталя, 31 р., оф. шл.);

«багато людей вступають у нього не думаючи, не рефлексуючи це питання, я маю на увазі людей, які вступають до шлюбу під тиском суспільства, рідних, батьків, тобто вони стикаються із засудженням, живучи у цивільному шлюбі, ось, і роблять це не тому що це був їх обізнаний власний вибір, а тому що так простіше, чи тому що так сказали, чи тому що вони наприклад стомилися відповідати на численні тупі питання оточуючих» (Євген, 37 р., оф. шл.);

«можна не перебуваючи у шлюбі створити сім'ю, правильно? І не розписуючись понароджувати дітей, і це буде сім'я, але мені здається...для когось це достатньо, для мене цього не було б достатньо» (Антон, 25 р., оф. шл.);

«Моє весілля не змінило моєї якоїсь такої кінцевої мети, тобто я так само планую відкрити свою справу, я так само планую щось навчатися, розвиватися, мене в цьому підтримують, тому змін якихось не відбулося» (Олена, 20 р., оф. шл.);

«зараз я думаю, що да, що я не виключаю цей варіант [оформити стосунки], і мені подобається ця ідея, тому що я це не сприймаю більше як якийсь обмеження, а навпаки бачу в цьому багато всього для отого розвитку, якого я прагну, але раніше я сприймала це дуже категорично, і мені здавалося, що це повне обмеження моїх прав і бажання володіти мною» (Ліза, 24 р., цив. шл.);

«я не вважаю, що якщо ви скажімо одружитесь, у вас має щось змінитися, що ви там повинні раптом почати сваритися чи перестати там користуватись презервативами [...] шлюб це більше як підтвердження цьому [сім'ї]» (Настя, 20 р., цив. шл.);

«було б таке типу “прикинь там цей чувак одружився, прикинь, ми вчимося з одруженим чуваком” тобто на даний момент я думаю, що більше як прикол, але думаю, що ставлення б не змінилось» (Максим, 21 р., цив. шл.)
 «в такій ситуації ти будеш більше зусиль докладати [...] мабуть просто на психологічному рівні, я ж одружений, я одружена, ми повинні старатися, не просто розлучитися» (Максим, 21 р., цив. шл.);

«якщо стосунки у вас реально погані, ти боїшся вирватися із цього через осуд суспільства і просто чисто тому що на чисто тому, що воно психологічно саме по собі тисне, таке теж буває, але мені здається, у більшості випадків це позитивно» (Максим, 21 р., цив. шл.);

«для мене шлюб це просто договір буквально між двома людьми він, це юридичний акт, який там в разі смер... ну це просто фіча, яку дає держава, щоб коли ви разом, щоб якщо наприклад, це не вичерпує, але наприклад якщо щось станеться, то там ти в праві вирішувати стосовно операції, стосовно не дай боже наслідствія. Так, це дуже вирішує, коли там ти хочеш завести спільних дітей, і це багато полегшує процес юридичний, тому що коли не в шлюбі, дитина народилась, потрібно всиновлювати і так далі, і так далі. Тому для мене шлюб це просто як юридична додача» (Софія, 20 р., цив. шл.)

Ставлення до народження дітей:

«ми довго хотіли, ми старалися, задумуватися почали, коли мені було 28» (Аня, 33 р., оф. шл.);

«поживемо побачимо, скоріше так, ніж ні, але занадто свіжі поки спогади [про пологи]... поки ні, треба щоб зовсім там затерлося, знаєш! Про пологи! Та ну нахєр...» (Марія, 32 р., оф. шл.);

«я хочу іще дітей, але я не хочу вляпатися в усе, що було, тому я хочу добре підготуватися» (Наталя, 31 р., оф. шл.);

«обдумати сенс заведення дитини, я скажу чесно ,коли ми планували дитину я взагалі не пам'ятаю, щоб я про це думав, це було дуже ризиковано, тобто я знав, усе життя знав, що в мене буде дитина, але думати навіщо я почав, ну Алісі вже десь рік був» (Євген, 37 р., оф. шл.);

«може це, до речі, стало одним із, скажімо так, мотивів до самого шлюбу – те, що в разі чого, в разі будь-яких наслідків у майбутньому, Лена все одно залишиться моєю дружиною, тому що якби випадково з'явилася б дитина, так, випадково-не випадково, скажімо так, діти випадково не з'являються, моя дружина була б спокійна» (Антон, 25 р., оф. шл.);

«на робочу сферу – що я буду працювати ще більше, не те що більше, але іще старанніше, щоб, зрозуміла справа, примножити якимось заробітки і максимально забезпечити свою сім'ю» (Антон, 25 р., оф. шл.);

«не треба нічим жертвувати і т.д., потім дитину цим пострікати і т.д., а просто вчитися такому новому сімейному балансу» (Олена, 20 р., оф. шл.)

«буде челендж такий, що не треба забивати на себе суто через те, що в тебе з'явилась дитина» (Олена, 20 р., оф. шл.);

«більше роботи над собою, з дитиною, по дому, відповідно, роботи в усіх сферах життя, і це створює певний тиск, і при цьорму треба залишатися все одно на рівні такому максимально позитивному» (Олена, 20 р., оф. шл.);

«просто має бути якийсь момент, коли обоє відчують, що цього хочуть і будуть готові до цього»

(Дарина, 22 р., цив. шл.);

«мені здається, у мене ще немало потенціалу, який би я мала можливість реалізувати, так, не маючи дітей, бо коли в тебе з'являється дитина, це означає, що ти досяг вже якоїсь певної планки, якщо ти усвідомлено завів дитину, внести в якийсь план, грубо кажучи, що ти можеш поставити своє життя на автопілот, що у тебе є фінансова подушка, якась плюс-мінус робота, яка тобі буде приносити достатньо коштів, щоб ти могла піти в декрет» (Настя, 20 р., цив. шл.);

«я нормально ставлюся до раннього шлюбу, але дуже погано ставлюся до раннього заведення дітей, ну не прям погано, я б не засуджувала людей цих, просто я б ніколи так сама не зробила, тому що коли ти студент, що ти можеш дати дитині, у тебе немає свого часу, грубо кажучи, тобі треба поставити себе на ноги, знайти собі справу в житті, і у тебе точно не буде якихось фінансів на цю дитину, ні часу, ні життєвого досвіду» (Настя, 20 р., цив. шл.);

«по-новому себе знову ж таки називаєш, усвідомлюєш уже ну не повністю кардинально все старе викидаєш, а уже додається іще одна фіча, іще одна ознака твоя – ти батько» (Іван, 19 р., цив. шл.);

Планування майбутнього і роль сім'ї у ньому:

«все це відбудеться, якщо з ними буде все добре, якщо я буду спокійна, мабуть вони все одно найголовніші...після нас з татом. я Паші завжди кажу, ми дітей народжуємо для себе, але ми не повинні в них розчинитися – для мене це дуже важливо, ми повинні залишатися все одно парою, діти – наш бонус, але це ніяк не повинно замінити наше життя» (Аня, 33 р., оф. шл.);

«і зрозуміла справа, що я не поїду одна, якщо Діма буде категорично проти, то я не поїду, або якщо там робота не пустить, теж не поїдемо – це ті зобов'язання, які ти на себе береш у стосунках, я не можу плюнути, розвернутися і поїхати десь на три місяці пожити» (Марія, 32 р., оф. шл.);

«це змусило мене почати планувати своє життя, тобто до цього це йшло саме по собі» (Наталя, 31 р., оф. шл.);

Про вплив сім'ї (шлюбу) «це тільки надає важливості усім цим подіям, що я в житті планую, вони стають більш значущими у моєму житті і більш ключовими» (Антон, 25 р., оф. шл.);

«Думаю, будуть просто створюватися якісь інші цілі, які будуть породжені, не одним моїм я хочу, але і там наприклад хоче моя дитина, приклад от вона хоче навчатися закордоном, і ти маєш вирішити як це зробити, або якщо ти розумієш, що це наразі неможливо, що ти можеш надати натомість» (Олена, 20 р., оф. шл.);

Бачення життєвого шляху і розвитку стосунків у ньому:

«життя, яке я називаю, це життя до Паши, життя з Пашою, життя до Віри, і життя до Елі, потім починається все по-іншому» (Аня, 33 р., оф. шл.);

«були якісь думки щодо того, що от, спочатку позустрічалися, тепер поживемо разом якийсь час, треба щось далі, напевно тоді і почали з'являтися думки про те, що ми одружимося» (Дмитро, 31 р., оф. шл.); «у нас прийнято, що ви спочатку ходите на побачення якийсь час, потім на рахунок одне в одного, потім з'їжджаєтеся, а потім одружуєтеся, а потім заводите дитину – ось є такі сходинки, якими здається, що ти почав іти, і ти йдеш ними далі. І ці сходинки, їх можна від дитячого садка дивитися: дитячий садок, школа, університет, перша робота, зустрічатись, одружуватись, тра-та-та, перша дитина, друга дитина, ну, пенсія» (Наталя, 31 р., оф. шл.)

«от у мене знайомі роки п'ять тому напевно у всіх оточуючих були ці сходинки, якими вони йшли, зараз вже оточення змінилося – це більш,

скажімо так, усвідомлені люди, і вони вже усвідомивши ці сходи почали обирати якісь інші шляхи, і кожен пішов у свій бік» (Наталя, 31 р., оф. шл.)
«батьки зовсім по-іншому, тобто там були моменти, коли типу ну все, тепер життя закінчилося – все для дитини, але з батьками ми багато часу витратили на те, щоб від цього мінімізувати це все» (Наталя, 31 р., оф. шл.)
«я б хотіла народити у шлюбі, для мене це як ступіні сім'ї – шлюб, потім народження дітей, яюсь так» (Дарина, 22 р., цив. шл.);
«мені здається у нашому суспільстві все ще таке є, що там жінка повинна бути берегинею вогнища, що жінка повинна там не знаю, не бути главою сім'ї, але бути у сім'ї, бути з сім'єю, до чоловіків таке теж є, але більш вільно» (Максим, 21 р., цив. шл.)

Транскрипт інтерв'ю

Ім'я: Софія

Вік: 20 років

Стать: жіноча

Дата запису: 16 травня 2020 року

Час початку запису: 18:45

Тривалість інтерв'ю: 2 год. 25хв.

Інтерв'юер: Коваленко Карина

Транскрибувала: Коваленко Карина

Текст інтерв'ю

І.: Дивися, я тобі зараз розкажу про правила нашої взаємодії, і почнемо. Отже, уся інформація яку я почую буде використовуватися лише задля аналізу у моєму дослідженні, ні для чого більше. Задля того, щоби мені було зручніше оперувати всією цією інформацією, я записую розмову. І прохання до тебе давати розгорнуту відповідь на запитання, якщо буде щось не зрозуміло, ти завжди можеш перепитати, попросити переформулювати.

Р.: Добре.

І.: І якщо мені буде здаватися твоя відповідь вичерпною, я направлю запитання в наступ., наступний пункт, так би мовити. Є якісь зараз запитання?

Р.: Ні, поки ні.

І.: Добре, от ти зараз на третьому курсі, розкажи, коли ти вступала в університет, коли тільки все це сталося, умовно кажучи, як ти бачила своє подальше життя в цілому?

Р.: Н, н, н намагаюсь вичерпно, перше, що згадується – це оптимістично, е, ну я, мені подобалось тим куди я йду, я дуже була рада, я коли почала через тиждень там бачитися зі своїми однокласниками, бо ще контакти трималися, я зрозуміла наскільки мені повезло перше з вузом, порівнюючи з ними, а подруге, з обраною, обраним факультетом, спеціалізацією, мені це справді подобається, у мене курсова, завтра дедлайн, але мені подобається її писати. Це ну це круто таке рідко буває, і я тоді почала це усвідомлювати. Е, намагалася побудувати нові соціальні зв'язки, була компанія хороша друзів, яка утворилася...

І.: Як ти уявляла своє життя от після університету, бакалаврат, що потім?

Р.: Я як тоді доволі наївно думала що ну типу там піду на маг...я, я, я особо не думала, я розуміла, що мені подобається сфера, і вона дуже широка, економіка там ти можеш перекваліфікуватися на магістратурі в маркетолога, і в когось іншого, тому я довгострокові плани як такі не ставила, я розуміла, що просто сфера загально подобається, а там далі вже буду досліджувати глибше, дивитись більш подобається. А якщо так загально брати, то звичайно працювати, мати друзів, одразу скажу, що про відносини я взагалі не думала, о, зараз зміню дислокацію, а, ще ні...добре [спілкувалася із хлопцем]... я не думала ні про які відносини довгострокові типу не через те що не хотіла, а просто штучно таке не треба, воно не приживеться, ну й навіщо...

І.: Якихось бажань, мрій не було у тебе щодо цього?

Р.: В романтичному плані, в плані сім'ї?

І.: В палні да, сім'ї там, шось такого...

Р.: Типу я (думала???) зустрічатися з кимось, але далі ніж зустрічатися воно точно не йшло, у цей період, наскільки я там пам'ятаю, то точно до тридцяти

років я просто це віддвинула, і я про це думати не буду, мені це не цікаво! На момент вступу.

І.: Розкажи, а як вже довго ви разом з Іаном?

Р.: Виходить, ми на першому курсі... в новий рік почали зустрічатися, це вже два, два і декілька місяців, ще пів року немає, пів року буде в... червні, ну майже два, два з половиною роки.

І.: А як так сталося, що ви почали жити разом? Коли це відбулося, як це відбулося?

Р.: Ой! Саме коли почалися предпосилки до зустрічання, чи зустрічання безпосередньо?

І.: Жити разом.

Р.: Га? Погано було чути.

І.: Як ви вже починали жити разом.

Р.: А, жити разом? Ну виходить перший факт окрім того всього що ми почали зустрічатись, ми зрозуміли, що нам було, зараз секунду, рокировку зроблю [переходить у іншу кімнату]... сподіваюся більше змінювати місця не буду. Окрім того, що ми в принципі зустрічались і було дуже комфортно з цією людиною бути... не малим фактором було те що він жив на Трої, я жила за метро Житомирська, ще за там декілька кілометрів. Це було дуже довго територіально типу щоб нам... нам реально в університеті було комфортніше зустрічатися, ніж у когось там бачитись, це дуже, це було там тяжко, коли людина до тебе їде три години – це при нормальному трафіку, ну для трої нормальний трафік, три години, і потім вертається назад ще три години, це було тяжко тобто ну. Це якимось дуже стихійно вийшло, якщо чесно. Ми там не

приймали рішення, а не згадала, прийняли ріш... ми там.. був період що ми жили там декілька днів то разом, то окремо, то разом, то окремо, а потім ми на ТСР [тиждень самостійної роботи] весняний, на моє день народження поїхали в Львів, там ми жили відповідно всі компанією разом, і коли ми повернулись, ми подумали, це знову ж таки стихійно, це не прям сіли все проаналізували і подумали блін як класно було, чому б не спробувать... так що таке.

I.: тобто це таке було спільне рішення на основі того, що ви побачили як класно у подорожі було?

P.: Да-да.

I.: Було це для тебе чимось, не знаю, якимось кроком у стосунках, або це ну, нормально?

P.: Ну типу це зараз... ну тоді я могла трошки напружатись, бо це було в новизну, більше очікування було там якесь таке, що бо-оже, це напевно церйозно, але зараз я скажу, ну блін, з'їхались би ми на пів року пізніше, на рік пізніше, можливо були б інші відносини трохи, але це б не змінило особливо ситуацію, і це, ні я спокійно до цього відношуся, ні. Ну з'їхались, і з'їхались, не з'їхались би, ну, теж нормально. Просто тоді це реально територіально дуже заважало.

I.: Тобто це було більше в плані зручності, а не в лані розвитку стосунків для тебе?

P.: Ну можливо і стосунки до того часу розвинулись, це тяжко, насправді це тяжко сказати, виокремити один фактор, бо мені здається це дуже комплексно. Але сильніше, сильніше це просто відносини, ми реально весь час проводили разом, я це упустила, але можливо це було важливіше ніж транспорт. Ми дуже багато часу проводили окрім там з друзями, ми з друзями там сиділи в бібліотеці в Антоновичах, друзі вже уходили, ми залишались, ми так цілими

днями дуже довго проводили час разом, і можливо це розвинулось до того. Це зараз не знаю, мені складно виокремити прям. Було більше бажання, так, було і бажання, було і зручність – тяжко виокремити.

I.: Розумію, добре. Вот скажи, у тебе був якийсь попередній досвід у стосунках, коли ти жила разом з людиною? P.: Ні, попередній...не було, не було.

I.: Добре. І наступне зараз. Скажи мені, сім'я – що це для тебе означає?

P.: Сім'я? це люди які надають тобі тепло, яким ти надаєш теж тепло, люди, з якими ти маєш мати хороші відносини, тому що ви постійно контактуєте... і це контакт який не можна просто так розірвати, тому що... ну, це дуже складно зробити, це неприємно, зараз через карантин більше така думка. 10:11

Ну перш за все це підтримка, це взаємозв'язки, які включають в себе і підтримку в обидві сторони і іноді якесь потрібне напутствие, іноді, якось так, це треба трошки довше подумати. Тобто перше, що приходить на думку це ось так.

I.: Тобто значення сім'ї це підтримка?

P.: Я не знаю наскільки це взагалі, це напевно ускладнює потім аналіз, ускладнюватиме потім аналіз. Це дуже комплексно, це і підтримка, це просто, я не знаю, для мене це не прям кровні узи, прям коріння відчувається десь. Прям такого чіткого немає, але це просто підтримка, кохані люди, які постійно разом, до яких можна постійно звернутися до яких, які можуть до тебе теж в іншу сторону. Підтримка так, це описує коротко все те що я...

I.: сім'я означає підтримку?

P.: так, так

I.: тобто це її основна функція, мета...

P.: напевно раніше так не було, але як на мене, це знову я з точки зору дитини так зараз думаю, але з точки зору, щоб двоє людей у шлюбі, це вже сім'я. то це перебування прям точно довге перебування з іншою людиною. Для мене це в коханні умовно. Ну і відповідальність, якщо це з позиції сестри, у якої молодший брат і відповідальність, і підтримка вже іншої людини. Ну підтримка, добре, підтримка. Все до цього вертається.

I.: окей, добре. А от як ти думаєш, шлюб і сім'я все ж таки це одне і те ж саме чи різне?

P.: Для мене ні. В принципі у мене позиція досить специфічна, для мене шлюб це просто договір буквально між двома людьми він, це юридичний акт, який там в разі смер... ну це просто фіча, яку дає держава, щоб коли ви разом, щоб якщо наприклад, це не вичерпує, але наприклад якщо щось станеться, то там ти в праві вирішувати стосовно операції, стосовно не дай боже наслідствія. Так, це дуже вирішує, коли там ти хочеш завести спільних дітей, і це багато полегшує процес юридичний, тому що коли не в шлюбі, дитина народилась, потрібно всиновлювати і так далі, і так далі. Тому для мене шлюб це просто як юридична додача. А от сім'я – це вже більш комплексно, більш з дитиною, конкретними, чіткими, спільними намірами. Вони не ототожнюються.

I.: чи правильно я розумію, що ти вважаєш, що сім'я утворюється після шлюбу?

P.: із того що я сказала виходить, але зараз коли так поставлене питання, то. Ні, воно не слідує одне за одним – це просто дві різні речі. Тобто сім'я може утвориться внаслідок того, що є пара, яка народила сім'ю... це просто як є пара, і вони... складне питання. Це пара, і їм добре разом... просто шлюб для мене це як обрамлення сім'ї, просто в юридичному полі. Тобто вони не ототожнюються, вони не витікають одне з одне – це просто два окремих явища, які для мене зможуть виникнути... ну наврядчи шлюб зможе

виникнути, в моєму розумінні, без бажання створити сім'ю, але сім'я може бути без наявності шлюбу як такого акту юридичного поєднання.

І.: А як ти думаєш, важливо оформлювати стосунки?

Р.: Це залежить від людини, і як для мене це... оформими стосунки в плані шлюбу, чи в плані сказати, що ти там з кимось зустрічаєшся це теж різниця є.

В плані шлюбу?

І.: І в плані того, і в плані того, напевно.

Р.: в плані відносин це просто ти, якщо ти зустрічаєшся і якщо в тебе стосунки закритого типу, тобі важливо обізначити це в колі своїх друзів, це просто як додаткове розуміння твм твоїх кордонів, що якщо... для запобігання різних курйозів. У мене, наприклад, подруга не знала, що я зустрічаюся, і вона покликала мене на подвійне побачення, і такий міні-курйоз. Це просто я виставляю свої кордони. І якщо ви на якійсь тусі, і ти показуєш якимось чином, що ти з людиною у стосунках, це знову ж таки виставляє твої межі і допомагає тобі уникнути курйозів. Окей, а от з приводу шлюбу, чи треба його утворювати, особисто мені, я, просто на жаль в розумінні моїх батьків і одразу наступного покоління, якщо шлюб, то одразу наступний крок – це діти. Потратити стільки сил і енергії на те щоб... на кожному застіллі, де є бабуся, батьки в мене не такі заангажовані, але щоб на кожному застоллі не відбиватися від бабусі, а коли буде свадьба – це складно. Але от коли ти будеш одружений, і в тебе будуть питання, коли будуть діти. Ну ви ж типу вже оформили шлюб, а що ждять. Я собі просто економлю сили, я не хочу це. Я собі поставила, що дітей я зараз не хочу. Коли захочу – про це будемо говорити. Тобто шлюб для мене це просто як узаконена можливість мати дітей в парі, отак. Специфіка така.

І.: Без шлюбу не можна мати дітей?

Р.: Можна. Можна мати дітей, ніхто не забороняє, але особисто для мене було б зручніше з цими всіма, у мене є просто знайома подруга, у неї були батьки, які не в оформленому шлюбі, і там кожного разу, як треба було зробити якийсь папірець, це потрібно було проходити цілі кола пекла. Можливо наразі такого не буде, але це реально займало багато сил і багато часу. Тобто я для себе бачу шлюб тільки така от функція, і як функція там захисту...

І.: Захисту?

Р.: Захисту в юридичному плані. Я казала там в разі смерті чи в разі якогось там нещасного випадка, таке. Іноді тобі, ми зараз помічаємо наприклад як були на прийомі у лікаря, і в нас обох одні і ті ж самі симптоми були нежитю, ну не нещодавно, а це десь місяця два тому. В нас були однакові симптоми, і навіщо нам по-окремі переказувати одні і ті ж самі симптоми, при тому що ми там разом. І от іноді коли ти приходиш до лікаря, і там бабуся старенька така типу чого ви разом прийшли, і коли ти кажеш їм, ми зустрічаємось, іноді ловиш себе на думці, що реально простіше було сказати, що ми просто там одружені, і тоді якоесь відношення було би не те що лояльніше, просто ви зустрічаєтесь і понятно, просто бачитесь. Трошечки здинуто в іншу сторону, наче як... для мене зустрічання це вже і жити разом і можливо і мати дітей разом, а для більшості — для інших людей, і їх немало, зустрічаєш і реально краще сказати, що ми просто одружені там. Інші прізвища там...це теж зустрічається, протсо інші прізвища в паспортах одружених людей – це нормально. Таке. 20:25

І.: А ти от казала про... щось було про шлюб, і про те, що наступним кроком є діти, наскільки я зрозуміла... чи вважаєш ти шлюб чимось таким, що ти відтягуєш до того моменту, коли будеш готова до дітей?

Р.: Так, це схоже на це. Це не моя думка, це думка моїх батьків, і для мене ж те що люди одружені і у них там десять років немає дітей це абсолютно нормально. Але для них – щоб не тригерити їх, я умовно приймаю їхню позицію, і тому для мене зараз так. Шлюб – це просто відтермінування там

дітей – по суті. Тому так, правильно. Не те що це була моя позиція, але я розумію, що буде дуже складно. І взагалі, якщо одружуватись – це одразу свадьба, а свадьба це не дуже, як на мене, чудовий досвід. В тому вигляді, в якому це люблять і хочуть.

І.: Люблять і хочуть хто?

Р.: Батьки, дорослі...ці очікування старшого покоління. У мене...взагалі була б моя воля, коли б ми захотіли, тоді б і розписались, я ні до якої конфесії себе не відношу, тому обряд вінчання мені не потрібен об'єктивно. Для мене...тому...якось так. Не знаю.

І.: Давай ми до весілля іще повернемося – я запам'ятала твою думку стосовно цього. До оцього моменту все ж таки з дітьми. Народження дітей як наступний крок – так вважають твої батьки, правильно я розумію?

Р.: Ну не те що батьки. Це не мої батьки, це і бабуся я знаю, це більше батьки Вані, тому що вони набагато старші і там. У них є на це свої причини, і я їх розумію, але не те щоб я їх поділяю. Їхню думку. [не упевнено, в'яло]

І.: Тобто ти боїшся такого примусу щодо себе?

Р.: Типу так, більше морального примусу. Я звикла у моменти коли мені некомфортно, просто отак відтерміновувать, або там дистанційовуватися. Мені так комфортно. Типу діти це – я не скажу ніколи, але це точно те що не зараз. Постійно і так витрачаються зусилля це все пояснювать, не знаю, мене це задіває, я взагалі в максималістські роки, коли була підлітком, я взагалі казала, що дітей мені не треба, я не хочу – зараз я просто не така категорична – вони можливо будуть, а можливо ні. Зараз точно не хотілось би об'єктивно. А далі – ну в тридцять, ну в сорок, камон, ми не в середньовіччі. Те що зараз

якихось двадцяти чотирьох річних дівчат класифікують як старородящих – ну це... це не в мене проблеми.

I.: Що ти маєш на увазі?

P.: Ну є, ну типу прям в медичинському плані таке зустрічається. В мене просто бабушка двоюрідна, вона двоюрідна, але близька мені, вона практикуючий акушер-хірург, і типу вона розказувала як їй з ускладненнями привезли жінку, їй лікарка із села передала, що там проблема із родами, не важливо які, що вона старородяща. Вона каже, до мене приїхала двадцятип'ятирічна дівчина. Я така пкхх. Ну типу... це я так, умовно сказала... мені просто так запам'яталося, якось від всього цього дуже дивно. Мені не... я умовно рлзумію, що коли відтерміную, буду стар...зрозуміло, що різниця між дорослим і дитиною буде більшою, але в мене є куча емпіричних прикладів, що це не проблема абсолютно, і впринципі... отак от.

I.: Давай ти мені зараз розкажеш про співжиття із людиною, з якою ти зустрічаєшся – як ти взагалі до цього ставишся?

P.: В плані зараз я...ю просто мені подобається бути з цією людиною, я настільки звикла. По-перше, я думаю, для контексту це важливо – ми на одному факультеті, на одній спеціалізації... і я дуже звикла бути разом з ним, і мені це ніколи не було так щоб я... ну в плані такого що мені не комфортно з ним перебувати. Ми можемо уже спокійно одне одному сказати, що типу мені треба свій простір зараз... от я не хочу ні про що говорити, я хочу позайматися... о даже в умовах карантину, ми живем в одній кімнаті сидіти займатись різними речами, не чіпати одне одного і якось так вийшло, що дуже добре ми ужилися... з часом скоригувались деякі звички які були — різні. Якщо асоціативно – то це комфорт. Мені з ним комфортно. Але я не прости там, не те щоб коли я приїжджаю до батьків в гості, а він залишається тут мені

пряма я не можу. Мені дуже важко наприклад, коли ми не бачимось місяць, але я думаю це зрозуміло. Але на тиждень виїхати з друзями, провести день з друзями, які не наші спільні друзі або там до подружки на ночовку мені абсолютно комфортно. Я буду більше переживати, блін це він один залишається – напевне це йому не комфортно, але ми це все обговорюємо.

I.: А ти вважаєш себе сім'єю з Іваном?

P.: Це складне питання... в певному сенсі так, в певному сенсі ні. Ну, напевно вважаю, тому що дуже сильні... типу я не думаю над тим, щоб змінювати ці стосунки і змінювати їхній формат і їх розвивати, але разом з тим я розумію, що колись мені захочеться їх розвинути. Ось так от.

I.: То... продовжуй, продовжуй.

P.: Я хотіла просто якась уточнення, я вже забула.

I.: То в певному сенсі так – це в якому, і в певному сенсі ні – це в якому?

P.: Я не знаю, мені.. для мене сім'я це прям якась ледь не скрепа, це щось дуже важливе, а я до нього так важливо, супер серйозно, а я до нього так супер.. не до нього як до Івана, а як до сім'ї, до відносин – супер серйозно до них не відношусь. Вони є... але з іншої сторони – це людина яка для мене дуже дорога, з якою мені комфортно, яку я люблю, яку хотілось би бачити біля себе доволі часто. І я б хотіла з ним мати спільне майбутнє. От по цьому це там для мене сім'я. А просто... просто це, просто це якось дуже серйозно, і мене це трошки бентежить... коли я думаю, що це прям аж сім'я... навіть якщо це так, я собі в цьому не признаюсь, ось.

I.: Добре, я це розумію. А якщо окремо від вас дивитися – не на ваші стосунки, співжиття, цивільний шлюб загалом – загалом як и до цього ставишся?

Р.: До явища цивільного шлюбу? Я абсолютно розумію, що це не всім підходить, і те що люди зустріч...я не обезцінюю стосунки людей, які зустрічаються на відстані тільки через те що вони не в одному приміщенні зачасту знаходяться і не проводять багато часу, не снідають умовно разом – для мене це не критерій. Це просто як одна із форм того як можна будувати відносини, і мені в цій формі комфортно. Іншим людям я знаю, для них співжиття

30:00

– це просто мука, бо вони дуже легко в рутину входять. Або вони не готові бачити тих людей, які їм спочатку сподобались і те що вони або змінюються, або на початку відносин видають себе за когось іншого. Цивільний шлюб це теж нормально, теж у мене є, що я знаю, що в мене наприклад знайомих погано посилатись, але це ну тут, це нормально! Якщо людям комфортно так, то чом би й ні. Ось так.

І.: А якщо наприклад люди одружуються, і у них ще не було цього моменту, що вони жили разом, як би ти до цього поставилась?

Р.: Я розумію, що там можуть виникнути певні проблеми в тому плані, що після періоду умовного притирання буде — у них може бути все окей, вони з'їдуться, все буде класно, відносини тільки будуть ще кращими через те, що вони з'їхались. В мене ставлення до цього знов абсолютно нейтральне, мені здається, що це залежить від людей. Але мені здається варто спробувати хоча б тиждень пожити разом...це-е може бути один такий випадок із багатьохбагатьох, що у вас все буде класно, а може в тебе, в тебе буде якась така деталь в твоєму ... нареченому, яка тоб..ну просто, ну не можеш, вона тобі поперек горла стоїть, ти говорила з ним про це – нічого не змінюється, ну це тяжко буде. Потрібно просто все перебудувати. І якщо б ну не жили разом це просто новий виклик, мож... це тяжко, але це можливо. І відношення в мене що просто це...я просто все ще схиляюсь до того, що варто – рекомендаційний

характер такий, що варто спробувати – ну раптом...може у вас... а може вам буде так комфортно, і ви одружитесь, але все одно будете жити окремо, або дуже треба особистий простір. Прямо особистий повністю, щоб і оточення було лишень твоє.

I.: Добре. А от ти розповіла як так сталося, що ви почали жити разом. Можеш назвати якісь причини, що тебе спонукало до цього, чому ви вирішили жити разом?

P.: що спонукало... ну, мені хотілось його, мені хотілось його бачити частіше – іще частіше. Ну і тактильності дуже хотілося, але і просто сидіти там ввечері, не переписуватись постійно, ні з ким більше не бачитись, а щоб можна було просто підійти обійняти. Мені хотілось, я згадую мені прямо було дуже приємно – і досі приємно, але це вже більш рутинно... умовно зробити щось приємно а-ля щось приготувати, не в плані там... а просто зробити людині щось приємно, але я думаю, що це так само і в іншу сторону було. Не знаю, це так складно виявити, чому це було, мені просто здається це настільки стихійно, настільки неосознанно. Але при цьому всьому ми не казали батькам що ми разом, дуже довго це...ну типу ми нібито з'їхались, але я кажу що я зараз не пам'ятаю, це було настільки спонтанно і просто, і класно було – у нас із знайомих ніхто не знав, що ми з'їхались дуже довго, бо, я не знаю чому, це було прикольно. Намагаєтесь, запізнившись, на пару зайти так, щоб ніхто не подумав, що ви разом – це прикольно було. Не, друзі близькі всі знали, однокурсникам не казали, бо це просто люблять обговорювати. Я не знаю чому. Я не люблю занадто багато до своєї персони уваги в особистому плані, і тому я так просто знову так відгородилася від цього, що типу дізнаються – окей, не дізнаються... це було просто як не знаю ребячість, чем осознано, що не боже не дай бог ніхто – ніхто не має знати! От ніхто не має знати – це батьки. Але в мене вони дуже ліберальні, я... просто... період школи усієї, аж до, мені

здається аж до першого дня навчання в універ... університеті, батьки були дуже серйозно налаштовані там в плані додому вертатись вчасно, оцінки добрі мати, тощо тощо тощо, прям по стрункі ледь не Гестапо. Після університету, після того як я вступила в університет дуже швидко і легко дуже ліберально почали ставитись абсолютно до всього. Подзвонити мамі...ну написати мамі о четвертій ранку, що я вернулась додому...після того як я два тижні як з'їхала з дому, це було нормально, і це ніяк не поріцалось. Можливо це знову таки не вона мені сіла розказала, це поступово дізнавалась там про це все, що мені вже багато чого можна, що до цього абсолютно не було дозволено. Мені можна було зустрічатися з хлопцями – з цим все окей, просто з'їхатись – мені так здавалося – це для них такий серйозний крок, це ж так...це зразу захочуть знайомитись, це знову... а я не впевнена, що це все настільки серйозно – ну з'їхались – роз'їдемося на наступний день – це не було проблемою якоюсь такою, що до цього готувались. Я думала просто що ну навіщо їм знати... не тие що я там брехала, я казала, що ми зустрічаємось, але коли тато по роботі приїжав до Києва, Ваня... ішов по хліб...дуже різко. Це було весело. Таке.

І.: То батьки все ж таки не знали, що ви почали жити разом?

Р.: Так, і вони не знали доволі довго – це було десь місяця три, ні менше. Два з половиною, але це все ще дуже багато. Вони знали, що ми зустрічаємось, але я їм не хотіла казати... напевно, я не була впевнена сама, наскільки це все серйозно, і не хотіла їх лишній раз там...познайомити, і на наступний день сказати, що все – розходимося. Таке.

І.: А зараз вони знайомі з Іваном?

Р.: Та-ак! З усіма знайомі...батьки познайомили, з усіма познайомила з хлопцем через брата...бо до мене там кожного літа на деякий час приїжджає брат молодший...йому я не те що більше довіряю, він то може здать мене в секунду, але тоді якось таке... я тоді і батькам сказала в принципі, що ми

живемо разом... десь за два тижні до того як дізналася, що брат до мене збирається приїхати. Брату тоді... в нас різниця із ним вісім років – напевно це теж важливо. Потім брат приїхав, і вони дуже здружились, і брат взяв Ваню на понт типу блін ти шо, тільки мама приїде мене забирати, ну бо папа він у мене, він ліберальний він просто, ми з ним не те що прям ідеально, я не скажу, що погані, але не ідеальні відносини. Ми можемо покричати одне на одного, розійтись, і декілька днів не говорити, але потім помириться. Взривні відносини – я не знала що очікувати, мама там...

I.: Через молодшого брата познайомла з татом?

P.: Да, молодший брат його уламав, і тоді коли мама приїхала його забирати, приїхав і батько – всі познайомились, чай попили – нормально. Там через декілька місяців... ну так вийшло, бо ми працювали, і в нас не було часу, щоб у нас графіки співставились, що ми обоє могли поїхати до моїх батьків... десь через... можливо на братове день народження, воно в липні, ми приїхали вперше до батьків, там ну, нормально, я не пам'ятаю навіть того разу, якщо чесно. Як Ваня приїхав перший раз до них, він напевно пам'ятає краще.

40:00

I.: Добре, давай я тебе ще от що запитаю: як ти думаєш, що загалом пару спонукає до того, щоб почати жити разом?

P.: Ще раз? Можна ще раз повторити?

I.: Як ти думаєш, що загалом пари спонукає до того, щоб почати жити разом?

P.: Хто в парі спонукає, чи що?

I.: Ні, що спонукає в цілому, щоб люди починали жити разом?

P.: Ну напевно, що люди хотіли більше бачитись можливо, краще, ну в принципі це тебе набагато краще знайомить з іншою людиною. Для когось це

взагалі перевірити наскільки взагалі ці відносини... наскільки співжиття разом релевантне, щоб продовжувати і розвивати відносини далі – це не мій приклад, просто – як для інших. Для когось це можливо просто серйозний крок, щоб далі піти, щоб просто піти далі у відносинах. А для когось це просто ну пені комфортно у коли ми разом, я це зрозуміла. Ще коли ми постійно не жили, але мені зручно в плані емоційному і обійняти там, все таке – це дуже подобалось. І подобається! Чьо ц, подобалось... не знаю.

І.: Що було важливим для тебе, коли ви починали жити разом з Іваном?

Р.: Так сталося, що Ваня дуже спокійний, я можу там накричати, ну не те що там накричати, я можу взірватися прям, ну не в плані, що в тебе там хтось поклав ложку не на те місце, і все, це скандал – ні. Важливо — важливо поважати звички одне одного і не намагатися змінити людину одразу або взагалі змінити. Я взагалі дуже проти такого. Або призвичаїтися, або людина сама зрозуміє. Ти скажеш, що тобі із цим не комфортно, і якщо людина вирішить це змінювати – це добре, якщо вона не може це змінити, то будемо думати далі.

І.: Це було важливо, коли починали зустрічатися, правильно? Ну не зустрічатися, а коли тільки з'їхались.

Р.: Знову початок не почула.

І.: Це було для тебе важливо, коли ви починали жити разом?

Р.: Так, тому що я наприклад, я не пам'ятаю, є там певні звички у мене... умовно... це не в мене це умовно, не от приклад для мене: я дуже люблю гуляти ввечері, просто пройтися там пів години, особливо без цілі просто провітритись, а він цього категорично не любить, і коли я ввечері його звала – він не хотів іти, мені трошечки від цього не завжди окей – коли він взагалі не

ходив, але потім він пояснив свою позицію, я зрозуміла його позицію, ми там. Коли він хоче, він сам знає, що в будь-який момент він може приєднатися. Мені комфортно абсолютно самій, мені не зрозуміло було просто абсолютно, чому так. Ти мене що бачить не хочеш, чи що, і все таке. Просто він наприклад не їсть взагалі рибу, я не те що вегетаріанка, я просто стільки м'яса об'єктивно не їм. Мені це не те щоб, я люблю м'ясо, але не в такій кількості, не три рази на день. І коли ми з'їхались, через місяць десь, коли ми вже трошки ... так, низький рівень заряду, я підставляю провід [під'єднує телефон до зарядки], коли ми з'їхались там, договорювались хто го буде їсти, і я так всмілі ти не їш, не любиш рибу, як це, чорт. Досі він може їсти тільки мойву копчену із усього. Просто це було неочікувано спочатку, ну дай ну попробуй, це ж вкусно – хотілось переіначить, але так не можна робити. Це ж не іграшка, якій можна просто одягнути інший одяг. Людина, в якій є якісь інтереси, і звикунтись з інтересами наприклад іншої людини. Перші кілька місяців ми там були мега крутими, ми там дивилися в ютубі тільки научпоп, тільки класні фільми, ніякого попкорнового, там в ігри грали разом, а пізніше там, ну от залипнуть, безбожно залипнуть якусь херню дивиться, або якийсь там попкорновий фільм з друзями, щоб мозок відключити. Або ігри... іноді досі не те щоб сваримся, просто дискомфорт виникає, в основном мені, але не суть. Наприклад, коли людина грає третю годину в доту, а ти хочеш там щось разом зробити, коли ще гірше, вом треба щось зробити разом. Ви ж учитесь на одній секціальності, ви ж хитрі, ви ж берете одні завдання робите разом, щоб час зекономить, а тут ти думаєш блін, я вже зробила свою частину, а ти досі не зробив. А проект для нас разом умовно важливий – чорт. Але таке співжиття, воно дуже багато нюансів цікавих тобі дає.

I.: Є ще щось важливе на момент, коли ви починали разом жити?

Р.: Да, мені було дуже цікаво познайомитись з його друзями, з якими він дуже багато часу проводив, вони не з КМА [Києво-Могилянської академії], вони з КПІ [Київського політехнічного інституту]. Мені було це дуже важливо, бо він, я не маю нічого проти, що ти ідеш надовго, можливо з ночівками до них тусить, мені просто цікаво, хто це і що умовно коли якийсь форс-мажор там, коли в тебе телефон розрядився, і я до тебе дозвониться не можу, щоб я просто написала, що з ним вообщє все харашо, він хоть живий, він хоть у вас мені сказали або не, він поїхав на автобусі, і скоро приїде. Оце теж я пам'ятаю дуже важливо було, але в мене з ними такі, контактів таких немає типу, ми бачились після того разів декілька на чийхось днях народженнях, ну і він там окремо. І мені було важливо його з друзями познайомити моїми і всередині університету в компанії, бо ми не були ізначально в одній компанії, і з іншими друзями. Просто мені важливо було познайомити його з людьми, які для мене важливі, але це теж був дуже довгий процес, це не те що там...це як з батьками – це було дуже довго. Не те щоб хтось когось приховував, але...

І.: Це коли ви почали жити разом?

Р.: Так-так, так.

І.: Добре, а от давай абстрагуємося стосовно ваших стосунків з Іваном. Яке у тебе ставлення до шлюбу в цілому?

Р.: Абстрагуємось від Івана... ну, в мене напевно будуть однотипові відповіді на такі питання. Комусь це подобається – мені ні, але я не поріцаю. Типу мені це чисто юридична формальність, бо... і можливо я ще боюся брати на себе відповідальність, бо.. це все ж таки ну як сім'я, воно навіть звучить якось... на асоціаціях воно якось все возвишено. Типу для мене шлюб особисто, і абстраговано від Івана, іне абстраговано від Івана – це нічого окрім як просто

помітки в паспорті, але воно не ототожнюється з сім'єю, тому я просто виокремила і ігнорую.

I.: Виокремила від сім'ї?

P.: Так, сім'я може існувати без того, щоби був шлюб в розумінні як в паспорті. 50:09

I.: А загалом як явища до одруження?

P.: Це, я розумію, що...звучить зараз... я літературу деяку читаю, я знаю, що це певний обряд ініціації, він важливий для особистості, але мені воно просто абсолютно не близьке. Мені просто не те що, я не негативно проти... мене попросять до шлюбу, набудуть на то об'єктивні причини або буде мені хотітись, я піду. Захочу вийти зі шлюбу, не вийти з відносин – вийду. Тобто це формальність, отаке от відношення. І чи є воно в людей, які живуть декілька років разом, і мають дітей, чи нема, я б сказала значення абсолютно ніякого немає.

I.: Окей, добре. А як ти думаєш, те що людина взяла шлюб, чи не взяла шлюб, чи впливає це якимось на стосунки пари?

P.: Я думаю, що це впливає...залежить, залежить, але я думаю, що це більш впливає, ніж ні. Ви ж вже ідентифікуєте себе, ви вже представляєте себе як людей які вступили умовно, коли ви входите в ці стосунки, скоріш за все вони для вас довгострокові. Які там довгостроково разом, мені здається змінюють, але якщо запитати як, я не знаю, в мене... з'являються можливо якісь... ну в мене асоціації, що діти потім будуть, але не знаю...

I.: На взаємини пари думаєш впливає?

P.: Я думаю, впливають, але я не знаю як. Чесно, якби, якби мене залишили в шлюб, мені здається фрази під час сварок або навіть в жарт, це було б все, я

йду з тобою розводитись. Я чесно не знаю, мені здається, що в мені це не змінить нічого. В стосунках інших це можливо щось змінює, в стосунках інших це можливо щось змінює, я не знаю. Можливо.

I.: Тобто ти думаєш, що в твоїх стосунках нічого не зміниться?

R.: Я достеменно не знаю, але мені здається, я просто буду з цього безбожно рофлити. От і все. В мене є приклад, що друзі одружилися. Хлопець на першому курсі, дівчина на другому... я, окрім того, що мене друг постійно виправляв, що я називала його дружину дівчиною, нічого в ньому не змін... як людину його не змінило, а що всередині в них змінилось теж, не знаю.

I.: як думаєш, що може впливати, що от вони одружилися, і щось помінялось?

R.: Можливо наміри якісь там зміняться, можливо в плані що почнуть прогнозувати там умовно, що це наш...ми тепер сім'я, це наш сімейний бюджет. Напевно нам треба там, ну перше умовно це якась фінансова стабільність, спільну машину... в цьому ключі може бути, може бути там що сім'ю формувати, я не знаю, чесно. Що ще може бути з ними — не знаю, можливо якийсь абсолютно спільний крок до... до якоїсь мрії спільної. Умовно друзі одружилися, вони збирались... я не знаю достеменно, мені вони казали, що крім того причиною їхнього одруження було те, що вони переїжджають навчатися закордон, і умовно це їм полегшить справи... можливо вони та на ПМЖ [постійне місце життя], в такому плані, чисто якийсь раціональний, трошки матеріалістичний підхід. Я чесно не знаю, мені ...

I.: Це для того щоби переїхати, наскільки я розумію, а для того, щоби щось змінилося між парою?

R.: Я не знаю, тут я проєктирую якимось все на себе, і я не знаю чи я в чомусь змінююсь. А на інших спроециувати, я не бачила, щоб люди змінювались так

всередині пари збоку, знову ж таки, не всередині пари. Знову ж таки, можливо їм буде складніше вийти з відносин, якщо хтось захоче, не в плані там що це фізично складніше, тобі треба це оформити ще, а в плані там морально, що ви одружилися, що це може давить на це. 56:05

I.: Добре, давай поговоримо про весілля як таке, в цілому. Як ти думаєш, для чого весілля як процедура?

P.: Мені здається, що весілля – це як святкування того, що люди вирішили бути разом, ну це так точно мені здається було, що вони переходять, раніше ж це реально був новий етап життя, що вони будуть жити, найчастіше будуть жити разом тощо тощо тощо, зараз скоріш за все це просто там, може заявити про серйозність своїх стосунків треба комусь, а може багато хто робить це бо так прийнято, так простіше. Мені так здається. Якщо про мене запитувати, то я не хочу весілля, мені... не в стандартному вигляді, яке воно наразі є. можливо як святкування того, що ви є парою воно і потрібне, але просто коли кажуть весілля – це прям аж...ух, стандартний набір кліше, і тощо тощо тощо.

I.: А якби у тебе була можливість обирати? Тобі ж не обов'язково виконувати всі кліше, які тобі не подобаються. Яким би було твоє?

P.: Так, так! Я би...[вигукує, перебиваючи]. Ой... [збита з пантелику] Мені зараз цікаво просто, як двоє людей ми цього ніколи не обговорювали, наскільки у нас відповіді різні... аж цікаво. Я, можливо там номінально буде якийсь білий одяг, це якшо прям із стандартного. Запросяться батьки, рідня, але це... мені дуже подобається як зробили мої друзі – просто геніально, вони розписалися, відбули церемонію, годину пробули... окремо провели між друзями і ріднею, спочатку з друзями пробули свято – вечірку, на інший день вони вже якби фізично розписувались, і вони розписались, побули з рідними, годину там побули в закладі, в якому це все було заплановано, і полетіли на літак, поїхали одразу у той же день. Оце я просто, я не розумію як вони це

зробили – це абсолютно геніальна ідея, тому що друзі без тебе навряд чи зможуть святкувати це повноцінно, але от не те що я там не хочу розділити цей момент... цей момент – щастя. Але я не хочу прям цього всього, коли це прям переходить... я розумію, що в них теж є очікування від цього, я розумію, що вони, тим більше, якщо уявити свадьбу через пів року, то наврядчи її фінансово зможемо ми двоє осилити, це скоріш за все будуть їх фінансові вкладення, відповідно вони теж можуть якісь свої умови диктувати, я розумію, що для них це важливо. Мені наприклад батько розказав, як його кума зробила дочка, вона запросила батька на свадьбу за три дні до свадьбы... батько ну знав, що була пропозиція, він абсолютно не знав. Мене це вразило настільки – батька зсказав я би та-ак на тебе образився, що це так мені було б неприємно, це так жахливо вона зробила, вона просто ним знехтувала, для нього це ж теж важливий день. І в мене після того виникло розуміння, що для них цей день теж важливий. Це, звичайно мій, умовно мій день і все таке, але для них він теж дуже важливий. І от я б так зробила. Я б улетіла на пів дорозі. Я б зробила так як друзі – улетіла б кудись. Прям... це просто непоганий компроміс. З тим щоб і провести, але не прям до кінця, до кінця того умовного.

[вирішення проблеми зі зв'язком]

І.: Тобто тобі б хотілося на своєму весіллі розділити батьків і друзів, і якимось вкоротити частину святкування з батьками, рідними?

Р.: Так. Мені б хотілося розділити момент з батьками і радість і з родичами, і з всіма теж, але мені явно не подобаються, мої батьки можливо навіть не в такій степені, але якщо я проецирую це все на Ваніних батьків теж, ну це буде стандартне весілля таке що ух. Мені цього не хочеться, а людям це подобається, і я не розумію, навіщо їх від цього відгорожувати. Зробити там весілля повністю безалкогольним – не круто, мало алкогольним – це теж. І мені було б абсолютно некомфортно ці всі обряди, ну зараз, на кшталт помити ноги

тещі там... в принципі знімає фату це доволі зворушливо, але я не розділяю такої любові до цього всього. Свято би влаштувала, але не так, що ми гуляємо чотири дні, і від самого початку до самого кінця. І я розумію своїх друзів, я розумію своїх батьків, що напевно варто було б, і через те, що батьки в іншому місті живуть, вони не соприкасаються, і у мене дуже дивне відчуття, коли там я з моєю подругою яка з Києва [???], це якийсь сюр, вони ніколи не були разом в одній кімнаті, і себе дуже дивне відчуття [вирішення проблем зі зв'язком]

І.: Так набагато краще. Можеш повторити, будь ласка, що ти щойно говорила?

Р.: Напевно, з самого початку: чому розділити батьків і друзів. У мене просто був досвід, батьки в іншому місті живуть, я з подругою, якимось до мене приїхала в гості, і коли в одній кімнаті я бачила і маму, і подругу це було якимось дуже дискомфортно, якийсь сюрреалізм, нібито два світи, які ніколи не персікалися, зійшлись в один. Але це не означає, що я прям найближчих родичів прям відгороджусь, і скажу, що не можна на свадьбу до друзів – якщо хочуть, то можна, але просто прям, я розумію умовно, що те святкування, яке я хочу з друзями провести, для моєї бабусі буде незрозумілим абсолютно.

І.: Окей, я розумію. Як ти думаєш, коли найкраще брати шлюб?

Р.: На якому етапі відносин, чи в якому віці?

І.: Так, як ти вважаєш.

Р.: Окей, тоді від віку це не залежить...не хотілось би, щоб це робили дуже рано, не думаючи, дуже поспішно цього робити не варто. Прям брати шлюб.. особисто я збиратимусь можливо брати шлюб це з причини, напевно коли захочу дітей, скоріш за все, або якісь там будуть до цього предпосилки. Хоча якщо мене післязавтра позвуть до шлюбу, зроблять пропозицію, я ж розумію, що це не на наступний день буде весілля, і що я і не проти буду так сильно

цього. Якщо мене позвуть, якщо людина дуже хоче цього, то я не буду проти. Але просто знаєш, я не буду в це вкладати, я в це настільки багато не вкладую як заведено в це вкладати.

І.: Ти говориш про якісь предпосилки, стосунки, які б спонукали тебе погодитись на це, що б це було?

Р.: Мене чи загалом? Мене може спонукати... я не знаю, ми навіть стихійно з'їхались можливо. На даному етапі відносин є абсолютно те, що хочу там в близькості спілкування, та в принципі і з батьками вже спілкуємось, його маю на увазі з батьками спілкуємось. 1:07:48

Типу мені... через це мені напевно взагалі не хочеться, тому що я отримую напевно всі бенефіти шлюбу на моменті, коли ми з'їхались і ми це усвідомили і з батьками познайомились і почали спілкуватись повноцінно. Тому для деяких людей можливо це були б предпосилки, що можна уже одружитись, для мене це ще не достатньо весомо, для мене мені здається це вже коли я захочу мати дітей, от тоді ми цю тему підніmemo і не факт. Можливо я тоді буду іншою людиною, і теж не захочу шлюб взагалі.

І.: Цікаво. Давай повернемося до самого весілля, до дітей теж повернемося. Як ти думаєш, що важливого є у самому церемоніалі святкування весілля для тебе?

Р.: Всередині пари я не знаю, можливо це реально якимось змінює відносини всередині пари, але я про це чесно не знаю, не помічала, а для це як всередині пари, а ззовні пари ти напевно показуєш іншим, що у вас все і справді, можливо і з середини пари показуєш, що у вас все серйозно, ви точно хочете бути разом, що це не просто збіглись – не збіглись, розійшлись, що це довгостроково, що не знаю, поважайте цю людину, вона для мене дуже дорога. Хоча...можливо це й так. Показати серйозність відносин, перейти в інший етап... чому це було раніше я розумію – томи що ти виходив з батьківської

хати, утворював свою сім'ю, ти відокремлювався, ти ставав повністю або частково або як незалежним від них в плані там існування, прийняття рішень якихось, а зараз...для мене... можливо це реально перехід в якийсь інший, до якогось іншого типу життя, якогось усвідомлення, але це не для мене. Для мене в принципі довгострокові відносини і з'їхатись разом, це, і знайомство з батьками вже включає в себе це все.

І.: Я розумію твою позицію, я її почула. А от скажи, в самому церемоніалі, коли святкують весілля чи є щось важливе?

Р.: Я думаю так, ви якось.. це як святкування дня народження – ти ділишся своєю, дня народження умовно там. Окей, не будемо повністю обесцінювати – як ювілея. Ти святкуєш те, що ти набув певного віку, а в свадьбі ти святкуєш, що ти набув певного статусу, що ти став дорослим, сприймайте мене вже, нас вже, як окрему окрему. Сприймайте нас як окрему серйозну від'єднану ланку. Ось так якось.

І.: Це в церемоніалі весілля має якось...?

Р.: Так, так! Мені здається, церемоніально там же всі ці звичаї є, а-ля фата знімається, і одягається хустка, а хустка, наскільки я це правильно розумію, що ти вже не дівчина, ти вже більш, в цьому є якась поміркованість, знов серйозність...жах. Ті ж самі церемоніальні з того, що ти миєш ноги тещі, що ти визнаєш її умовно другою мамою, що ти її теж поважаєш. Те, що ти святкуєш, в принципі святкування – це те що ти ділишся радістю. Такі, напевно це все містить... з релігійного аспекту це взагалі, там свої особливості.

І.: Добре, а як ти думаєш, у святкуванні весілля, чи має бути щось обов'язково?

Р.: Я думаю, що обов'язкового нічого, крім того, що є наречені, більш нічого

обов'язкового немає. Хоча можливо і дистанційно укласти шлюб, це умовно наявність двох людей, не залежно, для мене шлюб це не залежно від статі, хоча можливо це і більше, ніж двоє людей, зараз важко виокремити. Це просто наявність людей, які зацікавлені у тому, щоб укласти цей шлюб. Далі як хочеться. Можливо, щоб це вважалось шлюбом його потрібно записати, маю на увазі укласти, розписатись, хоча враховуючи ситуацію із одностатевими шлюбами, у нас немає по суті шлюбів, це складне питання, але я не буду вважати, якщо вони скажуть, що, пара скаже, що вони одружені – я просто буду розуміти, що в них відносини серйозні, просто вони, на жаль, не мають змоги це записати. Але при цьому не буду вважати, що їхні відносини якісь там менш серйозні.

I.: Я розумію. А от як тобі здається, чи в самому святкуванні є щось обов'язкове?

P.: Ні. Мені здається ні. Для мене немає нічого обов'язкового. Все те, що я перелічувала, це були просто як переваги, які можуть, скоріш за все зміняться потім. Можливо, а може й ні.

I.: Ти говорила про своїх друзів і їх геніальну ідею розділити весілля для батьків і друзів, і кудись поїхати потім. Можливо, ти була іще на якихось весіллях, де було щось таке, яке ти б хотіла у себе в весіллі або схоже?

P.: Я згадую зараз, була на чотирьох весіллях, із них всіх точно б я хотіла ось це відчувати, ось цей я не знаю вайб [атмосферу] свята, тому що це реально свято, його можна не святкувати, але мені б хотілося відчувати цю всю, не знаю, рад... я не знаю чому, радість за тебе, ось ці, не так почути щирі побажання, відчувати радість за тебе, відчувати розуміння, що ти на якийсь можливо переходиш на якийсь новий етап стосунків, або якщо для тебе це не значить, що ти переходиш на новий етап стосунків, просто рахуватися з цим вибором.

Точно хочу мати атмосферу свята, але що мається на увазі якась конкретна дія з нього то... напевно в тому весіллі яке б я хотіла, прибрати там стіл не можна, гостей теж не можна, як на мене. Ну весільна сукня є не обов'язковою, раніше це був символ...можливо придумати якийсь свій символ. Не знаю.

I.: Так а що схожого у весіллях, на яких ти була, і з тим яке б ти хотіла?

P.: Окей, окрім атмосфери...О-ой! Не знаю. Добре, між тими всіма... зараз це напевно, якби зараз це робила, це якась би біла не обов'язково сукня, костюм, а може й ні... не знаю, святковість. А можливо якось сфотографуватися для того, щоб пам'ять була про цей день, щоб ти дивився і повертався в ці спогади. Напевно це все. Я крім того останнього разу, що у друзів була на весіллі, на тих я була доволі малою, коли там була, і окрім атмосфери напевно більш нічого не пам'ятаю. 1:17:48

I.: Окей, добре. Від весілля відходимо трішки. Як думаєш, яке значення власна, твоя сім'я, яку ти створила має у твоєму житті.

P.: Вона, я б не сказала центральне, але воно дуже близько до центрального. Наразі от всі, я не те що концентруюся на відносинах повністю, мені важливі теж відносини з друзями, але от сім'я, я думаю, що вона мала б центральне місце, але не прям... воно не завжди було б вище в прерогативі за, наприклад, кар'єру. Я не знаю, це треба ситуацію якусь придумати, і на її прикладі змоделювати. Не знаю, для мене утворити сім'ю не є найважливішим у житті, але наявність сім'ї в мене точно викличе в залишить в мене відповідальність, відповідальність за людину в плані коли людина захворіла – це абсолютно нормально за нею доглядати, і це абсолютно нормально відповідати відповідальність, коли комусь погано. І я такого самого очікую до себе. До прикладу в мене була алергія якось приступ. Дуже висока температура, і в мене стан сприйняття трошечки змінився, і наприклад я знаю, що там після

одного випадку, як було, удушення, я знаю, що Ваня вмiє колоть уколи, i якщо щось станеться, то вiн менi противоалергенне вколе, i все зi мною буде добре, якщо не стане добре – то визове швидку, то я розумiю, що в нього за мене теж є певна вiдповiдальнiсть, як i в мене за нього. Це те що воно займає центральне мiсце... центральне, але одночасно не уентрально, бо так склалось, що в мене є людина, яку я люблю, але є й iншi напрямки, в якi я хочу рухатися, не самореалiзовуватись тiльки за рахунок цього. Якщо я зрозумiла питання.

I.: Ти вже говорила про те, що не змiняться твої стосунки, правильно я розумiю, якщо и одружишся?

P.: Менi здається, що так, не змiняться.

I.: Як ти думаєш, що могло би спричинити змiну у стосунках людей пiсля одруження?

P.: Ой! Менi здається, точно поява дитини. Ти ж по сутi ти в новiй ролi.

I.: А пiсля самого одруження?

P.: А, пiсля самого одруження...можливо людина, з якою я одружусь, буде позицiонувати себе якось серйознiше, не так розслаблено вiдносини мaть як там умовно, не знаю, серйознiше буде ставитись, бо я за тебе вiдповiдаю, шаную твою маму, все, можливо вiдношення до батькiв трошки змiниться, до братiв, я не знаю. Можливо це буде якесь, якась серйознiсть i бiльше очiкувань в сторону партнера там.

I.: Чому змiниться ставлення до партнера або до батькiв?

P.: Тому що статуси, не знаю, я не впевнена, що це вплине, але можливо наявнiсть самого статусу, що ти вже чийсь чоловiк або жiнка змiнює ставлення до вiдносин i ситуацiї загалом. Не знаю я, це складно. Для мене шлюб цей не

самопож... я розумію, я розумію, що для іншої людини, як інша людина може змінитись: для когось це буде самопожертва і повністю перейти в сім'ю, зміняться орієнтири; для когось це навпаки – мати кар'єрний рост задля того, щоби цю сім'ю утримувати. Для мене... не впевнена, що я якось дуже різко і революційно зміню поведінку, але якщо вона буде змінюватись, то напевно там у серйозності, серйозності відношення до стосунків, а не у стосунках безпосередньо.

I.: Ти щось казала про самопожертви, що ти мала на увазі?

P.: Просто є ж приклади, коли люди зустрічаються, і коли вони стають в шлюбі, і в них там умовно якась, якісь проблеми, не знаю, якісь проблеми стаються, то один із партнерів повністю віддається в самопожертву. Я не знаю, це може бути наприклад знову ж таки ситуація там, хтось із батьків захворів, і вам треба доглядати. І вам треба прийняти рішення, чи хтось один їде доглядати, якщо їде то хто, і чи не їдете ви вдвох. Це... я не кажу, що при зустрічаннях не було б такого, необхідності це питання вирішувати, але зачасту буває таке, що людина повністю йде на самопожертву не лише через те що в них відносини, а й через те що ви в шлюбі, і відповідно ви маєте бути разом. Але це варіант... я не думаю, що в мене самопожертва прямо настільки буде, але в мене буде точно, зараз просто щоб правильно прозвучати, це буде співчуття, буде допомога, буде підтримка, але самопожертви і повністю свої інтереси прибрати альтруїстично, такого прям повністю на сто відсотків не буде, тобто це... сподіваюсь, ти зрозуміла.

I.: Тобто людина має більше схильності до цієї самопожертви до шлюбу, правильно?

P.: Мені так здається.

I.: Чому у шлюбі більше цієї самопожертви?

P.: Мені здається через те що зовнішньо багато статус знову, можливо оточення. Ти ж його дружина, ти ж маєш йому допомагати... умовно, це не конкретний приклад. Ти ж його дружина, маєш за ним слідувати, допомагати, на тебе... таке часто буває, що можуть надавити, надавити, що ти вже свої інтереси кудись там ховаєш на цей період або взагалі надовго...

I.: І для тебе це пов'язано із шлюбністю?

P.: Просто шлюб це як додатковий фактор. Не напряму, але в шлюбі більша імовірність цього. 1:27:01

I.: Окей, добре. А як ти думаєш, твій сімейний стан – ти заміжня чи не заміжня, він впливає на інші сфери твого життя? Тобто зміниться щось, коли ти вийдеш заміж?

P.: У мене була ситуація, коли на співбесіді у мене на повному серйозі...це просто було дуже дивно, бо того ніяка компанія так не робила. Вони дуже скурпульозно розпитували, які в мене відносини, які плани у відносинах безпосередньо, при тому це була дівчина ейчар, це було агентство ейчар, яке працювало з компанією, і мені здається те що у мене на той момент були відносини вже і те що ми вже разом з'їхались, воно мені допомогло отримати роботу. Але це якийсь дуже специфічний приклад. Буквально там запитували...Так, запитуй.

I.: Те, що ви з'їхались тобі допомогло отримати роботу?

P.: Звучить як... зараз поясню. Я пішла на співбесіду, а співбесіду проводило ейчар агентство, яке співпрацює з фірмами, і вони задавали багато запитань, а-ля психологічних. Не знаю, наскільки вони були такими насправді, але багато було запитань там, чи є у вас довгострокові стосунки, і по тому як я говорила з... окрім того, що ти доводив, що ти кваліфікований у цій сфері, у тебе ейчар

дуже довго... я просто це так запам'ятала, це досі дуже дивно здається, дуже довго ейчар запитувала, а які в тебе відносини, як довго, а які наміри, а чому так довго? Так скурпульозно про особисте життя на співбесідах ще не розпитували. І тоді мене взяли на роботу, але мені здається, що вони просто шукали ізначально кандидата, який умовно має довгострокові стосунки, напевно така логіка – я не знаю, і це напевно тоді це буде показувати, що цей працівник буде кращий за умовно холосту людину, яка... я не знаю їхньої логіки. А що б іще змінилося, ну у лікарні я теж наводила приклад, що тоді було б краще сказати, що ви одружені, щоб питань не було. А так окрім юридичних бенефітів від шлюбу і щоб якоеь ставлення сильно змінилося – не знаю, можливо просто якоеь серйозніше будуть сприймати стосунки, але в принципі, коли ти кажеш, що стосунки довгострокові, вони теж серйозно сприймаються.

І.: Це цікава теза. В плані просто довгострокові, чи що ви живете разом?

Р.: Мені здається, і те, і те. Для мене, якщо люди люди живуть разом або знайомі місяць, я їхні відносини не ставлю під сумнів, під серйозність, просто це покаже час. Можливо вони самі не знають ці відносини будуть такими серйозними або те що так серйозно починається як любов до гроба закінчиться дуже несуразно, швидко і неочікувано для обох.

І.: Як ти думаєш, на інші сфери життя буде впливати ти там заміжня чи не заміжня?

Р.: Про це цікаво, мені здається, що ні, особо. В плані, ми так вже живемо, що у нас вже і обов'язки по дому розподілені, і покамість на місця навчання нас ідентифікують як пару, і це просто як люди зустрічаються. В університеті є люди одружені, але я не помітила, щоб в цьому щось змінилося. До їхнього одруження і після їхнього одруження я не помітила, щоб до них якоеь поіншому почали ставитися. В інших сферах... ну в сферах сім'ї і відносин

батьків напевно...не знаю, можливо це якось зміниться. Я не знаю просто в чому ще. Друзі як підкачували, так і продовжать, просто буде новий повод. Ну не те що вони обезцінюють відносини, просто ці відносини вже такі довгі, що вони... не жартувати над цим вже було б якось дивно. Я маю на увазі по-доброму підколи там, а-ля, це не відповідає дійсності, але ви що, один організм там вже? В принципі, те що ми живемо разом, це впливає на навчання, я можу розказати як це вплинуло, але не те що сильно. Ми на карантині, і так склалося, що в Івана були проблеми з телефоном і не було вебки на екрані, тому ми сиділи просто з однієї вебки на парі, і в нас був індивідуальний захист у викладача, і ми проект робили відповідно разом, це реально набагато простіше. Це те ж саме, що робити з другом, тільки ви можете умовно більше часу мати щоб контактувати, щоб підстраховувати одне одного. Ми здаєм, і ми там кажемо... 1:33:30

I.: А як ти думаєш, на інші сфери життя в плані сімейний статус чи вплине.

R.: Думаю ні, думаю ні. Просто для мене вже і так відносини практично так сприймаються і тому мені здається ні.

I.: Це цікаво, добре. А як ти думаєш загалом, не на вас конкретно, не на вашому прикладі, чи сімейний стан впливає на інші сфери життя?

R.: Я думаю так, тому що просто зустрічання без того як з'їхатися, не довготривалі стосунки...спробую пояснити: довготривалі стосунки не забирають у тебе так багато часу, щоб переживати через них. Ти знаєш що, якщо у вас все нормально, ви не посварені чи щось таке, знач ти прийдеш додому, де в тебе є умовно людина, з якою ти можеш розказати як пройшов твій день тощо тощо тощо, а от коли ти не в відносинах або відносини іще такі хиткі, і це закоханість, то ти в закоханість думаєш про людину багато, ти продумуєш варіанти, тобі цікаво, ти багато про її думаєш, коли вона відсутня. Коли в тебе нікого немає, ти теж напевно, знову ж таки, проецирую своє відношення, і подруг і знайомих, багато хто задумується, а чому так, треба з

цим щось робити, ти багато там часу умовно тратиш на те, щоб можна було когось знайти. Таким чином у довгострокових відносинах у тебе просто економиться час і зачасту мені здається і енергія якась там а-ля емоційна маю на увазі на те щоб в іншій сфері сильніше розвиватись. Це дуже сильно бустить, підштовхує тебе, ми навіть коли там щось обговорюємо, я думаю боже! Мені треба в плані підкачатися, щось нове знати, хочеться бути там умовно не те що прям на рівні, але хочеться утерти йому носа, бути на його рівні, це тебе спонукає і дає якось більше енергії, і економить ту, яку ти можеш потратити на те, щоб знайти когось.

I.: Тобто шлюб сприяє упевненості у довгостроковості, і це добре впливає на інші сфери?

P.: Так!

I.: Чи все ж таки стосунки довготривалі загалом, а не шлюб?

P.: Для мене шлюб... в тому як я дивлюсь на шлюб, то і шлюб, і довгострокові стосунки.

I.: Окей, а робочі стосунки наприклад, чи звертали б люди увагу на те, чи заміжня ти чи не заміжня, коли з тобою будували б робочі стосунки?

P.: Я думаю, що це важливо, тому що це знову ж таки виставлення кордонів. Можливо є люди, яким комфортно, щоб їхня половинка, щоб хтось з кимось фліртував, але якщо тобі це не комфортно, то це дуже хороший спосіб собі ось ці ось межі позначити, бо мені наприклад не завжди комфортно, коли ми десь там з подругами проводимо час, якщо там хтось залицяється, це не завжди приємно. Приємно, що на тебе звертають увагу, але іноді це буває з перебором. Іноді там, це зараз дуже стереотипно прозвучить, але коли ти їдеш в країну аля Туреччина, або в Одесі ви вдвох з подругою коли ти гуляєш, тобі явно не так комфортно, якби в тебе була умовно обручка на руці або ти йшла з хлопцем.

Тому що ну дуже багато, от тут от для мене особисто є певний бенефіти, тому що мені дуже некомфортно, коли переходять мої особисті кордони, і я дуже намагаюся... іноді через це здаюся дуже недружелюбною, бо я дуже різко це даю знати. І тому мені здається шлюб це та ж сама обручка, яка візуально показує те, що це... це ж обручка, її можна зняти, якщо тобі хочеться, але якщо ти її одягнув, то напевно ти хочеш цим шось сказати іншим.

I.: А у формуванні дружніх стосунків з людьми, чи грало б роль те що ти заміжня?

P.: Мені здається ні. Ну в плані довгострокові стосунки точно впливають, тому що вони там звикають до цієї людини, і відповідно і шлюб мені здається впливає, тому що вони вже цю людину вже хоча б... вони більш-менш знають, що якщо ти довіряєш цій людині, то скоріш за все, не завжди, але їй теж можна довіряти. З ким ти одружений або зустрічаєшся вже довго. І це не псує відносини з друзями, просто можна ж мати різні кола спілкування і там можна зустрітися як будете йти в метро уже додому. Для мене це вплинуло, що в нас з'явилась спільна компанія, він ввійшов в одну із моїх компаній, і дуже там комфортно себе почуває і дуже весело всім разом бути.

I.: Окей, а скажи мені таке, як би ти описала ідеальну сім'ю?

P.: Хм... ідеальна сім'я для мене це ... це коли люди хочуть бути разом, ну не завжди, я розумію, що нормально сваритись, нормально психувати, для мене це коли люди разом, вони цього хочуть, вони відчують бажання, щоб все це було в них, відносини маю на увазі, і близькість... зачасту сім'я це ж теж співжиття на одній умовно території, і просто щоб ви не були заложниками того, що ви в одній жилплощі. Це перш за все, те, що то=ам в сім'ї діти, двоє людей – це вже якось другорядно. Напевно, щоб мати сім'ю, треба, щоб у ній було від однієї людини, але яким складом – це вже дуже варіюється, це є не першочерговою річчю.

I.: І все ж таки ідеальна сім'я, якщо підсумувати, як би ти це описала?

P.: Добре. Ідеальна сім'я це люди, яким подобається, що вони перебувають разом великий проміжок часу, ті люди, які підтримують одне одного і поважають, поважають межі, поважають інтереси, поважають і сприймають якісь негаразди. Але при цьому вони від тебе не відвертаються, коли бачать ці негаразди. Ось так напевно.

I.: Тобто це така собі сфера підтримки?

P.: Так, так, так.

I.: А чому для тебе важлива ця підтримка, ти постійно про це говориш, що сім'я це підтримка..?

P.: Можливо мені, окрім того, що мені... останнім часом мені здається, що ... на цьому карантині ми пробули у батьків деякий проміжок часу, і раніше так гостро не відчувала, я дуже зациклилась умовно, мені важлива курсова або якась завдання, бо воно мені подобається, я його готова робити всю ніч, для мене це не як проблема чи якийсь негаразд, а мама наприклад, мама, тато не важливо умовно цього не розуміють і обезцінюють це, або там я відчуваю, що мені, у мене алергія – у мене мама просто тяж алергік, і в неї взагалі це постійно, і коли я кажу, наприклад, що мені недобре від того, що там в мене нежить, це може обезцінюватись не спеціально, я розумію, що це нормально, іноді обезцінюється через те що а мені типу легко? Ні я знаю, що тобі набагато складніше, але мені, це не означає, що в мене повністю мої відчуття обезцінюються. Можливо я так на цьому зациклилася через те, що на карантині це якось дуже... я одночасно розумію, наскільки вони працюють зараз, мають продуктивний магазин, особливо під час епідемії, наскільки важливо надавати їм усю цю підтримку, коли ти якщо не допоміг, то хоча б

запропонував допомогу, наскільки це змінює людину, не в плані повністю змінює, а в цей момент наскільки ти краще робиш. Я якось зрозуміла цю важливість... можливо я б якось трохи по-іншому сказала, але зараз прямо це першочергове чомусь так. 1:45:13

I.: Добре, скажи, як ти думаєш, чи є якісь обов'язкові умови у стосунках пари перед тим як вони вирішать запланувати дитину?

P.: Якщо на себе приміряти, то так. Перш за все ти, бажано щоб ти цього хотів, якщо це плановано. Якщо ти плановано заводиш, то маєш цього хотіти. Зрозуміло, що якщо ти хтось із пари, і ти знаєш, що в тебе не дуже в порядку щось зі здоров'ям, то варто перевіритись, на етапі планування дитини можливо привести здоров'я до порядку, психологічно теж підготуватись – в тебе ж життя повністю зміниться... в нас бабушка уїжджала в санаторій, і ми з собакою... дитина – це не собака, нам і з собакою було не просто, тобі треба повністю змінити свій графік, тобі треба бути до цього готовим, якщо щось не так, тобі треба брати цю собаку, і її будь-якими способами її до ветеринара привести, тобі треба її годувати, це ти людина доросла, це ти можеш... я голодний, я візьму з холодильника їжу і поїм, приготую. Собака так зробити не зможе, вона максимум що, це вкраде щось зі столу. Треба бути готовим до цього, тому що якщо ти до цього не готовий морально там і, як у нас з собакою було, то перші декілька днів ти просто... не те що не в собі... ну да ти трошечки в хорошому сенсі не в собі, тобі треба встати виходити, вернутися помити лапи, тобі треба встати в холодну пагану погоду, і виходити собаку. І це тільки собака, а дитина – це взагалі дуже страшно. І мені стосовно дитини дуже страшно – це ж ціла людина, тобі треба піклуватися і в довгостроковому виростити людину, це ж тобі треба прочитати хоча б одну мінімальну книжку про те як себе вести з дітьми, якщо ти не вмієш це робить. Навіть якщо ти думаєш, що ти вмієш з дітьми себе вести, ти ж вела себе з ними як сестра умовно, і вести себе як сестра до своєї дитини це дивно якось. Це треба.

I.: Бути готовою?

P.: Так, так.

I.: А в стосунках пари є іще щось таке важливе?

P.: Важливе для того, щоб

I.: Щоб народилася дитина, перед тим як вона народиться.

P.: Умовно для мене, отут уже мені важливо, щоб люди трошки, не трошки, я не знаю який термін, але прожили достатньо разом, щоб сказати, що ми протягом якогось періоду часу можемо жити разом. Умовно до повноліття бути разом, щоб з дитиною було все добре, щоб в повноцінній сім'ї її виростити, що ми там, ми як пара готові до цього. У мене наприклад, у нас пара, ми це обговорювали якось шуточно, ну не шуточно, але і не серйозно, що типу там давай заведем дитину, а просто там цікаво було. Думка то мені наприклад хочеться одну дитину, а йому наприклад хочеться дві дитини, і з цим теж треба буде якось домовлятися. Треба домовитися, що якщо ти дівчина, для мене це обов'язково було, що мені треба домовитися, що в декретну відпустку я піду не одна, зараз вона три роки здається в Україні, коли я останній раз пам'ятаю, умовно я іду на перші півтора роки, а ти ідеш на інші півтора роки, тому що по-перше це для дитини важливо, по-друге, у мене є інші речі, окрім як тільки сім'я і тільки дитина, мені хочеться теж піти працювати, можливо навіть раніше, це можуть бути не всі три роки, можливо навіть раніше. Це теж важливо обговорити, що умовно якщо буде дитина, я не сяду на рік, чи скільки там треба бути, що ми це розділимо, що це відповідальність обох. Отак теж підготуватись треба, мені здається.

I.: Окей, це цікава думка. Скажи, як ти думаєш, є різниця, народиться дитина в офіційному шлюбі чи не в офіційному?

P.: Тут, мені здається, особливої різниці немає, ну уберемо всі юридичні речі, мені здається як такої немає, дитині можна пояснити, ми там любимо одне одного абсолютно так само як сусіди, які одружені і те що в батьків немає підписів в паспорті і каблучки, то це для них, якщо це так насправді, що це для них нічо не значить, і це не означає, що тебе не очікували. Це теж напевно дуже важливо пояснити дитині. Мені здається, що це не впливає, не те що ви одружені, більше буде впливати, які у вас відносини всередині. Ви можете сваритися, і це буде набагато гірше, ніж у вас просто не буде, ну як, ви не будете просто одруженими. Тобто це не важливо, головне всередині відносин, головне пояснити дитині, бо в неї можуть бути питання з цього приводу, і на цьому напевно все.

I.: Ти казала, що ти хотіла б мати одну дитину?

P.: Так

I.: А чому одну?

P.: Типу у мене є брат, по-перше, це тяжко, я розумію, що це для мене тяжко, по-друге, мінімально мене бентежить, що її треба мінімально виростити і зробити людиною, тобто а так тобі треба дві людини виростити, постаратись, щоб вони іще взаємозв'язки одне з одним були нормальні, це ж складно! Але я не категорично проти, але я розумію, що це буде складно. І загалом я б хотіла мати насправді, якщо це буде друга дитина, то це скоріш була б усиновлена. Не знаю, в мене є таке якесь. Думки з цього приводу.

I.: Ти б хотіла усиновити колись дитину?

Р.: Так можливо, я думаю, ну як другу дитину, не як першу. Не знаю... я розумію чому, тому що це складно, і я б не хотіла напевно брати...на мене справили документалки різні враження з цього приводу. 1:53:56

Я б хотіла взяти дитину-підлітка, тому що по статистиці, наскільки я знаю, з ними найскладніше, і їх через це майже ніхто не бере... ну, можливо я не буду усиновлювати дитину, можливо хотілось би якось свої сили і волонтерство направити в ту сферу, бо вона для мене якось дуже сильне справила колись враження, і не те щоб сильно відпускає досі. Це можуть бути різні форми підтримки, я там, якщо я буду розуміти, що краще всиновити, я усиновлю, якщо було б краще допомагати якось комплексно систем...одне ніби не виключає іншого, але це дуже далеко. Це не те що плани, це ми там умовно колись поговорили, і таку думку висловили, це може змінитись. Може в сорок років умовно я вже буду з п'ятьма дітьми, я не знаю, що захочеться, ми ж змінюємося з часом.

І.: Ти казала, що хотіла б народити одну дитину, наскільки я зрозуміла, а коли б ти хотіла, щоб вона народилася у твоєму житті?

Р.: На даному етапі я собі таку межу поставила, часову межу поставила для себе років від 27 до 30 оптимально, це покамість, це не означає, що якщо буде раніше, це буде трагедія, от якщо це зараз буде – це буде трагедія, а от тоді це, ну раніше на декілька років окей, пізніше на декілька років – теж окей. Просто я відчую, що буду готова там чи мені цього хочеться, що я більш-менш кліше стала на ноги, маю якусь стабільність умовну, і звичайно бажа...щоб можливості співпали із бажанням, ось так.

І.: Тобто ти це якось асоціюєш із певним віком?

Р.: Ну, так, мені здається, що до того часу я зможу досягти чогось у професійному плані такого, що те що я умовно відлучусь від кар'єри їй не завадить. Ось так.

I.: Окей, ти іще сказала, що зараз би це була трагедія, чому ти вважаєш, що це була б трагедія?

P.: Да! Тому що я морально до цього не готова, морально, фінансово, фізично. Там були і є певні проблеми зі здоров'ям, мені б не хотілось, бо це великий ризик, це якось так, я цікавилась цим, цікаво умовно уроки біології, в принципі, це якось так, сам процес народжування – це так страшно, і навіть знаючи, що мене це не жде, і що в мене проблеми з зором, і там просто не можна цього робити, це одразу операція, це не сильно мені полегшує це сприйняття. Мені просто страшно, мені цього не хочеться. Я всіма силами намагаюся зробити так, щоб цього не було зараз, тому що я до цього не готова абсолютно ні разу. Там в плані, я розумію, що навіть якщо щось станеться, якщо дитина залишиться, то ... батьки допоможуть, це не прям трагедія що прям іти вішатись, але мені б цього не хотілося, у мене покамість бачення себе не включає наявність дитини.

I.: Як ти думаєш, коли дитина все ж таки з'явиться, теоретична дитина у теоретичному майбутньому, як це вплине на твоє життя загалом?

P.: Вплине, я думаю, це дуже сильно вплине. Починаючи від розпорядку, закинувши тим, що ти ж, ти ж мама, це ж серйозно, це інша поведінка хоча б з дитиною. Це величезна купа часу буде йти на цю дитину, це стандартні базові речі – це недоспані ночі зрозуміло. Це великий стрес буде просто, і до цього треба готуватись, і треба прийняти, що без нього цього не буде, але все одно переваг від цього буде більше, ніж недоліків, я маю на увазі в емоційному плані.

I.: Як ти думаєш, коли у тебе буде дитина, як це впливатиме на інші сфери твого життя – не сім'ю?

Р.: Це буде явно пауза в кар'єрі, це буде скоріш за все впливати на відносини – мінімально, тим що ти будеш подразжи...у тебе буде більше стресу, будеш більше злий, можливо захочеш бачити цю людину трошечки менше, і взагалі всіх бачити трішечки менше, щоб дали поспати, відпочити, побути з... це вплине, у вас вже будуть відносини не просто як чоловік-дружина, дівчинахлопець, це ж уже відносини як у батьків, і це треба буде транслювати дитині. І якщо там у вас сварка, і ви... я просто знаю, що для Вані це було дуже некомфортно в дитинстві, коли батьки сварились, і наприклад він мені це розповідав, і я через його розповіді розумію, що не варто показувати, якщо це не якийсь прям, ми не говоримо про якісь дуже серйозні викиди, і ви подуетесь декілька днів, і це не буде впливати ні на кого крім вас, ну може на друзів хіба що, ви будете намагатися розходитися по різних кутам, то для дитини це ж дуже стрес. Так не мож.. хоча б при ній, навіть якщо це не так, то це так вплине на відносини.

якщо мінімізувати [у спілкуванні з друзями] роль матері, як я успішно мінімізую, що я дівчина, яка досить довго зустрічається з хлопцем, то все буде окей

І.: А щодо інших сфер життя, не в сім'ї?

Р.: Ну друзі це, напевно

І.: Робота, наприклад?

Р.: Робота це відповідно лаг на декілька... зупинка, ну не зупинка, для мене це не повна зупинка кар'єри все ж таки буде, цікаво, можна ж удальонно це все робить, і продовжувать, і все таке. Просто ти будеш знати, що там, я не знаю як це в плані емоційному буде, але якіс прикладні речі, що умовно треба буде додому одразу їхати або забрати її з дит садочка або тощо тощо.

I.: А як ти думаєш, інші люди, коли будуть будувати з тобою якісь робочі стосунки, вони будуть враховувати, брати до уваги, що у тебе є діти або дитина?

P.: Мені здається, так якщо б це наразі було, то мені здається звертали б увагу, але зараз усе так швидко змінюється.

I.: Як би це проявлялося?

P.: З одного боку, наскільки там я могла бачити, читати, якщо у чоловіка дитина, то це вказує на те, що він там, ну напевно і для жінки це теж так стосується, що ви більше якби прив'язані, і для вас... ви як роботодавець бачите, що ця людина буде більш надійною, ніж умовно людина без дитини.

2:03:17

Зазвичай, якщо вже дитина, то тобі треба там і більш фінансово забезпечувати її, і тобі треба триматись на ногах, і цей співробітник, мені здається, буде більш... розуміти, що ти будеш більш відповідальний. Але при цьому всьому, що в тебе ще має бути час на дитину. Мені здається, тільки в цьому.

I.: Ти ніби говорила про чоловіка і про жінку, мені здалося..

P.: Так! Я спочатку розділяла, але потім зрозуміла, що мені здається такої великої різниці не буде. Ну типу, що наявність у чоловіка дитини вказує на те, що йому потрібні, що він напевно більш відповідальний, що і на жінку.

I.: Добре. А от як думаєш, інші люди, друзі наприклад, будуть звертати увагу на те що у тебе є дитина, коли будуть з тобою якісь плани будувати наприклад?

P.: Ну от так, я думаю так там а-ля за один день там, провести якусь там ніч на Трухановому острові всім разом гуляючи умовно спонтанно вже не можна

буде. Знову ж таки, мені це важко буде в емоційному плані порівняти, тому що я не переживала такого, і не знаю як це пережить, але це просто там змінить.

Вони зрозуміють...

І.: Чи будуть друзі, наприклад, коли будуть вас кудись кликати, враховувати, що у вас є друзі?

Р.: Знаючи моїх друзів, навряд, ну хіба якщо я там не стану постійно говорити тільки про дитину. Це кому буде це.. якщо моїм друзям до прикладу не буде дітей, який інтерес там з того, що я буду умовно сто п'ятдесят п'ятий раз розповідати деталі якоїсь книжки... я думаю, це зрозуміло там. Я роль матері, вона в мені вже буде, від цього нікуди не дінешся, але без потреби в колі друзів я не буду. Це так само як з відносинами. Те що в тебе відносини, вони мають про це знати тому що наприклад там умовно піти потусить типу там кудись або на подвійне побачення запрошувати тебе вже не будуть. Так само із дитиною, якщо в тебе буде дитина, то це вони будуть знати про умовно там... спонтанність напевно пропаде, але їх відношення це... якщо я буду мінімізувати роль матері, як я мінімізую роль, що я дівчина, яка досить довго зустрічається з хлопцем, то все буде окей.

І.: А як ти думаєш, у сприйнятті тебе самої, чи зміниться ставлення друзів, батьків, іще якихось людей?

Р.: От батьків... друзів напевно що ні, а от батьків я думаю так – це ж відповідальність, і це знову якийсь приклад дорослості. Як і під час шлюбу. І для родичів аналогічно. Через це так важко було і для друзів сказати, там мені здається взагалі нічого не зміниться, а от батьки, якісь там умовно знайомі... я не знаю як це буде проявлятися, але умовно, коли вони будуть з тобою говорити, вони будуть пам'ятати, що ти там мама, і що будуть якось поіншому.

I.: Окей, а у тебе є якісь друзі, у яких вже є діти?

P.: Ні-і! Друзів нема...

I.: А якби вони з'явилися, як думаєш, коли б ти їх кудись запрошувала або що, ти б враховувала, що у них є діти?

P.: Я думаю, що так, чисто для того...але це не в плані, що я їх не буду взагалі запрошувати. Я буду, мені здеться, що я їх буду запрошувати, але давати можливість, щоб вони змінили там, зараз, на прикладі буде зрозуміліше, а-ля я їх запрошую там разом побути в якомусь барі побути умовно, і ми домовляємось, і скоріш за все я одразу скажу, що якщо ви не можете допізна бути, то це все окей, тоді ми просто зустрінемося, якщо це можливо раніше. Бо умовно треба дитину покласти спати або якщо я розумію, якщо я буду запрошувати обох, то їм треба попросити, щоб хтось посидів з дитиною, якщо це якийсь вечірній заклад, якщо це там побачитись, то я не буду проти, якщо хтось навіть при можливості залишити дитину з кимось іншим, візьме її з собою. У мене немає неприязні до дітей, просто якщо візьмуть в бар, це буде дуже дивно, хоча не знаю, все залежить від дитини і від батьків, а вот на прогулянку просто вдень, то чому ні. Або іще це так само як коли людина заціклюється на роботі, у якийсь момент, ти вже знаєш все про її роботу, і тобі просто не цікаво. І тут головне це сказати, і якщо це ніяк не змінюється, просто намагатися продовжувати сказати, бо контакти будуть сходити... просто не цікаво буде з тобою спілкуватися навіть ураховуючи ваше минуле. 2:10:04

I.: Я зрозуміла. Давай перейдемо іще на один крок далі. І от уяви своє теоретичне майбутнє, яким ти його бачиш зараз, яке воно в тебе буде це майбутнє. І як ти думаєш, яку роль у твоєму житті в майбутньому буде займати твоя сім'я?

P.: Окей, якщо на довгострокове умовно випуститися з універу там декілька років, то мені дуже хочеться здобути якихось там не те що відзнак, а просто успіху в кар'єрі, це точно, мені хочеться... мені не хочеться розвивати

відносини, які наразі є, бо мені комфортно в них наразі – це якщо на короткий термін. Сім'я, якщо враховувати і батьків, і маму, і тата – це просто абсолютно повністю від'єднатись в плані впливу там і фінансового і як такого. Не повн... давати їм можливість для... щоб давати якесь напутствіє умовно, але від'єднатися. А от через декілька років мені б хотілося хоча б номінально допомагати їм, надавати вже їм підтримку, якимось так. Кар'єра, я думаю, що там все тривіально доволі знову, подивимось, яка буде кар'єра і куди треба буде рухатися, а стосовно відносин між людьми... Так, можливо колись мати дитину, можливо мати шлюб, коли буде дитина, але як будуть ці відносини трансформуватися в плані емоційному, я не знаю...

I.: Наскільки важливою у твоєму майбутньому тобі видається сім'я?

P.: Мені здається, що вона буде на тому рівні, що й зараз приблизно до моменту появи дитини, бо дитина – це серйозна подія, і там пріоритети будуть набагато в сім'ї більші, ніж умовно в кар'єри, друзів тощо тощо тощо. Але наразі мені комфортно в тому, наскільки... вона займає значне місце, що в частці, що по можливості в мене, але більше розростатися я сенсу не бачу, поки не з'являться діти. Ну і відповідно до появи дітей включається і підготовка до дитини. Правильніше це з підготовкою до появи дитини відносини будуть якимось розвиватись.

I.: А от скажи, ти вже частково назвала події, які ти б хотіла щоб сталися у найближчий проміжок часу, є ще якісь такі важливі події? Переліком можеш їх дати.

P.: Не обов'язково пов'язані з відносинами?

I.: Не обов'язково, просто...

Р.: Це, ну окей, переліком: зустрічатися з друзями, розвиватися не тільки в напрямку... іти трошечки міждисциплінарно, класичне подорожувати, пізнавати себе, змінюватись, тому що статика це... для відносин і в принципі для людини, як на мене це доволі погано, коли ти не розвиваєшся взагалі, маю на увазі в плані там інтелектуальному. Окрім того, що перелічила... хочеться устаканити відносини з батьками, чому кажу від'єднатись від них, в тому плані, щоб вказати на важливість своїх переживань вже не просто словами, а якимись там діями, наприклад, дивись, я це змогла, мені це важливо. З цим варто теж рахуватись. Ну я не знаю, найближчим часом це якісь такі конкретні речі.

І.: Можемо не перераховувати їх до безкінечності, як ти вважаєш, у цих подіях, найближчі років десять, нехай п'ятнадцять. Яку роль у цьому буде грати твоя сім'я?

Р.: Я вже наче казала, в цих подіях всіх безпосередньо, мені хочеться подорожувати разом, поки я ідентифікую свою сім'ю як батьків і Івана, мені хочеться і окремо і самій, на подорожах приклад, і самій абсолютно, і з друзями подорожувати. Мені хочеться зробити окремо і з Іваном, і з батьками. Тобто...

І.: Як сім'я впливає на твої плани?

Р.: Ще раз?

І.: Як сім'я впливає на твої подальші плани?

Р.: Мені здається, що умовно ніяк, просто продовжувати в тому ж ключі, ну вона вже дала орієнтир якийсь, який мене заспокоїв і показав мені, що мені не треба переживати, і розбудовувати щось тут, а перенаправити енергію в інші русла.

I.: А як ти думаєш, яку роль у цьому всьому гратиме те, що ти заміжня? У тому, що ти плануєш, або чого ти хочеш, наприклад.

P.: Знову можливо надасть якусь ще більше впевненість у відносинах, ще більшої сталості, уже точно в акценті на те, що мені хотілося б щоб це тривало довго, бо покамість... коли ви почнете зустрічатись, і навіть з'їжджаєтесь, у вас немає предпосилки, що ви там дуже-дуже довго, років десять-п'ятнадцять хочете жити разом. Ви просто з'їжджаєтесь, бо ви зараз хочете жити разом. А прийняття шлюбу – це вже якраз якась обіцянка наперед, що я хочу бути з тобою довго, і ось так воно напевно буде впливати на все. Але воно не буде центровим, воно стане центровим у житті, коли з'явиться дитина, і то воно потім назад вернеться в свій оптимальний стан.

I.: Або що буде дитина, як вона буде впливати, її наявність на ці події, які ти хочеш, щоби з тобою відбувалися?

P.: Мені здається... чому хочу пізніше дитину – щоб я ці всі події уже ну, мала прогрес уже якийсь в цьому, у тому що я запланувала, а дитина просто в якийсь момент призупинить це все, але не відмінить повністю, а можливо навіть, скоріш за все спровокує на якісь ще більші... надбання-не надбання, але навіть якісь більше дії...

I.: А як ти думаєш, те що в тебе буде дитина, як це буде впливати на твої життєві плани, те, що саме ти плануєш, коли ти плануєш, як и плануєш?

P.: Ну... напевно це вплине, що я буду просто ураховувати наявність дитини і важливість включати в плани, напевно це буде там... проведення, ураховувати те, що я маю проводити з нею достатню кількість часу, достатньо якісно його проводити, те що кар'єра, це ж не відмінить наприклад для мене важливість кар'єри, я продовжу в цьому, можливо воно навіть підіб'є до ще більшого.

Можливо мені доведеться якимись там хобі своїми їх опустити – на певний час. Це ж все ну або, не повністю прибрати, але вони будуть не першочерговою річчю, яку я буду робити. Я сподіваюсь, що це не вплине на відносини в плані між чоловіком та дружиною, ну в поганому плані, що ви залишитесь тільки батьками, а ще й людьми, які одне одного люблять, про це не забудете. Мені б так хотілося.

I.: Ще хочу дещо запитати, от ти припустимо запланувала якусь поїздку, щось важливе у твоєму житті, якусь подію. Уявімо, що хтось, кого ти вважаєш своєю сім'єю умовно кажучи тебе не підтримає у цьому.

P.: Зачекай, дуже погано чути, пропадаєш.

I.: Зараз чути мене?

P.: Так да.

I.: Добре, уяви таку ситуацію, що ти запланувала якусь подію важливу для свого життя, для тебе особисто, але людина, з якою ти утворила сім'ю умовно кажучи тебе не підтримала. Як би її рішення вплинуло, наприклад, на те, чи будеш ти робити цю подію?

P.: Якщо ця подія справді, я внутрішньо відчуваю, що ну я не можу відмовитись від цього, я напевно це продовжу робити. Це залежить від обставин, але якщо це не якийсь жорсткий форс-мажор у тієї людини, а вона просто не хоче цього, і аргументувала, але для мене ті аргументи все одно мене не переконали, то я зроблю те що для мене важливіше, тому що мені так здається... я розумію, що будуть наслідки цього, але не можна, мені здається, що не можна свої інтереси повністю ігнорувати, і якщо для тебе це мега важливо, то це не робити. 2:22:02

I.: Буквально останні хвилини, я кілька запитань тобі поставлю коротких.

Р.: Добре.

І.: Скільки тобі повних років?

Р.: двадцять.

І.: Ти зараз на третьому курсі, правильно?

Р.: Так.

І.: Скільки тобі було років, коли ви з'їхалися з Іваном?

Р.: Повноцінно з'їхались – це вісімнадцять.

І.: І ти зараз в більшості вчишся, не працюєш, правильно?

Р.: Ну, зараз через карантин... скажемо так, на постійному фрілансі, періодично замовлення проектні, коли є можливість, і як тільки вийду, побачу дистанційну роботу... Так, зараз не працюю, окей. Зараз не працюю, але в пошуках... вже.

І.: Добре, і останнє буквально, я перерахую твердження, а ти зупини мене просто, коли буде те, яке на твою думку відповідає вашому фінансовому становищу сім'ї, добре?

Р.: Прямо спільний бюджет, чи?... ага окей, окей. Окей, окей, да. Я просто не зрозуміла спочатку.

І.: Перше, нам не вистачає грошей навіть на їжу. Наступне: нам вистачає на їжу, але ми не завжди можемо купити одяг. Наступне: у нас завжди є гроші на їжу та одяг, але ми не завжди можемо купити побутову техніку або інші дорогі товари.

Р.: Мені здається попереднє, ще до того.

І.: Нам вистачає на їжу, але ми не завжди можемо купити одяг

Р.: Якщо прям характеризувати ситуацію не протягом року, а от прям на даний момент, то я б сказала ось це, а якщо протягом року середній показник, то наступний. Ось так.

І.: Добре! Я тобі вдячна за розмову! Зупиняю запис.